

Hval og politikk

Hvalfangstnæringens rolle i utformingen av den norske
hvalfangstpolitikken på 1950-tallet

Masteroppgave i historie

Eivind Thorsen

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Høsten 2007

Forord

Oppveksten i Sandefjord har gjort at jeg lenge har hatt interesse for hvalfangsten, en næring som har hatt enorm betydning for byen. Selv den dag i dag er sporene etter hvalfangsten svært tydelig i bybildet. Hvalfangstmonumentet, Hval Sjokoladefabrikk og fotballsupporterne Blåhvalane, er noen slike eksempler. Valget av tema var med andre ord ikke vanskelig da jeg bestemte meg for å skrive en oppgave som omhandlet hjembyen min. Arbeidet med masteroppgaven har vært en spennende og lærerik prosess. Det er i den forbindelse flere personer jeg ønsker å takke.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Nils Kolle for fantastisk oppfølging og veiledning gjennom disse to årene. Jeg vil også takke Jan Erik Ringstad og Dag Ingemar Børresen ved Hvalfangstmuseet i Sandefjord for hjelp og tips under arkivarbeidet der. En stor takk rettes også til Bjørn L. Basberg ved Norges Handelshøyskole for råd og tips i starten av prosjektet. Takk også til Yngve Flo og Hilmar Rommetvedt for gode litteraturtips. Til slutt vil jeg takke medstudenter på seminaret på tvers av grenser, og ikke minst min kjære Sunniva for støtte og forståelse for sene kvelder på lesesalen.

FORORD	1
1. INNLEDNING.....	4
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	4
1.2 TENTATIV AVGRENSNING	5
1.3 AKTØRER	7
1.3.1 Hvalfangstselskapene	7
1.3.2 Norges Hvalfangstforbund	8
1.3.3 Hvalrådet.....	11
1.4 LITTERATUR.....	13
1.5 KILDER.....	16
1.6 DEFINISJONER	18
2. POLITISK INNFLYTELSE: KORPORATISME OG LOBBYVIRKSOMHET	19
2.1 INNLEDNING.....	19
2.2 MAKT.....	19
2.3 LOBBYVIRKSOMHET.....	20
2.4 KORPORATISME.....	23
2.5 OPPSUMMERING	26
3. BAKGRUNN	27
3.1 INNLEDNING.....	27
3.2 STARTSKUDDET FOR DEN MODERNE HVALFANGST.....	27
3.3 OVERGANGEN FRA LANDSTASJONER TIL PELAGISK FANGST	29
3.4 WASHINGTON-KONFERANSEN OG OPPRETTELSEN AV IWC	31
3.5 ETTERKRIGSTIDENS PELAGISKE HVALFANGST.....	34
4. HVALFANGSTNÆRINGENS KAMP FOR Å STANSE SOVJETUNIONENS OG JAPANS EKSPANSJONSPLANER.....	37
4.1 INNLEDNING.....	37
4.2 DET FØRSTE INITIATIVET	37
4.2.1 Næringens første forsøk på å stanse de sovjetiske utvidelsene.....	37
4.2.2 Næringens første forsøk på å stanse de japanske utvidelsene	40
4.3 HVALFANGSTNÆRINGEN KREVER STERKERE VIRKEMIDLER: NORGE MÅ UT AV KONVENSJONEN	44
4.3.1 Forbundet tar på ny kontakt med Industridepartementet	44
4.3.2 Bettums innlegg på IWC-møtet.....	46
4.3.3 Nytt fremstøt overfor statsministeren.....	47
4.4 HVALRÅDETS BEHANDLING AV SAKEN.....	48
4.5 MØTET I UTENRIKSDEPARTEMENTET: NÆRINGEN KREVER NOK EN GANG OPPSIGELSE	50
4.6 NYTT FREMSTØT OVERFOR DE UTENLANDSKE KONKURRENTENE.....	53
4.6.1 Ny kontakt med de russiske styresmaktene	53
4.6.2 Ny kontakt med de japanske styresmaktene.....	55
4.7 REGJERINGENS NEI TIL NORSK OPPSIGELSE AV KONVENSJONEN	56
4.8 OPPSUMMERING	59
5. HVALFANGSTNÆRINGENS KAMP FOR EN ORDNING MED NASJONALE KVOTER	61
5.1 INNLEDNING.....	61
5.2 NÆRINGENS FØRSTE INITIATIV OVERFOR MYNDIGHETENE	61
5.2.1 Samtalene i Moskva: Russerne kritiske til det norske forslaget.....	65
5.3 MOT OPPSIGELSE AV KONVENSJONEN?.....	68
5.3.1 Konferansen i London: Et tilsynelatende gjennombrudd	69
5.3.2 Hvalrådets behandling av saken.....	72
5.3.3 Norge ut av konvensjonen.....	74
5.4 SPILLET OM HVALEN FORTSETTER.....	76
5.4.1 Forhandlinger selskapene imellom.....	77
5.4.2 Næringens forsøk på å rydde det nederlandske kravet av veien.....	78
5.4.3 Nye forhandlinger i Tokyo.....	79
5.5. IWC- MØTET I LONDON. SISTE MULIGHET TIL Å REDDE KOMMISSJONEN?.....	82

5.5.1 <i>Indre konflikter</i>	83
5.6 OPPSUMMERING	85
6. HVALFANGSTNÆRINGENS POLITISKE INNFLYTELSE SAMMENLIKNET MED ANDRE NÆRINGER	87
6.1 INNLEDNING	87
6.2 LANDBRUKET	87
6.3 FISKERINÆRINGEN	91
6.4 OPPSUMMERING	93
7. KONKLUSJON	95
LITTERATUR OG KILDER	99

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Siste halvdel av 1950-tallet var en viktig periode i norsk hvalfangst. Norge, som tidligere hadde vært den dominerende hvalfangstnasjonen, var som resultat av hard konkurranse kommet på defensiven i forhold til de andre hvalfangstnasjonene. Den høye hvaloljeprisen, som blant annet var forårsaket av Europas fettbehov i kjølvannet av den andre verdenskrig, resulterte i at nye nasjoner etter krigen engasjerte seg i hvalfangst. For å sikre seg en størst mulig andel av totalkvoten ønsket Sovjetunionen og Japan nå å foreta en kraftig utbygging av sine fangstflåter, noe som ville gjøre situasjonen enda vanskeligere for den norske hvalfangstnæringen. Det var av største viktighet at denne ekspansjonen ble stoppet, siden dette spørsmålet i norske hvalfangstkretser ble oppfattet som et være eller ikke være for norsk hvalfangst. De norske hvalfangstselskapene startet derfor en kampanje for å få regjeringen til å stanse de to landenes utbyggingsplaner.

Mitt hovedfokus i denne oppgaven vil være å belyse hvalfangstnæringens rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken på 1950-tallet. For å kunne gi et svar på dette spørsmålet har jeg tatt for meg to av hvalfangstpolitikkenes viktigste saker dette tiåret. Den første dreier seg om den nevnte kampen for å stanse Sovjetunionens og Japans ekspansjonsplaner, mens den andre dreier seg om kampen for en ordning med nasjonale kvoter. En studie av disse to sakene gir også innsyn i næringen som helhet. I tillegg til å kartlegge hvalfangstnæringens politiske innflytelse vil det også være viktig å gi en fremstilling av utviklingen innen hvalfangstreguleringen i denne perioden, altså siste halvdel av 1950-tallet.

Med begrepet norsk hvalfangstpolitikk, mener jeg den politikken regjeringen utformet og som blant annet ble presentert på de årlige møtene i Den internasjonale hvalfangskommisjonen (IWC). For å kunne gi et godt svar på problemstillingen er det nødvendig å besvare flere underliggende spørsmål. Hvalfangstselskapene organiserte seg tidlig gjennom dannelsen av Norges Hvalfangstforbund. Dette var en organisasjon som kjempet for at hvalfangstredernes interesser ble ivaretatt. Hvalfangstredene var i tillegg representert i Hvalrådet. Dette var et statlig organ som hadde en rådgivende funksjon i regjeringens utarbeidelse av den norske hvalfangstpolitikken. Følgende spørsmål blir derfor viktige i mitt arbeid: Hvilken rolle spilte

Norges Hvalfangstforbund i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken? Hvordan opererte næringens representanter for å få gjennomslag for sine interesser i Hvalrådet? Det vil også være nødvendig å kartlegge sammenhengen mellom Hvalrådet og regjeringen. I hvilken grad var Hvalrådets uttalelser utslagsgivende for den endelige norske hvalfangstpolitikken? Bortsett fra tiden da Norge stod utenfor Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, sendte landet hvert år en delegasjon til kommisjonens årlige møter. Det vil være viktig å undersøke i hvilken grad næringen var representert i disse delegasjonene. Møtte den norske delegasjonen med bundet mandat, eller hadde den en viss frihet til å forhandle? Mot slutten av oppgaven ønsker jeg å se komparativt på hvalfangstnæringens politiske innflytelse i forhold til landbruket og fiskerinæringen i den samme perioden. Oppnådde hvalfangstnæringen større politisk innflytelse sammenliknet med disse næringene, og hva skyldtes i tilfelle dette?

1.2 Tentativ avgrensning

Opprettelsen av Den internasjonale hvalfangstkommisjonen førte til at hvalfangstpolitikkenes omfang økte radikalt. Det første møtet i kommisjonen ble arrangert i 1949, men dette var på ingen måte det første som ble gjort når det gjaldt regulering av hvalfangsten. Det ble gjort avtaler vedrørende fangstreguleringen i 1931, 1937 og 1938. Disse avtalene ble i hovedsak gjort mellom Norge og Storbritannia, siden det var ekspedisjoner fra disse to landene som stod for mesteparten av den pelagiske hvalfangsten. Likevel var det noe helt nytt med opprettelsen av IWC. Nå fantes det et permanent organ der medlemslandene møttes regelmessig for å bli enige om en felles fangstregulering. Joh. N. Tønnessen, forfatteren av *Den Moderne Hvalfangsts Historie*, skriver at opprettelsen av Den internasjonale hvalfangstkommisjonen er det mest betydningsfulle i hvalfangstreguleringens historie.¹ På bakgrunn av dette har jeg valgt å konsentrere meg om perioden etter 1949. På midten av 1960-tallet trakk de fleste norske hvalfangstselskapene seg ut av hvalfangsten, og overlot næringen til andre nasjoner. Hvalbestanden var nå blitt så liten at en økonomisk drift ikke lenger var mulig sett med norske øyne. Midten av 1960-årene danner derfor et naturlig ytterpunkt for perioden jeg ønsker å konsentrere meg om.

Årene 1958 og 1959 vil være viktige årstall i mitt arbeid. I desember 1958 meldte regjeringen Norge ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Utmeldelsen ville bli effektiv fra 1.

---

¹ Tønnessen 1970: 184.

juli året etter. Norges Hvalfangstforbund hadde i forkant henvendt seg til regjeringen der ønsket om en norsk utmeldelse ble ytret. Bakgrunnen var at de norske rederne ønsket å gå bort fra ordningen der alle landene kjempet om en størst mulig andel av totalkvoten, til en ordning der hvert land fikk tildelt en nasjonal kvote. Dette ville ifølge de norske rederne føre til en mer økonomisk drift, da ekspedisjonene i fred og ro kunne bruke hele fangstsesongen, og fange med et materiell som samsvarte med den tildelte kvoten. De norske ekspedisjonene klarte ikke å hevde seg i konkurransen med konkurrentenes statsdrevne og statssubsidierte fangst. Japan hadde også det fortrinnet at hvalkjøttet ble brukt til menneskeføde. De norske selskapene var hovedsakelig interessert i hvaloljen. Hvis ikke det ble enighet om fordeling av nasjonale kvoter innen 1. juli 1959, ville Norge stå utenfor konvensjonen, noe som også ble en realitet da forhandlingene ble resultatløse. Det interessante for mitt vedkommende er å undersøke hvilken rolle hvalfangstnæringen spilte i forkant av den norske utmeldelsen.

Allerede fra juli 1956 sendte Norges Hvalfangstforbund en rekke henvendelser til regjeringen der ønsket om oppsigelse ble ytret.² På dette tidspunktet var foranledningen Sovjetunionens og Japans ekspansjonsplaner. Disse to sakene, andre nasjoners ekspansjonsplaner og kampen om en ordning med nasjonale kvoter, vil være svært sentrale i analysen senere i oppgaven. Grunnen til at jeg har valgt akkurat disse sakene er at de var to av de viktigste sakene i hvalfangstpolitikken i denne perioden, og at disse sakene var bakgrunnen for at hvalfangstnæringen krevde norsk oppsigelse av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. På bakgrunn av disse sakene, ønsker jeg å si noe generelt om hvalfangstnæringens rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken. Det er viktig å være oppmerksom på at disse to sakene foregikk over et kort tidsrom. Inntrykket kunne blitt annerledes dersom jeg hadde fordypet meg i flere saker som var spredt over flere år.

Professor i økonomisk historie ved Norges Handelshøyskole Bjørn L. Basberg, skriver i en artikkel angående status i hvalfangstforskningen at det i tiden som kommer vil være behov for å se nærmere på andre nasjoners hvalfangst.³ Han nevner spesielt sovjetisk hvalfangst som et område som hittil har blitt lite kartlagt. Med tanke på kildetilgang har det likevel vært naturlig for meg å fokusere på norske forhold. Basberg skriver også videre at nettopp norsk rederihistorie er et felt innenfor hvalfangstforskningen hvor det ikke har blitt publisert noe på lang tid. Han mener derfor tiden er moden for nye prosjekter innenfor dette emnet. Dette er

---

² Tønnessen 1970: 354.

³ Basberg 2005: 13.

etter mitt syn med på å legitimere mitt valg av de norske hvalfangstselskapene som fokus for mitt prosjekt.

1.3 Aktører

1.3.1 Hvalfangstselskapene

Når jeg nå skal gi en presentasjon av de relevante aktørene er det nødvendig å stille seg noen spørsmål. Ved å bruke en "top-down"- tilnærming jobber man etter perspektivet nasjon-bransje- selskap. Siden jeg skal undersøke hvalfangstnæringens rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken er det mer naturlig å velge en "bottom-up"- tilnærming. Ved å først se på selskap, og deretter mer sentrale organer, tar jeg for meg aktørene i en naturlig rekkefølge. Hvalfangstselskapene hadde ønsker vedrørende hvalfangstpolitikken. Disse ble blant annet fremmet i Hvalrådet, og endte kanskje opp som vedtatt politikk av regjeringen. I egenskap av å være den ledende hvalfangstbyen har jeg valgt å gi en kort presentasjon av to av de største hvalfangstselskapene i Sandefjord. Dette dreide seg om Anders Jahres Kosmosselskaper og Thor Dahl.

Anders Jahre var den dominerende hvalfangstrederen. På høyden av sin makt var han Nordens største tankreder og verdens ledende hvalreder.⁴ Anders Jahre ble ikke født inn i hvalfangstkretser. Jahre utdannet seg til jurist, og begynte sin yrkesaktive karriere som aksjemekler og spekulant. Likevel tok det ikke lang tid før han fattet interesse for hvalfangsten. I 1928 ble det første Kosmos- selskapet dannet, og året etter kunne han stolt presentere sitt nye kjempekokeri med samme navn. Christen Christensen, som var blant de første som satset på hvalfangst i Antarktis, hadde mange år tidligere brukt det samme navnet. Med det nye selskapet med det identiske navnet hadde Jahre tatt plassen som Christensens etterfølger. Olstad skriver at det var som om han ville støte Christensen-dynastiet ut i mørke og glemsel.⁵ Senere opprettet Jahre flere Kosmos- selskaper. Jahre er kjent for sine store donasjoner til Sandefjord. Han har blant annet finansiert byens rådhus og kultursenter, og Anders Jahres Humanitære Stiftelse har siden opprettelsen i 1973 donert cirka 150 millioner kroner til veldedige formål.⁶ Samtidig er jakten på Jahres skjulte utenlandsformue rikt omtalt i

---

⁴ Jacobsen 1982: 11.

⁵ Olstad 1995: 333.

⁶ <http://www.ajhs.no/default.htm>

mediene. Staten har store skattekrav i denne saken, og har til tross for mange år med etterforskning enda ikke fått kontroll over formuen.

A/S Thor Dahl ble etablert så tidlig som i 1887, og er også kjent som Christensen-gruppen. Denne gruppen bestod i utgangspunktet av hvalfangstselskapene A/S Odd, A/S Ørnen og Bryde & Dahls Hvalfangerselskap. Aksjeselskapet Ørnen var det eldste, og var blitt stiftet av Christen Christensen i januar 1903. Ørnen, med pioneren Christensen i spissen, var de første som dro fra Norge for å prøve lykken med hvalfangst i Antarktis. Thor Dahl fikk etter hvert fullstendig kontroll over Bryde & Dahls Hvalfangerselskap, og svigersønnen Lars Christensen overtok selskapet da Thor Dahl døde i 1920. Lars Christensen var sønn av nettopp Christen Christensen. De tre selskapene hadde tradisjonelt vært drevet separat, men kom etter krigen inn i et nærmere samarbeid. Bryde & Dahl endret navn til Thor Dahls Hvalfangerselskap A/S i 1950.⁷ Thor Dahl- selskapene var under Lars Christensens ledelse en av de store aktørene i den norske hvalfangsten. Selskapets rederivirksomhet ble redusert i 1990-årene, men selskapet hadde da vært ledende innenfor skipsbygging, hvalfangst og skipsfart i over hundre år.⁸

1.3.2 Norges Hvalfangstforbund

Norges Hvalfangstforbund ble stiftet høsten 1939 under navnet De Norske Hvalfangstselskapers Forbund. Bakgrunnen for opprettelsen er å finne i krisene som oppstod i årene før. Japan og Tyskland hadde gjennomført en storstilt utbygging av fangstmateriellet, og var nå å regne som store aktører i den internasjonale hvalfangsten. Overproduksjon og det følgende prisfallet på hvalolje hadde ført til krise for mange av hvalfangstselskapene. Tyskland og England hadde før sesongen 1938-39 lagret cirka 310,000 tonn hvalolje, som etter den påfølgende sesongen ville øke til cirka 850,000 tonn.⁹ Dette tilsvarte omtrent to års forbruk. Denne situasjonen førte til at de norske hvalfangstselskapene kjempet for å få til en avtale om begrensning av antall hvalbåter. Dette for å få slutt på kapprustningen og samtidig hindre overproduksjon. Det skulle vise seg å bli vanskelig å få til dette. Tyskland motsatte seg bestemt, samtidig som det var umulig å få med Japan og fettgiganten Unilever på en slik

---

⁷ Bakka Jr 1992: 89.

⁸ Boye 2005: 228.

⁹ Tønnessen 1970: 54.

avtale. Dette er bakgrunnen til at de norske selskapene i november 1938 dannet Den norske Salgsring for Hvalolje 1938-39, og året etter dens fortsettelse De Norske Hvalfangstselskapers Forbund. Det var ved oppstarten meningen at forbundet kun skulle være et temporært organ, da formålet var å ivareta hvalfangstselskapenes interesser når det gjaldt spørsmål angående hvalolje produsert sesongen 1939-40.¹⁰ Siden oppjøret for denne sesongen ikke kunne foretas før etter krigens slutt, kom forbundet til å fortsette og bli et permanent organ som skulle fremme hvalfangstselskapenes interesser.

I 1953 byttet De Norske Hvalfangstselskapers Forbund navn til det jeg i mitt arbeid i hovedsak kommer til å benytte meg av, nemlig Norges Hvalfangstforbund. Forbundet hadde sitt tilholdssted i Sandefjord, og medlemmene av dette organet bestod fortsatt av hvalfangstrederne og andre som var tilknyttet selskapene. Forbundets hovedformål var å ivareta de norske sydhavsselskapers interesser overfor norske myndigheter. Norges Hvalfangstforbund beskjeftiget seg med en rekke saker, men de viktigste var spørsmål angående salg, transport, lagring og levering av hvalolje.¹¹ Ettersom det utover på 1960-tallet ble klart at det økonomiske grunnlaget for pelagisk hvalfangst ikke lenger var tilstede, ble Norges Hvalfangstforbund på mange måter et overflødig organ. Forbundet ble derfor oppløst fra den 1. januar 1970. Det vil for mitt vedkommende være viktig å kartlegge hvilken rolle dette organet spilte i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken.

Frithjof Bettum er en viktig person når det gjelder norsk hvalfangstpolitikk i etterkrigstiden. Han satt som formann i Norges Hvalfangstforbund fra 1950-1961, samt fra 1964-1970. Bettum ble Anders Jahres kompanjong i 1928, og de hadde et nært samarbeid livet ut. Det var som regel Bettum som representerte A/S Kosmos i møter med myndighetene. Som formann i Hvalfangstforbundet var Bettum også fast medlem av Hvalrådet. Han hadde i tillegg en rekke tillitsverv i organisasjoner og andre administrative verv. Blant annet var han formann i Hvalfangstens Arbeidsgiverforening fra 1939-1945, medlem i Hovedstyret i Nordisk Skibsrederforening fra 1959-1978 og medlem i Riksskattestyret fra 1967-1971. I tillegg representerte han Høyre på Stortinget perioden 1945-1949, og var Høyesterettsadvokat fra 1936.¹² Han var også med i norske delegasjoner på møter i Den internasjonale hvalfangstkommisjonen, samt i andre regjeringsoppnevnte delegasjoner. Bettum hadde med

---

¹⁰ Tønnessen 1969: 546.

¹¹ Hvalfangstmuseets arkivkatalog av juli 1989

¹² <http://epos.stortinget.no/biografi.aspx?initialer=FRBE>

andre ord en svært sentral rolle i næringens kamp for å påvirke utformingen av den norske hvalfangstpolitikken.

En annen sentral person fra Norges Hvalfangstforbund er Einar Vangstein. Han var direktør i forbundet, og sammen med Bettum representerte han ofte næringen i møter både nasjonalt og internasjonalt. Han var ikke et fast medlem av Hvalrådet, men møtte likevel på de fleste møtene. Som jeg vil vise senere i oppgaven er mye av korrespondansen fra forbundet til blant annet Utenriksdepartementet og Industridepartementet signert Vangstein. Han hadde derfor en viktig rolle i den prosessen jeg ønsker å kartlegge.

Det er viktig å være klar over at Norges Hvalfangstforbund eksisterte parallelt med et annet organ bestående av hvalfangstselskapene, nemlig Hvalfangerforeningen. Denne foreningen ble stiftet så tidlig som i 1912, under navnet Den norske Hvalfangerforening. Bakgrunnen for opprettelsen har sammenheng med hvalfangstens vilkår omkring 1910. Høsten 1911 falt prisene på hvalolje, samtidig som hvalfangstselskapene hadde problemer med avsetningen. Tidligere hadde hvalfangstselskapene opptrådt enkeltvis på markedet. Den nye situasjonen gjorde det nødvendig at selskapene stod sammen for å oppnå høyest mulig pris og samtidig sikre et stabilt prisnivå. Dette var bakgrunnen for at foreningen ble stiftet i Sandefjord våren 1912. Oppslutningen rundt Den norske Hvalfangerforening var stor helt fra starten, og hele 44 selskaper ble medlemmer av foreningen det første året. De første årene konsentrerte foreningen seg om å føre statistikk over prisbevegelsen på hvaloljemarkedet, innsamling og bearbeiding av statistikk over hvalfangsten, fellessalg av hvalolje, samt å utarbeide felles hvaloljekontrakter, felles hyre og partssatser for mannskapene.¹³

I mai 1929 ble Den norske Hvalfangerforening oppløst, og samme dag ble Hvalfangerforeningen – The Association of Whaling Companies stiftet. Hensikten med denne omstruktureringen var at også utenlandske selskaper kunne bli medlemmer av foreningen.¹⁴ I de kommende årene tok Hvalfangerforeningen initiativ til en rekke store fellessaker. Det dreide seg blant annet om frivillig avtale om produksjonsbegrensning, felles innlagring av usolgt hvalolje, samt utarbeidelse av standard for hvalolje. I tillegg tok foreningen initiativ til en norsk hvallov. Etter den andre verdenskrig fikk Hvalfangerforeningen i stand flere

---

¹³ Hvalfangstmuseets arkivkatalog av juli 1989

¹⁴ Tønnessen 1969: 385.

internasjonale avtaler om hvalbåtbegrensning.¹⁵ Andre oppgaver var utgivelsen av den månedlige publikasjonen *Hvalfangsttidene*, samt innsamling av statistikk over fangsten fra hver sesong.

Forskjellen mellom Norges Hvalfangstforbund og Hvalfangerforeningen kan synes noe uklar. De to organisasjonene delte lokaler og begge ble, i de årene jeg er opptatt av, ledet av Vangstein. Likevel var det to forskjellige organisasjoner da Hvalfangstforbundet i utgangspunktet var en salgsorganisasjon, mens Hvalfangerforeningen hadde mer administrative oppgaver som blant annet innsamling av statistikk og utgivelse av *Hvalfangsttidene*. Det kan synes som om Hvalfangstforbundet etter hvert fikk mer karakter av å være en ren interesseorganisasjon. Dette kommer tydelig frem i kildene, der så å si all korrespondanse mellom hvalfangstnæringen og myndighetene skjedde gjennom Norges Hvalfangstforbund. Hvalfangerforeningen er lite nevnt i kildene, og vil derfor spille mindre rolle i denne oppgaven.

1.3.3 Hvalrådet

Hvalrådet ble etablert i september 1929 ved kongelig resolusjon. Dette var et statlig organ som opprinnelig hørte inn under Handelsdepartementet. Hvalrådet ble etter få år flyttet og sorterte lenge under Industridepartementet, før det endelig endte opp under Fiskeridepartementet. I instruks for Hvalrådet av 27. juli 1937 går det frem at dette organet skulle være en rådgivende institusjon for sentraladministrasjonen i spørsmål som angikk hvalfangst.¹⁶ Det var særlig spørsmål som omhandlet nasjonal og internasjonal regulering av hvalfangsten som skulle være Hvalrådets hovedbeskjeftigelse. Formålet var å bevare hvalbestanden, og dermed hvalfangsten som en varig næringsgren. Hvalrådet skulle i tillegg til spørsmål vedrørende fangstreguleringen konsentrere seg om hvalfangstens administrative sider. Eksempelvis skulle Hvalrådet uttale seg om anvendelsen av den lovpålagte avgiften hvalfangstselskapene betalte til staten. Departementet bad ofte om Hvalrådets uttalelse i aktuelle hvalfangstspørsmål, men Hvalrådet var også pliktig til å ta opp saker på eget initiativ. Videre i instruks for Hvalrådet går det frem at Hvalrådet skulle sammenkalles etter anmodning fra

---

¹⁵ Hvalfangstmuseets arkivkatalog av juli 1989

¹⁶ Instruks for Hvalrådet, utferdiget 27/7-1937. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret, Serie Db, L0129, XIX-6.

departementet, eller når formannen fant det nødvendig. Industridepartementet samt Utenriksdepartementet hadde i tillegg adgang til Hvalrådetets møter ved å stille med observatører.¹⁷

Opprinnelig hadde Hvalrådet tre medlemmer, men dette ble forandret fra 1936, da medlemstallet ble oppjustert til syv. Rådets sammensetning bestod av tre representanter fra det offentlige, to fra hvalfangstselskapene og to fra sjømannsorganisasjonene.¹⁸

Representantene fra det offentlige dreide seg ofte om ansatte i sentralforvaltningen, for eksempel departementsråder. Den ene av næringens representanter var som nevnt tidligere formannen i Norges Hvalfangstforbund, som i perioden jeg konsentrerer meg om var Fridtjof Bettum. I den samme perioden var næringen i tillegg representert ved skipsreder Peder G. Melsom. Ingvald Haugen og Einar Haugen, begge fra Norsk Sjømannsforbund, representerte i ulike perioder sjømannsorganisasjonene. Frem til 1960 satt medlemmene på ubegrenset tid. Dette ble nå endret til tre år. Ved siden av de faste medlemmene møtte også andre på Hvalrådetets møter. Fra forvaltningen dreide seg gjerne om byråsjefer og førstesekretærer. Vangstein fra Norges Hvalfangstforbund deltok på mange av møtene. Det samme gjorde professor dr. Johan T. Ruud som var biolog, og således representerte vitenskapen.

Formannsvervet ble i tur og orden innehatt av Birger Bergersen (1936-54), Gunnar Jahn (1954-60) og Gustav Sjaastad (1960-64). Nytt etter omstruktureringen i 1936 var at formannsstillingen ble tillagt større betydning. Det ble nå bestemt at formannen skulle representere Norge i internasjonale sammenhenger. Det var for eksempel Birger Bergersen som ledet forhandlingene på Norges vegne under de internasjonale hvalfangstkonferansene i London, Berlin og Oslo i perioden 1936-39. Etter krigen ble det formannens oppgave å lede den norske delegasjonen på de årlige møtene i IWC. Gunnar Jahn, som overtok formannsvervet i 1954, fikk den vanskelige oppgaven med å forhandle på Norges vegne under kommisjonens dramatiske møter på slutten av 1950-tallet. Ellers var det formannens ansvar at Hvalrådet fylte sin oppgave. Det var derfor påkrevd at han til enhver tid holdt seg oppdatert på hvalfangstens utvikling. I tillegg hadde formannen ansvaret for å holde arkivet i orden. Gunnar Jahn, som er en sentral person i denne oppgaven, hadde stillingen som sjefsdirektør i Norges Bank fra 1946 frem til samme år som han ble oppnevnt som formann i Hvalrådet. Han

---

¹⁷ Instruks for Hvalrådet, utferdiget 27/7-1937. Fiskerdepartementet, Fangstkontoret, Serie Db, L0129, XIX-6.

¹⁸ Notat utarbeidet av Fangstkontoret 17/12-1964. Fiskerdepartementet, Fangstkontoret, Serie Db, L0128, XIX-1C.

var også finansminister i Gerhardsens samlingsregjering i 1945, samt i Mowinckels regjering fra 1933 til 1935. Før dette hadde han tidligere hatt stillingen som direktør i Statistisk Sentralbyrå.¹⁹

Det er ingen tvil om at Hvalrådet var et svært nyttig redskap for myndighetene. Dette kommer tydelig frem i et notat fra Fangstkontoret, datert den 17. desember 1964.²⁰ Det diskuteres her hvorvidt Hvalrådet skulle fortsette å eksistere eller ikke. Departementet anså det å kunne støtte seg til Hvalrådet i avgjørelser vedrørende hvalfangsten som en eksemplarisk arbeidsordning.²¹ Slik kunne departementet til enhver tid innhente uttalelser fra hvalfangstselskapene, sjømannsorganisasjonene og fra sakkyndige representanter for de offentlige interesser. Det påpekes videre at en eventuell oppløsning av Hvalrådet ville gjøre det vanskeligere å få selskapenes samlede syn på de aktuelle sakene, samtidig som det ville bli mer tilfeldig hvem som kom til å møte til drøftelser i departementet. Det var derfor sterkt ønskelig å fortsatt ha nær kontakt med både hvalfangstselskapene og sjømannsorganisasjonene. Selv om det var klart for alle at Norge om kort tid ikke lenger ville være engasjert i antarktisk hvalfangst, anbefalte Fangstkontoret at Hvalrådet skulle fortsette for en toårs periode fra januar 1965. Det viser hvilken viktig rolle dette organet hadde i utformingen av norsk hvalfangstpolitikk.

1.4 Litteratur

Joh. N. Tønnessen`s firebindsverk om hvalfangstens historie er på mange måter det mest omfattende verket som er skrevet om hvalfangsten, og er den store klassikeren innenfor feltet. Tønnessen brukte 11 år på å skrive de fire bindene. Bind fire, som er mest relevant for mitt vedkommende, ble utgitt i 1970. Hovedfokuset i dette bindet er perioden etter krigen, og Tønnessen gir en utfyllende fremstilling av arbeidet i kommisjonen og vanskeligheter i reguleringen. Han kommer flere steder inn på næringens rolle i forbindelse med utformingen av den norske hvalfangstpolitikken, men han drøfter den ikke. Næringens rolle i politikktutformingen har ikke vært en vinkling han har fokusert spesielt på. Fremstillingen er

---

¹⁹ Tønnessen 1970: 331.

²⁰ Dette kontoret sorterte under Industridepartementet i perioden jeg skriver om, men ble flyttet over til Fiskeridepartementet i 1965.

²¹ Notat utarbeidet av Fangstkontoret 17/12-1964. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret, Serie Db, L0128, XIX-1C.

deskriptiv, da Tønnessen er opptatt av å fremstille et hendelsesforløp. Etter min mening kan fremstillingen til tider bli for detaljert, så detaljert at det går utover leservennligheten. Omfanget av tall og faktaopplysninger er stort, og kan innimellom bli i største laget. Men alt i alt er bøkene om hvalfangstens historie et bra oversiktsverk over hvalfangsten, og bind fire har definitivt vært den viktigste boken i arbeidet med denne oppgaven.

Boken til Tønnessen er så vidt jeg vet den eneste som er relevant for min problemstilling. Når det gjelder litteratur til kapittel tre, bakgrunnskapittelet, er situasjonen en annen. Det finnes en rekke bøker som behandler hvalfangstens utvikling og virke. Jeg har blant annet benyttet meg av *Hvalfangsten. Eventyret tar slutt* skrevet av Dag Bakka Jr. Dette er på ingen måte en dyptgående bok, men den gir en grei oversikt over utviklingen i hvalfangsten, spesielt etter siste verdenskrig. Som tittelen på boken angir, ligger hovedfokuset på årene frem mot avslutningen av den pelagiske hvalfangsten på 1960-tallet. En annen bok er *The Stocks of Whales* av N.A. Mackintosh. Han tar blant annet for seg hvordan IWC fungerte, og boken har vært til stor hjelp i arbeidet med kapittel tre. Mackintosh var i en årrekke formann i IWC's vitenskapelige komité, så han hadde god kjennskap til kommisjonen og dens virkemåte. Selv om mesteparten av boken handler om hvordan de ulike hvalartene lever, formerer seg, forflytter seg og så videre, har ett av kapitlene vært svært nyttig for meg. Kapittel åtte, *The whaling industry and its regulation*, omhandler blant annet kommisjonens regelverk. Disse sidene har vært viktige i arbeidet med bakgrunnskapittelet.

Det har heller ikke vært vanskelig å finne litteratur til kapittelet om korporatisme og lobbyvirksomhet, da det eksisterer et stort mangfold av litteratur på dette feltet. Jeg har benyttet meg av en rekke bøker og artikler i arbeidet med dette kapittelet. Harald Espelids bok *Lobbyvirksomhet på Stortinget* er ett av disse bidragene. Som tittelen spiller på er bokens hovedfokus interesseorganisasjonenes lobbyvirksomhet mot Stortinget. Denne oppgaven vil vise at hvalfangstnæringens påvirkningsforsøk i hovedsak var rettet mot regjering og forvaltning. Likevel har boken vært nyttig for mitt arbeid. Espelids fremstilling omhandler nemlig definisjoner og teori om fenomenet. I tillegg kommer Espelid også inn på korporatisme, et emne som er meget relevant for denne oppgaven. Dette har gjort denne boken til et viktig bidrag for mitt vedkommende.

Jeg vil også trekke frem Hilmar Rommetvedts artikkel *Næringslivets politiske påvirkning: Interesseorganisasjonene, Stortinget og forvaltningen*. I artikkelens første del tar Rommetvedt

for seg hvordan tidligere forskning har fremstilt forholdet mellom interesseorganisasjonene, Stortinget og forvaltningen. Han starter redegjørelsen med Stein Rokkans arbeider i 1960-årene, og tar deretter for seg de viktigste arbeidene og undersøkelsene innenfor feltet frem til 1980-tallet. Denne gjennomgangen, som omhandler både korporatisme og lobbyvirksomhet, har gitt meg en god oversikt over forskningsstatusen på fagfeltet. I artikkelens andre del presenterer Rommetvedt det nye bildet, altså resultatene av undersøkelser av nyere dato. Det er den første delen som har hatt størst betydning for mitt arbeid.

Flere av Trond Nordbys bøker har også blitt benyttet i arbeidet med kapittel to. En av disse er *Korporatisme på norsk 1920-1990*. Nordby går så langt tilbake som til det moderne gjennombruddet i bondesamfunnet i årene fra 1870 til 1920, og trekker deretter tråden frem mot våre dager. Bokens hovedfokus er, som tittelen røper, det institusjonaliserte samarbeidet mellom staten og organiserte særinteresser. Kapittel to beskriver teoretiske rammer knyttet til fenomenet, noe som har gjort denne delen til en viktig inspirasjonskilde. Han diskuterer her blant annet korporatismens plass i styringssystemet og korporative maktrelasjoner.

I kapittel seks i denne oppgaven ser jeg komparativt på hvalfangstnæringens politiske innflytelse i forhold til landbruket og fiskerinæringen. Siden det ikke foreligger materiale når det gjelder næringers politiske innflytelse fra denne tiden, og det heller ikke er litteratur som vurderer næringene i forhold til hverandre, har det vært nødvendig å ta for seg de to næringene separat. Når det gjelder delen om landbruket har jeg i stor grad benyttet meg av artikler i boken *Matmakt* av Hilmar Rommetvedt (red.). Flere av bidragsyterne i denne boken kommer inn på ulike sider ved maktforholdene i landbruket, noe som har vært veldig verdifullt i arbeidet med den første delen av kapittelet. Når det gjelder fiskerinæringen har jeg i hovedsak benyttet meg av Christensens og Hallenstvedts bok om Norges Fiskarlags historie. Forfatterne gir en bred skildring av Norges Fiskarlags virksomhet, og kommer flere steder inn på forhold som omhandler politisk påvirkning. Dette gjør boken relevant for kapittel seks.

Utenom Tønnessen, som kun i beskjeden grad behandler næringens rolle, er det som sagt skrevet lite om den norske hvalfangstnæringens rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken. Mitt bidrag vil derfor kaste lys over et felt vi foreløpig vet lite om.

1.5 Kilder

Norges Hvalfangstforbunds arkiv har vært viktig i mitt arbeid med denne oppgaven. Dette arkivet befinner seg i Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord.

Tilgang til arkivet fikk jeg etter avtale med konservator Jan Erik Ringstad.

Hvalfangstforbundets arkiv strekker seg fra opprettelsen av forbundet og frem til oppløsningen i 1970. Totalt tar dette arkivet opp 17,1 hyllemeter. Hvalrådetets arkiv, som befinner seg på samme sted som arkivet til Norges Hvalfangstforbund, har også vært en viktig informasjonskilde. Dette arkivet strekker seg over 16,1 hyllemeter, og dekker perioden fra da Hvalrådet ble dannet i 1929, og frem til hvalfangsten ble avsluttet på midten av 1960-tallet. Arkivet omhandler blant annet Hvalrådetets møteaktiviteter. Det foreligger omfattende sakslister til hvert møte, samt utfyllende referater fra møtene. I sakslistene som ble sendt i forkant av møtene er det også gjengitt flere brev sendt fra blant annet forbundet og mannskapsorganisasjonene, som Hvalrådet skulle ta stilling til.

Utenriksdepartementets arkiv har vært uvurderlig for arbeidet med denne oppgaven. Som de senere kapitlene vil vise er størstedelen av kildehenvisningene hentet fra dokumenter fra dette arkivet. Utenriksdepartementets arkiv fra årene før 1960 er flyttet over til Riksarkivet i Oslo. Siden jeg har konsentrert meg om to saker fra slutten av 1950-årene, har jeg fått tilgang til mine benyttede kilder i Riksarkivet. Arkivet omhandler årene 1905-1959, og strekker seg totalt over 1939 hyllemeter. Dette arkivet inneholder møtereferater, sakslister, korrespondanse, samt instruksjer til norske delegasjoner for å nevne noe. I Riksarkivet har jeg også fått tilgang til dokumenter fra Fiskeridepartementet. Dette gjelder dokumenter fra Fangstkontoret. Dette kontoret sorterte under Industridepartementet i perioden jeg skriver om, men ble flyttet over til Fiskeridepartementet i 1965. Materiale fra Fangstkontoret befinner seg derfor i Fiskeridepartementets arkiv. Kontorets arkiv er på 93 hyllemeter. Jeg fikk tilgang til klausulert materiale i Riksarkivet ved søknad.

Jeg har under arbeidet i arkivene erfart at mange av de samme dokumentene ofte befinner seg flere steder. Referater fra Hvalrådetets møter finnes for eksempel både i Hvalrådetets arkiv og i Utenriksdepartementets arkiv. På samme måte finnes brev fra hvalfangstnæringen til myndighetene ofte både i sistnevnte og i Hvalfangstforbundets arkiv.

Opprinnelig ønsket jeg også å benytte meg av eventuelle muntlige kilder. Et usikkerhetsmoment i denne sammenheng var om de aktuelle intervjuobjektene fortsatt levde. Det er jo tross alt cirka femti år siden begivenhetene jeg beskriver fant sted. Konservator ved Hvalfangstmuseet, Dag Ingemar Børresen, tipset meg om en mann ved navn Thorleif Stentun. Han arbeidet som sekretær i Hvalfangerforeningen fra 1945 og frem til Norges deltakelse i den pelagiske hvalfangsten var over. Han er også bror til styreformannen i Hvalfangstmuseet og bor fortsatt i Sandefjord. Vi hadde en telefonsamtale 16/3-07 der Stentun på mange måter begrenset sin rolle til en ”løpegutt” i Hvalfangerforeningen, og han forklarte at han ikke hadde noe å gjøre med prosessen jeg ønsket å kartlegge. Han kunne heller ikke huske noe relevant som kunne være til hjelp for meg.

Børresen ved Hvalfangstmuseet tipset meg også om at sekretæren til Einar Vangstein fremdeles levde i beste velgående. Hun heter Margaret Fjellvang, og er fremdeles bosatt i Sandefjord. Jeg kontaktet henne på telefon 22/3-07, men min henvendelse førte dessverre ikke til noe konkret. Hun bekreftet at hun arbeidet som Vangsteins sekretær fra 1950-tallet, men hun husket lite av det som dreide seg om kontakt med myndighetene. Fjellvang sa hun skrev mange brev for Vangstein, men dette var så lenge siden at det meste nå var glemt. Mitt forsøk på å friske opp hennes hukommelse førte ikke frem, og i tillegg virket hun ikke interessert i å bli intervjuet. Utenom disse to har jeg ikke klart å spore opp personer som det kunne vært aktuelt å intervjuet.

Jeg ble i sommer spurt om å være referent på en internasjonal workshop som ble avholdt i regi av Hvalfangstmuseet i Sandefjord 22. – 23. juni. Konferansen ble fant sted på Midtåsen, Anders Jahres praktvilla, som nylig ble oppkjøpt av Sandefjord kommune. Temaet for workshopen var: *The Decimation of the whales- an example of non-sustainable management*. Deltakerne bestod av forskere og eksperter fra hele verden. Blant annet deltok Arne Bjørge (Scientist Institute of Marine Research, Norway. Head of IWC Scientific Committee), Graham Burnett (Professor History Department, Princeton University, USA) og Greg Donovan (Editor of Journal of Cetacean Research and Management, Head of Science, IWC Secretariat) for å nevne noen. Dette var interessante og lærerike dager, og jeg har benyttet enkelte av forskerne som muntlige kilder i kapittel tre.

1.6 Definisjoner

IWC:

International Whaling Commission, eller på norsk Den Internasjonale Hvalfangstkommissjonen.

Konvensjonen:

Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, en avtale undertegnet i 1946 om retningslinjene for reguleringen av hvalfangsten. Det ble her bestemt at det skulle opprettes en kommisjon (IWC).

Blåhvalenhet (BWU):

1 blåhval= 2 finnhval= 2.5 knølhval= 6 seihval.

Pelagisk hvalfangst:

Hvalfangst der hvalen blir kokt og hvaloljen utvinnet om bord på flytende kokerier.

Landstasjon:

En fabrikk på land hvor hvalen blir kokt og hvaloljen utvinnet.

Hvalbåt:

En båt som brukes til å jage, fange, slepe, være bøyebåt eller speide etter hval.

Hvalfangstselskaper:

Selskaper som på en eller annen måte er involvert i hvalfangst, selv om denne næringen kanskje er en liten del av selskapets aktiviteter. Mange av selskapene begynte sin virksomhet nettopp i hvalfangsten, men ble tidlig involvert i shipping og annen skipsfart

2. Politisk innflytelse: Korporatisme og lobbyvirksomhet

2.1 Innledning

Den kjente norske statsviteren Stein Rokkan formulerte på midten av 1960-tallet tesen: ”Stemmer teller, ressurser avgjør.”²² Det Rokkan mente med denne spissformuleringen var at det ikke var velgernes stemmegivning som avgjorde utformingen av norsk politikk, men organisasjonene og deres ressurser. Gudmund Hernes var inne på mye av det samme da han cirka 20 år senere skrev at ”vil en vite hvordan det politisk-økonomiske system i vårt land fungerer, er grunnloven eller konstitusjonen det siste dokument en bør lese”.²³ Med dette i tankene er det ikke vanskelig å forstå at hvalfangstnæringen øvde trykk på beslutningstakerne for å få sine ønsker ivaretatt, og selvfølgelig var ikke dette særegent for akkurat denne næringen. Det er mulig å finne liknende eksempler i de fleste andre næringer av en viss størrelse. I landbruket er for eksempel Norsk Bonde- og Småbrukarlag et organ som kjemper for næringens interesser. Dette organet har som formål å fremme de faglige, kulturelle, sosiale og økonomiske interessene til folk i jordbruket.²⁴ Norges Fiskarlag har som formål å ivareta fiskernes samlede interesser.²⁵ De fleste større næringer er organisert på denne måten.

Hensikten med dette kapittelet er å se nærmere på fenomenene korporatisme og lobbyvirksomhet. Hvalfangstnæringen hadde nemlig to kanaler for å oppnå politisk innflytelse, gjennom deltakelse i korporative organer og gjennom lobbyvirksomhet. Et slikt kapittel vil gi leseren redskaper som vil være viktige for å få en best mulig forståelsen av oppgaven.

2.2 Makt

Før jeg kommer til delen om lobbyvirksomhet og korporatisme er det etter min mening viktig å bruke et lite avsnitt på å definere begrepet makt. For hvorfor bedriver organisasjonene lobbyvirksomhet, og hvorfor deltar de i korporative organer? Jo, de ønsker makt og

---

²² Rokkan 1987: 63ff.

²³ Hernes 1985: 17.

²⁴ <http://www.smabrukarlaget.no/medlem/hvem/>

²⁵ http://www.fiskarlaget.no/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=5

innflytelse. Derfor er det nødvendig å definere hva makt er. Makt er et av samfunnsvitenskapenes mest omstridte begreper, og det finnes enormt med litteratur og teorier om emnet. Oppgavens rammer tillater imidlertid ikke at jeg begir meg ut på en fullstendig redegjørelse av ulike maktteorier, jeg må finne noen grunnleggende definisjoner. Jeg velger å støtte meg til Olof Petersson som skriver at ”en vanlig måte å definere makt på, bygger på evnen til å avstedkomme ønskede virkninger.”²⁶ Dette uttrykket må her forstås som evnen til å få sin vilje oppfylt, da ønskede virkninger henspiller på en oppfyllelse av de målene en aktør har satt seg. Den kjente norske statsviteren Øyvind Østerud er inne på mye av det samme når han hevder at ”som et utgangspunkt kan vi si at makt er evne til å nå sine mål.”²⁷ Det er disse definisjonene jeg har lagt til grunn i mitt arbeid.

2.3 Lobbyvirksomhet

Det er i denne sammenheng viktig å skille mellom korporatisme og lobbyvirksomhet. Hovedskillet mellom disse to fenomenene går i hovedsak ut på om påvirkningsforsøkene skjer gjennom formelle eller uformelle kanaler. Korporatisme vil si at det er et institusjonalisert samarbeid mellom stat og organiserte særinteresser.²⁸ Representanter fra organisasjoner har adgang til organer som stort sett er klart definerte og oppnevnt av myndighetene. Hvalrådet, som er et viktig organ i mitt arbeid, er derfor et typisk korporativt organ. Jeg kommer nærmere tilbake til korporatisme under punktet 2.4.

Begrepet lobbyvirksomhet oppstod i Storbritannia og USA på begynnelsen av 1800-tallet. Uttrykket betegnet da forsøk på å påvirke politiske beslutninger gjennom korridorpolitikk, det vil si gjennom direkte kontakt med de enkelte representanter av nasjonalforsamlingen. De siste tiårene har begrepet spredt seg til alle vestlige demokratier. Lobbyvirksomhet vil si at organisasjonene opptrer som pressgrupper, men de er ikke integrerte parter i beslutningsorganer. Virksomheten er stort sett uformell, og foregår i ikke-institusjonaliserte former. Harald Espeli definerer lobbyvirksomhet som forsøk fra en aktør/organisert interesse på å påvirke politiske eller administrative beslutningstakere gjennom direkte kontakter og henvendelser. Slike påvirkningsforsøk er normalt ikke formaliserte, og foregår sjelden i institusjonaliserte former. Målsettingen er at beslutningstakerne fatter avgjørelser som gjør at

---

²⁶ Petersson 1997: 149.

²⁷ Østerud 1996: 37.

²⁸ Rommetvedt 2002: 59ff.

interessene til de som står bak henvendelsene blir ivaretatt.²⁹ Norges Hvalfangstforbund sendte fra 1956 flere brev til regjeringen med anmodning om at Norge burde melde seg ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Legger jeg definisjonen til Espeli til grunn, er forbundets henvendelser til regjeringen å karakterisere som lobbyvirksomhet. Forskeren Hilmar Rommetvedt bruker i en artikkel nettopp brevveksling mellom organisasjons- og myndighetsrepresentanter som et eksempel på lobbyvirksomhet.³⁰

Som vi så i avsnittet over definerte Espelid lobbyvirksomhet som påvirkningsforsøk gjennom direkte kontakter og henvendelser. Henning Bregnsbo har imidlertid i *Statsvitenskapelig leksikon* utvidet begrepet til også å gjelde indirekte påvirkning av beslutningstakere gjennom mediene og den brede offentligheten.³¹ Som jeg vil vise senere i kapittelet gav hvalfangstrederne gjennom media ofte uttrykk for sine meninger angående norsk hvalfangstpolitikk. Disse uttalelsene kan karakteriseres som indirekte påvirkningsforsøk og hører således, i henhold til sistnevnte definisjon, inn under begrepet lobbyvirksomhet.

Hvem er det så organisasjonene forsøker å påvirke? En av banebryterne på dette feltet, Jorolv Moren, presenterte sammen med Abraham Hallenstvedt en undersøkelse i 1971 som viste at hele 96,5 prosent av organisasjonene var av den mening at departementer og direktorater var de viktigste myndighetsorganene når de skulle fremme sine saker. De konkluderte videre med at for organisasjonene var partiene og Stortinget av mer perifer betydning.³² Dette harmonerer med funnene den amerikanske forskeren Robert B. Kvavik gjorde i 1970-årene. ”...legislation was shaped in the administration; once in parliament, the lines were fixed.”³³ Skulle interesseorganisasjonene ha mulighet til å øve innflytelse på politikktutforming, måtte altså fokuset rettes mot forvaltningen.

Dette er interessante funn for mitt vedkommende. Som vi skal se senere i oppgaven ble størstedelen av hvalfangsnæringens henvendelser rettet mot forvaltningen, da særlig til Industridepartementet og Utenriksdepartementet. Moren og Hallenstvedts funn har sannsynligvis sammenheng med den parlamentariske situasjonen. Undersøkelsen ble foretatt i kjølvannet av en cirka tjuenårig periode med sammenhengende Arbeiderpartiregjering, en

---

²⁹ Espeli 1999: 21f.

³⁰ Rommetvedt og Opedal 1995: 4.

³¹ Bregnsbo 1997: 145.

³² Hallenstvedt og Moren 1975: 348.

³³ Kvavik 1976: 119.

regjering som hadde Stortingets støtte ryggen. Det er nærliggende å tro at Stortingets rolle blir redusert i perioder der landet blir styrt av flertallsregjeringer. Regjeringen har da flertall i Stortinget, og er således ikke avhengig av Stortingets støtte for å få igjennom sin politikk. Organisasjonene har da mindre å vinne på å rette sine henvendelser til opposisjonspartiene. Rettes fremstøtene mot regjering og forvaltning, treffer organisasjonene trolig nærmere maktens sentrum. I perioder med mindretallsregjering derimot, er regjeringen til en hver tid avhengig av Stortingets støtte for å få sine forslag vedtatt. I en slik situasjon kan organisasjonene ha mer å vinne på å forsøke å påvirke de folkevalgte i Stortinget.

I lys av dette er det ikke overraskende at flere forskere mener at Stortinget, fra annen halvdel av 1970-årene, blant organisasjonene ble vurdert som et mer attraktivt mål for påvirkning sammenliknet med tidligere. En av dem er Hilmar Rommetvedt. I en artikkel fra 1997 skriver han at utviklingen i 1980-årene tydet på at Stortinget hadde fått en mer sentral plass i forholdet mellom næringslivet og de politiske myndighetene.³⁴ Han viser i den sammenheng til at andelen av alle organisasjoner som hadde kontakt med Stortinget, økte markant mellom 1982 og 1992.³⁵ Riktignok økte også andelen av organisasjoner som hadde kontakt med regjeringen og forvaltning, men ikke i samme størrelsesorden som for Stortingets del. Dette kan være med på å forklare hvorfor Stortinget nærmest er fraværende i forbindelse med hvalfangsnæringens påvirkningsforsøk i de årene jeg konsentrerer meg om.

Flertallsregjeringen Gerhardsen satt ved regjeringsskiftet, og næringens representanter hadde derfor trolig større sjanse til å vinne frem med sine ønsker hvis fremstøtene ble satt inn mot regjering og forvaltning.

Det har de siste tiårene vært en voldsom økning i omfanget av lobbyvirksomhet. Noen mener at fremveksten av fenomenet representerer en fare for demokratiet. Interesseorganisasjonene har fått så stor makt at det går på bekostning av valgdemokratiet, eller den numeriske kanal. Venstres partileder Lars Sponheims reaksjon da Gerd Liv Valla i fjor tvang regjeringen til å gå tilbake på et kontroversielt vedtak illustrerer dette. Sponheim mente dette viste at Valla's makt var blitt for stor med tanke på at hun ikke var folkevalgt. På tross av dette har lobbyvirksomhet utvilsomt også positive ringvirkninger. En undersøkelse fra 1998 avdekket at ni av ti stortingsrepresentanter var helt eller nokså enige i at henvendelser fra organiserte interesser bidrar til at representantene får bedre tilgang til alternativ informasjon i forhold til

---

³⁴ Rommetvedt 1997: 102.

³⁵ Rommetvedt 1997: 108.

den informasjonen regjeringen og forvaltningen presenterer.³⁶ Nesten like mange var av den oppfatning at lobbyistenes henvendelser bidrar til å bedre Stortingets mulighet til å kontrollere regjering og forvaltning.

Hvorvidt det er riktig å karakterisere hvalfangstnæringens henvendelser til myndighetene som lobbyvirksomhet kan diskuteres. Selv om begrepet lobbyvirksomhet har lange historiske røtter i utlandet, ble det ikke tatt i bruk her til lands før på 1980-tallet.³⁷ Begrepet var med andre ord ikke innarbeidet i den norske terminologien på slutten av 1950-tallet, perioden jeg konsentrerer meg om. Jeg mener likevel det er legitimt å benytte begrepet lobbyvirksomhet på deler av hvalfangstnæringens aktiviteter på denne tiden. For det første faller næringens virksomhet inn under begrepets definisjoner som jeg redegjorde for ovenfor. Det ville etter min mening være søkt å ikke benytte merkelappen lobbyvirksomhet, da næringens virksomhet harmonerer med innholdet i begrepets definisjoner. Dette selv om betegnelsen kanskje ikke ble brukt i Norge på denne tiden. For det andre er begrepet blitt benyttet av noen av landets fremste eksperter på feltet når begivenheter i det samme tidsrommet har blitt omtalt. Forskeren Harald Espeli er en av dem som har forsket mest på fenomenet lobbyvirksomhet her til lands. I artikkelen *Protectionism, Lobbying and Innovation. Perspectives on the Development of the Norwegian Textile Industry, Especially Since 1940* benytter Espeli seg av begrepet, selv når han beskriver hendelser også forut for perioden jeg konsentrerer meg om. Han skriver blant annet at De norske Tekstilfabrikkers Hovedforening, som ble dannet i 1898, viste seg å ha stor suksess med sin lobbyisme.³⁸ På bakgrunn av dette kommer jeg videre i oppgaven til å omtale deler av hvalfangstnæringens påvirkningsforsøk som lobbyvirksomhet.

2.4 Korporatisme

Som nevnt ovenfor vil korporatisme si at det er et institusjonalisert samarbeid mellom stat og organiserte særinteresser.³⁹ Dette institusjonaliserte samarbeidet dreier seg ofte om styrer, råd og utvalg som staten oppnevner, og som nevnt innledningsvis i dette kapittelet er Hvalrådet et godt eksempel på et slikt korporativt organ.

---

³⁶ Rasch og Rommetvedt 1999: 75.

³⁷ Husetuft 2007: 10.

³⁸ Espeli 1998: 261.

³⁹ Rommetvedt 2002: 59ff.

Fenomenet korporatisme har lenge vært en del av det politiske systemet i Norge.⁴⁰ Spesielt etter den andre verdenskrig utviklet styresettet seg til å bli gjennomgripende korporativt. Trond Nordby skriver at graden av korporatisme gikk lengst i stater der sosialdemokratiske regimer etter siste verdenskrig la opp til et planstyre.⁴¹ Arbeiderpartiregjeringen etter krigen brukte nettopp dette prinsippet som et virkemiddel i gjenreisningen av landet. Statistikken bekrefter denne påstanden. I 1936 var det totalt 261 statlige utvalg, permanente og midlertidige medregnet. Da Arbeiderpartiet forlot regjeringskontorene i 1966 var tallet steget til 954.⁴² Også Øyvind Østerud skriver at komparative studier har vist at korporative innslag i forvaltningen er særlig fremtredende i de skandinaviske landene.⁴³ Liberaliseringen som vant frem på 1980-tallet førte riktignok til et angrep på korporative ordninger, men fortsatt er korporatisme en viktig del av det politiske systemet her til lands.

Hvordan er så sammensetningen av de korporative organene? Hilmar Rommetvedt behandler dette spørsmålet i sin artikkel *Næringslivets politiske påvirkning: Interesseorganisasjonene, Stortinget og forvaltningen*. Han gjengir der en undersøkelse fra 1976, som avdekket at 42 prosent av medlemmene i de korporative organene var embets- og tjenestemenn fra forvaltningen, mens 42 prosent representerte ulike interessegrupper.⁴⁴ Han skriver ingenting om de resterende 8 prosentene. En tilsvarende undersøkelse fra 1989 viste at 36 prosent av medlemmene representerte staten, mens nesten 47 prosent kom fra ulike organisasjoner.⁴⁵ Disse tallene passer godt inn i mine funn når det gjelder Hvalrådet. Som jeg var inne på i kapittel 1, bestod Hvalrådet etter utvidelsen i 1936 av syv medlemmer. Tre av medlemmene kom fra det offentlige, mens de fire resterende representerte organisasjoner.

Korporatismen har på mange måter endret forholdet mellom statsmakten og det sivile samfunn, i og med at skillet mellom det offentlige og det private viskes ut. Politisk suverenitet går fra statsmakten over i det sivile samfunn. Samtidig har staten gode muligheter til å kontrollere virksomheten i de korporative organene siden det er staten som nedsetter organene, utformer mandatene og lovlegger ordningene.

---

⁴⁰ Nordby 1994: Forord.

⁴¹ Nordby 1997: 131.

⁴² Nordby 2004: 165.

⁴³ Østerud 1996: 85.

⁴⁴ Rommetvedt 1997: 100.

⁴⁵ Rommetvedt 1997: 100.

Nordby skiller mellom tre former for korporatisme.⁴⁶ Forhandlingskorporatisme går ut på at staten og interesseorganisasjoner i fellesskap fastsetter arbeidsforhold og lønninger. I privat sektor fungerer staten som mekler når arbeidsgivernes og arbeidstakernes organisasjoner forhandler. I offentlig sektor inngår staten selv avtaler med de ansatte. I næringer som jordbruk, fiske, bankvesen og i kultursektoren forhandler staten regelmessig med interesseorganisasjonene om økonomiske støtteordninger. Edvard Bull skriver blant annet at beslutninger vedrørende landbrukets prispolitikk på begynnelsen av 1950-tallet ble tatt i samvirke med jordbrukernes egne organisasjoner.⁴⁷ Disse hadde gjennom hovedavtalen av 1950 fått rett til forhandlinger med staten. Espeli omtaler dette som den mest omfattende institusjonalisering av det korporative elementet i inntektspolitikken.⁴⁸ Norges Fiskarlag fikk fra 1964 en liknende forhandlingsrett.

Nordbys andre form for korporatisme er korporatisme under forvaltningen. Dette går ut på at organisasjoner deltar i statlige utvalg. Ved siden av utvalg kan det dreie seg om styrer, råd og nemnder. Disse organene er koblet direkte til forvaltningen. Noen har en rådgivende funksjon, noen en utredende rolle, mens andre utøver statlig myndighet innenfor et avgrenset område. Hvalfangstnæringen var som nevnt representert i Hvalrådet, og er derfor et godt eksempel på et organ som passer inn under denne formen for korporatisme. Den siste formen er indre korporatisme. Dette går ut på at sektorprofesjoner har ”erobret” deler av forvaltningen. Disse gruppene forsøker å forme beslutninger etter deres profesjonelle oppfatning. Legenes inntog i helsedirektoratet, under ledelse av Karl Evang, er et godt eksempel på en slik form for korporatisme.⁴⁹

For lettere å se den store sammenhengen, er det nødvendig å bruke et avsnitt på å beskrive korporatismens plass i styringssystemet. Ethvert politisk system bygger på flere og til dels motstridende styringsprinsipper.⁵⁰ Valgdemokratiet har siden 1814, hvis vi ser bort fra årene under tysk okkupasjon, utgjort bærebjelken i det norske systemet. Rutinestyret har innenfor sentraladministrasjonen lenge vært det dominerende prinsipp. Det innebærer at beslutninger fattes på grunnlag av lover, samt den gjeldende tradisjon for hvordan saker løses i det enkelte departement. Fagstyret, som går ut på at profesjonsutdannede utfører de administrative

---

⁴⁶ Nordby 1994: 9.

⁴⁷ Bull 1982: 249.

⁴⁸ Espeli 1999: 134.

⁴⁹ Nordby 1993: 105ff.

⁵⁰ Nordby 1994: 17.

handlinger, er et prinsipp som vant frem etter annen verdenskrig. Det siste prinsippet, som er mest relevant for min problemstilling, er partsstyre. Det vil si at organiserte interesser trekkes inn i politikkkutforming. Den norske politikkkutforming skjer altså i et samspill mellom disse fire styringsprinsippene. Nordby hevder at utviklingen i det tjuende århundre har gått i retning av fagstyre og partsstyre.⁵¹ Dette er interessant for mitt vedkommende, da Hvalrådet er et godt eksempel på det Nordby definerer som partsstyre. Hvalfangstnæringen ble gjennom dette organet trukket inn i beslutningsprosessen.

Det er flere grunner til at staten inviterer organisasjoner til å delta i statlige utvalg. Blant annet besitter organisasjoner den ekspertise som kanskje er nødvendig for å fatte de riktige beslutningene. Ved å tas med i beslutningsprosessen gjøres samtidig interesseorganisasjonene medansvarlige for politikken som føres. Det blir vanskeligere å klage på beslutninger i etterkant når de berørte partene var med på å beslutte dem. Korporatismen er altså mer forpliktende for deltakerne sammenliknet med lobbyismen.⁵² Dette er med på å legitimere politiske beslutninger. Aktører som bedriver lobbyvirksomhet har mindre forpliktelser til å legitimere og støtte beslutningstakernes valg.⁵³

2.5 Oppsummering

Korporatisme og lobbyvirksomhet er to viktige temaer for denne masteroppgaven. Korporatisme dreier seg om et institusjonalisert samarbeid mellom staten og organiserte interesser, mens lobbyvirksomhet karakteriseres av mer uformelle påvirkningsforsøk. Som jeg har omtalt flere steder i oppgaven deltok representanter for hvalfangstnæringen i det korporative organet Hvalrådet. Samtidig bedrev næringen lobbyvirksomhet overfor beslutningstakerne. Hvalfangstnæringen hadde altså to kanaler for å vinne politisk innflytelse. Dette kapittelet vil være nyttig når jeg senere i oppgaven skal behandle disse fenomenene i praksis, men før jeg kommer så langt vil jeg bruke noen sider på å beskrive utviklingen i den moderne hvalfangsten.

---

⁵¹ Nordby 1994: 20.

⁵² Rommetvedt 2002: 60.

⁵³ Espeli 1999: 19.

3. Bakgrunn

3.1 Innledning

Historien om hvalfangsten er på mange måter historien om en industri som spredte seg fra Finnmarkskysten til resten av verden. Norske fangstfolks forvaltning av teknologi og kunnskap gjorde landet til verdensledende innen hvalfangsten, frem til vi etter krigen ble utkonkurrert av japanske og sovjetiske ekspedisjoner. Det er en historie om dristighet og mot, om pionerånd og skaperkraft, der avstanden mellom suksess og ruin var kort. Samtidig er det en tragisk historie der kapitalistiske hensyn og prioriteringer nærmest utryddet en av verdens store naturrikdommer.

Hensikten med dette kapittelet er å gi leseren et innblikk i utviklingen av denne fascinerende næringen. Dette vil være viktig bakgrunnsinformasjon når jeg senere i oppgaven skal besvare problemstillingen.

3.2 Startskuddet for den moderne hvalfangst

Hvalfangst er på ingen måte en virksomhet av nyere dato. Jakten på hval har pågått i hvert fall i tre tusen år.⁵⁴ Frem til siste del av 1800-tallet var fangstfolk tvunget til å konsentrere seg om arter som svømte langsomt og som var lette å fange. Ny teknologi skulle derimot forandre dette. Det er Tønsberg-mannen Svend Foyn som regnes som den moderne hvalfangsts far. Hans ideer, som innebar fangst ved hjelp av dampskip og harpuncanon, revolusjonerte hvalfangsten. I 1870, etter flere år med eksperimentering, var han kommet frem til en fangstmetode han var fornøyd med. Samme år fikk Foyn for en tid enerett til fangst i Finnmark, samt ti års patent på harpuncanonen. Foyns suksess i 1870-årene gjorde han til mangemillionær, og han ble ansett som en nasjonal helt.⁵⁵ Hvalfangsten i området utviklet seg etter hvert til å bli en omfattende virksomhet. I 1873 ble det fanget 36 dyr. I 1882 var tallet steget til 351.⁵⁶ På dette tidspunktet var det totalt 20 hvalbåter som drev fangst i området.

---

⁵⁴ Hoel 1985: 47.

⁵⁵ Niemi 1993: 71.

⁵⁶ Niemi 1993: 73.

Da Stortinget i 1904 vedtok at hvalfangsten fra Finnmarkskysten skulle opphøre, vendte hvalfangstselskapene blikket sørover. Det hadde i de foregående årene vært store konflikter mellom hvalfangerne og nordnorske fiskere. Hvalfangsten skapte mye frustrasjon blant folk i nord, da mange følte at folk fra den rike landsdelen kom og tok ressursene til de lokale.⁵⁷ Fiskerne hadde i flere år kjempet for fredning av hvalen i Nord-Norge. De mente at fangsten hadde gått så hardt ut over hvalbestanden at det ikke lenger var hval til å jage fisken inn mot land.⁵⁸ ⁵⁹ I tillegg førte hvalfangstindustrien til at store deler av Varangerfjorden ble forurenset av overflødig avfall fra hvalskrottene, med den følge at fiskeutstyr ble ødelagt. Det dreide seg blant annet om store mengder fett. Denne kampen var derfor på mange måter blitt et livsspørsmål i denne landsdelen. Det hele toppet seg våren 1903 da mer enn 700 fiskere stormet og fullstendig ødela fangststasjonen i Mehamn. Det at fangsten i Finnmark nå ble stoppet betydde i realiteten ikke så mye for hvalfangstselskapene.⁶⁰ Feltene var uttømt, og selskapene mottok nå solid erstatning fra staten, som kunne investeres i hvalfangst andre steder.

Noen av aktørene prøvde lykken med hvalfangst fra Færøyene og Shetland. Norske hvalfangere fanget hval fra Newfoundland så tidlig som i 1896, og var der med på å starte en industri som skulle vare helt til den kanadiske regjeringen forbød kommersiell hvalfangst i 1972.⁶¹ Andre satset derimot på fangst i Antarktis, der ryktene fortalte at hvalforekomstene var enorme. Verftseier i Sandefjord Christen Christensen og den legendariske fangstmannen C.A. Larsen, også han fra Sandefjord, er sentrale navn i den sammenheng. C.A. Larsen, som ledet de første ekspedisjonene til Sydishavet, hadde av mange status som byens store sønn.⁶² Hvalfangstnæringens virksomhet i Antarktis førte til geografiske oppdagelser og mye ny kunnskap om området.⁶³ Fra begynnelsen av 1900-tallet ble fangsten drevet fra fangststasjoner i Grytviken på øya Syd Georgia, og den verdifulle hvaloljen ble produsert i kokerier på land. I Grytviken ble det raskt reist hus, kokeri og etter hvert en liten kirke. Etter hvert kom flere landstasjoner til. Til sammen ble det bygget seks landstasjoner som gradvis

---

⁵⁷ Uttalt av Arne Bjørge (Scientist Institute of Marine Research, Norway. Head of IWC Scientific Committee) på International Workshop arrangert av Hvalfangstmuseet i Sandefjord 22-23 juni 2007.

⁵⁸ Olstad 1995: 204.

⁵⁹ Både hvalen og torsken lever av lodde. Når hvalen jager denne fisken, blir den presset mot land. Siden også torsken lever av lodde, følger torsken etter mot land.

⁶⁰ Bakka Jr. 1992: 11.

⁶¹ Dickinson og Sanger 1993: 91.

⁶² Olstad 1995: 203.

⁶³ Headland 1993: 193.

vokste til små industrielle byer.⁶⁴ Det utviklet seg et lite samfunn på øya de vintermånedene fangsts sesongen varte.⁶⁵

3.3 Overgangen fra landstasjoner til pelagisk fangst

Det var altså fangst fra landstasjoner som var basis for den antarktiske hvalfangsten de første tiårene, noe som medførte at det kun var mulig å drive fangst i de kystnære områdene. Siden hvalen skulle fraktes tilbake til kokeriet, var det begrensninger for hvor langt ut fra landstasjonen hvalbåtene kunne drive fangst. Mot slutten av 1920-tallet skjedde det endringer som skulle få stor betydning for den videre utviklingen, nemlig overgangen til pelagisk fangst. Det nye nå var at store skip med kokeri ombord kunne operere uavhengig av landstasjonene. Med de store, mobile kokeriene kunne hvalfangerne forflytte seg til de felter der det til enhver tid var størst forekomst av hval. Gjennom en opphalingslipp i akterenden ble hvalen dratt om bord, og flensingen skjedde på dekk. Kokeriet, eller moderskipet, hadde et stort antall mindre hvalbåter som fanget hvalen og fraktet den tilbake til kokeriet. Dette revolusjonerte næringen. 1927 regnes som gjennombruddsåret for pelagisk fangst.⁶⁶

Sesongen 1930-31 ble toppåret, både når det gjaldt produksjon og sysselsetting. Denne sesongen hadde 10,549 nordmenn hyre i den norske hvalfangsten i Antarktis.⁶⁷ Hvalfangsten stod i 1930 for 3,7 prosent av landets bruttonasjonalprodukt.⁶⁸ Markedet kunne imidlertid ikke absorbere den store oljeproduksjonen, noe som førte til at hvaloljemarkedet kollapset sesongen etter og prisene sank dramatisk. For å bringe markedet i balanse igjen, ble det derfor enighet mellom hvalfangstselskapene at store deler av flåten skulle bli værende hjemme den påfølgende sesongen. Stort sett alle de eldre kokeriene uten akterslipp gikk til opphugging, mens de mest rasjonelle kokeriene etter hvert kom tilbake i fangst igjen.

Norge gikk inn i 1930-årene som verdens ledende hvalfangstnasjon, og Sandefjord var verdens ledende hvalfangstby. I begynnelsen av tiåret ble 63 prosent av den totale fangsten i Antarktis på 3,6 millioner fat hvalolje produsert av norske ekspedisjoner.⁶⁹ Kokerier

---

⁶⁴ Basberg 2004: 7.

⁶⁵ Syd Georgia ble i Sandefjord og de andre Vestfoldsbyene på folkemunne kalt Øya.

⁶⁶ Bakka Jr. 1992: 14.

⁶⁷ Bakka Jr. 1992: 15.

⁶⁸ Historisk Statistikk 1968: 94.

⁶⁹ Bakka Jr. 1992: 17.

hjemhørende i Sandefjord produserte hele 1,2 millioner fat, noe som tilsvarte nesten en tredjedel av den samlede verdensproduksjonen.⁷⁰ Det sier litt om hvilken posisjon denne lille byen hadde i den internasjonale hvalfangsten. Den dominerende posisjonen førte til at mye rikdom ble tilført byen, og Sandefjord lå i denne perioden på førsteplass når det gjaldt formue og inntekt per innbygger. I 1930 var eksempelvis inntekten per innbygger i snitt nesten 90 prosent høyere enn i norske byer forøvrig.⁷¹ I denne perioden utgjorde skatten fra hvalfangerne opptil 70 prosent av enkelte Vestfolds- kommuners skatteinntekter.⁷² Dette viser for viktig hvalfangsten var for fylket. Ved utgangen av tiåret hadde Norge derimot langt på vei mistet hegemoniet. Den norske hvalfangstnæringen hadde tapt terreng på bekostning av briter, japanere og tyskere. Tyskland og Japan deltok ikke i pelagisk hvalfangst ved inngangen av tiåret. Sesongen 1938-39 stod de to landene sammen for cirka 30 prosent av den totale fangsten. Tyskland fanget denne sesongen med syv kokerier og 56 hvalbåter, og var dermed verdens tredje største hvalfangstnasjon når det gjaldt produksjon.⁷³ I tillegg til at nye hvalfangstnasjoner overtok en tredjedel av fangsten, led Norge under avhengighet av få, store kjøpere av oljen, i tillegg til lave priser. Likevel stod norske ekspedisjoner mot slutten av tiåret for om lag en tredjedel av den totale fangsten, samt 60 prosent av den samlede arbeidstyrken.⁷⁴ Mange nordmenn arbeidet altså i utenlandske ekspedisjoner.

Den andre verdenskrig satte en effektiv stopper for hvalfangsten. Da Norge ble angrepet og trukket inn i krigen, fikk ekspedisjonene som var på fangst i Antarktis ordre om å returnere til alliert havn og ikke vende hjem. De fleste norske skip og båter som var involvert i hvalfangst søkte inn til britiske havner og ble brukt i den allierte krigsinnsatsen. Det var av stor viktighet at ikke materiell, og ikke minst den viktige hvaloljen, havnet i tyskernes hender. Mange av de norske hvalfangerne som var på fangst under krigsutbruddet kunne ikke vende hjem før etter freden i 1945. Sesongene forut for krigsutbruddet hadde vist tegn på at hvalbestanden var overbeskattet. Derfor var skuffelsen stor da det etter krigen ble klart at bestanden ikke hadde tatt seg nevneverdig opp.

---

⁷⁰ Olstad 1997: 15.

⁷¹ Olstad 1995: 342.

⁷² Utstilling i Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord.

⁷³ Barthelmess 1993: 131.

⁷⁴ Bakka Jr. 1992: 17.

3.4 Washington-konferansen og opprettelsen av IWC

I 1944 ble det klart at USA umiddelbart etter krigens slutt ville arrangere en internasjonal konferanse med det siktemål å revidere tidligere avtaler vedrørende hvalfangstreguleringen, samt stake ut kursen for den fremtidige regulering. Denne konferansen ble holdt i Washington 20. november- 2. desember 1946, og har senere bare blitt kalt Washingtonkonferansen. Med unntak av Mexico møtte alle de 19 inviterte nasjonene opp. Tanken om regulering av en av verdens naturrikdommer var på ingen måte ny. Dette var allerede for lenge gjort når det gjaldt fiske og skogbruk.⁷⁵ I tillegg ble det som nevnt tidligere innenfor hvalfangsten inngått flere fangstavtaler i 1930-årene. Det nye initiativet til å regulere hvalfangsten må imidlertid sees i lys av etterkrigstidens ideal, der internasjonalt samarbeid skulle være med på å sikre verdensfreden. Det var på mange måter etter krigen nærmest en tvang til internasjonalt samarbeid.⁷⁶ Tiden mellom den andre verdenskrig og den kalde krigen var også en fruktbar periode for internasjonalt samarbeid. Det kan synes noe underlig at USA, som ikke deltok i pelagisk fangst i Antarktis, tok initiativet til konferansen. Dette lar seg imidlertid forklare hvis vi ser på landets generelle utenrikspolitikk. Forfatteren av *Den moderne hvalfangsts historie*, Joh. N. Tønnessen, skriver at USA stod igjen som krigens egentlige seierherre, og at landet var bevisst sin makt og plikt til å lede arbeidet i gjenreisningen av en krigsherjet verden.⁷⁷ USA støttet derfor alt internasjonalt samarbeid.

Norge undertegnet på denne konferansen en avtale kalt Den internasjonale hvalfangstkonvensjon. I denne avtalen var det enighet om at det skulle opprettes en varig, internasjonal hvalfangstkommisjon. Denne kommisjonen fikk navnet International Whaling Commission (IWC), og er i følge Tønnessen det mest betydningsfulle i hvalfangstreguleringens historie.⁷⁸ Det første møtet i IWC ble holdt i 1949.

Washingtonkonferansen i 1946 var, som jeg var inne på tidligere, på ingen måte den første regulering av hvalfangsten, og hvis vi ser bort fra opprettelsen av IWC var konferansens resultat stort sett en kodifisering av de foregående avtalene fra 1931, 1937 og 1938.

Globalkvoten ble for den kommende sesongen satt til 16,000 blåhvalenheter, noe som senere skulle vise seg å være en altfor høy kvote.

---

⁷⁵ Uttalt av Graham Burnett (Professor History Department, Princeton University, USA,) på International Workshop arrangert av Hvalfangstmuseet i Sandefjord 22-23 juni 2007.

⁷⁶ Tønnessen 1970: 184.

⁷⁷ Tønnessen 1970: 174.

⁷⁸ Tønnessen 1970: 184.

Konvensjonen er et dokument på 28 sider og består i utgangspunktet av fem deler, der punkt tre og fire er de viktigste. Punkt tre, International Convention for the Regulation of Whaling, er selve hovedavtalen og består av 11 artikler. Disse artiklene inneholder blant annet bestemmelser om hvilke områder av hvalfangsten som kan gjøres til gjenstand for regulering, og som kan plasseres i punkt fire, som heter Schedule. Schedule inneholder alle de faktiske bestemmelsene i reguleringen, som hva og hvor det er tillatt og forbudt å fange. Hovedavtalen sier altså noe om hva kommisjonen kan regulere, mens Schedule inneholder de faktiske reguleringene. For å endre beslutninger i Schedule kreves trefjerdedels flertall. Konvensjonen gav kommisjonen grunnlag for å sette en totalkvote for hver sesong. Kommisjonen kunne frede hvalen i spesielle havområder, enkelte hvalarter kunne totalfredes eller fredes på enkelte felter, det kunne settes minstemål for tillatt fanget hval og sesongen kunne forskyves og forlenges. Kommisjonen hadde altså myndighet til å regulere fangstens størrelse, men hadde i henholdt til konvensjonen ikke grunnlag for å regulere materiellet og antall deltakende land i fangsten.⁷⁹ Konvensjonen er krystallklar på at det ikke må vedtas restriksjoner verken av antallet eller nasjonaliteten av flytende kokerier, samt gis spesielle kvoter til flytende kokerier eller landstasjoner. Konvensjonen bygger på prinsippet om havets frihet, og på den frie konkurransen om en felles kvote. Dette prinsippet går også under navnet olympisk fiske, som normalt fører til kapasitetsutbygging. Det finnes liknende eksempler fra fiskeri og andre fangstnæringer.

Konvensjonen hadde et todelt mål der IWC skulle ta hensyn til bevaring av den stadig synkende bestanden, samtidig som forholdene skulle legges til rette for en lønnsom næring. Alf Håkon Hoel er en av mange som har påpekt at disse to målsettingene på mange måter er motstridende.⁸⁰ En linje basert på bevaring av bestanden gjennom fastsettelse av lave totalkvoter, lar seg vanskelig forene med en fangstregulering der hvalfangstselskapenes økonomiske gevinst blir prioritert. Biologen Jeremy Cherfas hevder at det siste hensynet ble prioritert, og at IWC etablerte en tradisjon for å gjøre for lite, samt reagere for sent når det gjaldt bevaring av hvalbestanden.⁸¹ I tillegg gjorde voretten det vanskelig å få bestemmelser vedtatt.⁸² Endringer i Schedule blir først effektive 90 dager etter at kommisjonen har underrettet de kontraherende regjeringene. I løpet av denne perioden kan en regjering

---

⁷⁹ Mackintosh 1965: 154.

⁸⁰ Hoel 1985: 6.

⁸¹ Cherfas 1988: 115.

⁸² Mackintosh 1965: 156.

protestere på vedtaket, som dermed ikke blir gyldig for noen i en ny 90-dagers periode. Hvis andre protesterer i løpet av denne perioden, blir vedtaket ikke gjeldende for dem som har protestert, med mindre protesten blir trukket tilbake. Dette medfører at hvert medlem i realiteten har vetorett og at kommisjonen heller ikke kan foreta endringer i Schedule med mindre det blir enstemmig vedtatt. Hvis et land legger inn protest blir altså ikke vedtaket gjeldende for det aktuelle landet.

Hvilken rolle hadde så Norge i IWC? Det er vanskelig å gi et presist svar når det gjelder posisjonen Norge inntok på kommisjonens møter, da jeg stort sett har tilgang til litteratur og kilder som er skrevet av nordmenn. Det er slett ikke usannsynlig at en japansk eller russisk kommentator ville gitt et helt annet bilde av hvalfangstnasjonenes roller i IWC. Likevel later det til at Norge inntok en mer konserverende rolle sammenliknet med andre land. Jeg tenker her på årene frem til den pelagiske hvalfangsten ble avsluttet på 1960-tallet. For å holde fangsten på et akseptabelt nivå hadde Norge for det første inntatt en meget moderat holdning etter krigen. Under den siste sesongen før krigen drev 15 ekspedisjoner fangst under norsk ledelse. Kun ni ekspedisjoner var blitt gjenreist etter krigen. Blant annet ble Anders Jahre nektet å ta i bruk sitt nye, moderne kokeri Kosmos V. Som vi skal se senere i oppgaven var Norge, i håp om å komme til enighet om en avtale, villig til å ta størstedelen av fangstreduksjonen fra sin kvote. Tønnessen skriver også at tautrekking ofte endte med norsk ettergivenesshet.⁸³ I tillegg var det Norge som allerede i 1952 foreslo en avtale om begrensnings av antall hvalbåter. Norge ledet an i kampen om en ordning med internasjonale observatører, og det var Norge, sammen med Storbritannia, som tok opp kampen mot de japanske og sovjetiske utvidelsene. Det er imidlertid viktig å ikke overdrive Norges bidrag for bevaring av hvalbestanden, for de norske delegasjonene stemte ofte for vedtak som bidro til at hvalen nesten ble utryddet. Men sammenliknet med de andre hvalfangstnasjonene virker det som om hensynet til hvalen, og ønsket om en langvarig, stabil næring fikk større prioritet.

På tross av de store forventningene ble IWC aldri det effektive reguleringsorganet kommisjonens grunnleggere hadde i tankene da kommisjonen ble stiftet. Kampen om en så stor andel av totalkvoten som mulig var tøff, og årene etter krigen var preget av en voldsom utbygging av fangstkapasiteten. Parallelt med utbyggingen av fangstmateriellet minket hvalbestanden kraftig. Totalkvoten ble som sagt satt til 16,000 blåhvalenheter den første

---

⁸³ Tønnessen 1970: 334.

sesongen etter krigen. I 1967 var bestanden så lav at kvoten måtte settes til 3200 enheter, og det økonomiske grunnlag for hvalfangsten var borte. Riktignok drev russiske og japanske ekspedisjoner fangst i Antarktis frem til slutten av 1980-tallet, men fangsten var på denne tiden ubetydelig sammenliknet med tidligere.

IWC forandret på mange måter karakter fra begynnelsen av 1970-tallet. I perioden 1972-1984 underskrev 26 nasjoner konvensjonen, noe som gjorde at antallet medlemmer i IWC steg fra 14 til 40. Hoel påpeker at kommisjonen de første to tiårene etter opprettelsen hadde en industriell karakter ettersom IWC var dominert av de store hvalfangstnasjonene.⁸⁴ Det nye nå var at det store flertallet av medlemmene var nasjoner som ikke hadde noen kommersielle interesser i hvalfangsten. Nykommerne i kommisjonen kom med nye perspektiver og satte nye saker på dagsorden. Det dreide seg blant annet om økologiske spørsmål og etikk. Dette gjorde at IWC fikk en mer konserverende profil, og at kommisjonen fikk mer preg av å være en miljøvernorganisasjon. Vern av hval kom utover på 1970-tallet til å spille stadig større rolle som et symbol på miljøvern.⁸⁵ I samfunnet ellers var dette en tid da miljøvernbevegelsen virkelig hadde vind i seilene.

3.5 Etterkrigstidens pelagiske hvalfangst

Nordmenn var altså den moderne hvalfangstens pionerer, men etter hvert kom andre land til. Det dreide seg først om Storbritannia, før også Japan, Sovjetunionen, Tyskland og Nederland kom etter. Tyskland kom etter den andre verdenskrig aldri tilbake til hvalfangsten, så de fem resterende nasjonene regnes som etterkrigstidens hvalfangstnasjoner når det gjelder pelagisk fangst. Skuffelsen fra norsk og britisk side var stor da amerikanerne etter krigen tillot Japan og starte opp igjen med fangst. Allerede tre dager etter det ble klart at japanerne hadde fått klarsignal til å oppta fangsten, sendte Norges Hvalfangstforbund en henvendelse til myndighetene. Den norske hvalfangstnæringens representanter karakteriserte tillatelsen til japansk fangst som det alvorligste slag som var blitt rettet mot norsk hvalfangst siden krigen.⁸⁶ Med Tyskland og Japan borte fra fangstfeltene hadde Norge og Storbritannia sett for

---

⁸⁴ Hoel 1985: 8.

⁸⁵ Økern 1993: 108.

⁸⁶ Tønnessen 1970: 248.

seg at gjenreisningen av fangsten skulle bli en ren norsk-britisk sak, hvor Norge skulle stå for 60 prosent av fangsten og Storbritannia 40 prosent.⁸⁷

Det viste seg raskt at Norge og Storbritannia fikk problemer med konkurransen fra de nye landene som kom til. Japans og Sovjetunionens moderne båter var overlegne i forhold til de tradisjonelle hvalfangstnasjonenes båter. Likevel gjorde den høye prisen på hvalolje, mye på grunn av verdens fettmangel, at hvalfangstselskapene tjente bra disse første sesongene. De høye prisene førte også til en voldsom utbygging av fangstmateriellet. I sesongen 1946-47 var 129 hvalbåter fordelt på 15 kokerier aktive i Antarktis. Fire år senere hadde fangstflåten økt til 19 kokerier og hele 263 hvalbåter.⁸⁸

Likevel blir tiårsperioden fra slutten av 1940-tallet til slutten av 1950-tallet av mange karakterisert som gullalderen for norsk hvalfangst.⁸⁹ Toppåret var 1951-52, da Norge stod for nesten halvparten av produksjonen, til tross for den sterke konkurransen fra de andre landene. Kampen om en størst mulig andel av totalkvoten var hard og førte til ytterligere investering i materiell. Det ble bygd kraftigere hvalbåter samtidig som kokerienes effektivitet økte. Investeringene i materiell samsvarte ikke med det som var nødvendig for å ta den fastsatte kvote på den mest effektive og økonomiske måten. Parallelt med dette ble sesongen kortere for hvert år. Eksempelvis krympet sesongens varighet fra 112 dager i 1946-47 sesongen, til kun 64 dager sesongen 1951-52.⁹⁰ Prisene på hvalolje begynte i tillegg i begynnelsen av 1950-årene å falle. Dette gjorde at de deltakende nasjonenes motstand mot å senke totalkvoten økte.

Som vi skal se senere i oppgaven meldte Norge seg ut av konvensjonen i 1959, da det norske kravet om en ordning med nasjonale kvoter fastsatt av kommisjonen ikke fikk gjennomslag. Nederland leverte sin utmelding samtidig med Norge. De neste tre årene ble det fanget uten noen totalkvote, og hvert land fanget etter egne nasjonale kvoter som de fastsatte selv. Dette førte til at den samlede fangsten oversteg kvotene IWC hadde satt årene før. Til tross for biologenes dystre bilde av hvalbestanden, viste landene liten interesse for å redusere fangsten, og sesongen 1960-61 ble etterkrigstidens toppår. Først fra sesongen 1962-63 ble det gjennom IWC fastsatt kvoter for hvert land. Kvoten ble kraftig redusert de neste sesongene, men dessverre skjedde dette for sent. Hvalbestanden var nå så overbeskattet at Norge i 1965-66

---

⁸⁷ Bakka Jr.1992: 21.

⁸⁸ Hoel 1985: 55.

⁸⁹ Elstad og Finstad 2004: 330.

⁹⁰ Hoel 1985: 55.

ikke klarte å fylle sin kvote. I 1967 måtte kvoten settes så lavt som til 3200 blåhvalenheter. Parallelt med den samlede nedgang i produksjon, tapte Norge stadig terreng til Japan og Sovjetunionen. I 1969 satte et norsk fartøy kursen mot Antarktis for siste gang, og hvalfangsten var nå overlatt til japanske og sovjetiske ekspedisjoner. Mange av de nå ledige hvalbåtene ble fra 1970 bygd om til ringnotfiske, noe som bidro til at utviklingen av et norsk ringnotfiske med større fartøyer skjøt fart.⁹¹

Totalkvoten ble som sagt hvert år fastsatt i antall blåhvalenheter. En blåhval tilsvarte etter dette systemet to finnhval, to og en halv knølhval og seks seihval. I ettertid er det lett å se at dette ikke var den beste måten å fastsette kvoten på. Dette systemet behandlet alle de ulike hvalartene likt, og tok ikke hensyn til særegenheter ved artene. Denne ordningen gjorde også at hvalfangerne først kunne drive rovdrift på de kommersielt mest verdifulle artene, før de gikk over til den neste arten når fangstfeltet nærmest var tømt for de mest populære artene. På 1930-tallet dreide den pelagiske hvalfangsten i Antarktis seg særlig om blåhvalen. Da det etter hvert stadig gikk lenger mellom hver blåhval, gikk ekspedisjonene over til å fange finnhval. Fangst av finnhval var basis for næringen de to første tiårene etter den andre verdenskrig. Det viste seg utover på 1960-tallet at bestanden av denne hvalen nå var så liten at oppmerksomheten deretter ble rettet mot den mindre seihvalen og spermhval. En titt på fangststatistikken bekrefter denne utviklingen. I sesongen 1960-61 ble det totalt fanget over 41,000 dyr i Antarktis. Ti år tidligere fanget ekspedisjonene på feltet 10,000 færre hval, men fylte likevel den samme BWU-kvoten.⁹² Disse tallene tydeliggjør nedgangen i bestanden av de større hvalartene.

---

⁹¹ Brochmann og Josefsen 1984: 58.

⁹² Hoel 1985: 58.

4. Hvalfangstnæringens kamp for å stanse Sovjetunionens og Japans ekspansjonsplaner

4.1 Innledning

Sovjetunionens og Japans utbyggingsplaner innen hvalfangsten skapte på midten av 1950-tallet stor bekymring i norske hvalfangstkretser. Formannen i Norges Hvalfangstforbund, Fridtjof Bettum, tegnet gjennom en artikkel i *Norges Handels og Sjøfartstidende* i januar 1957 et dystert bilde av norsk hvalfangst. I artikkelen kom det frem at Japan i den inneværende sesongen hadde to nye ekspedisjoner i fangst sammenliknet med forrige sesong. Japanerne hadde kjøpt Olympic Challenger- ekspedisjonen av den greske rederen Aristoteles Onassis, samtidig som de selv hadde utrustet en ny ekspedisjon. I tillegg hadde russerne annonsert en sterk ekspansjon av sin fangstflåte, da landet i løpet av de nærmeste årene ville sette tre eller fire nye ekspedisjoner i fangst. Bettum avsluttet artikkelen slik:

For den norske hvalfangst er stillingen så alvorlig, at selskapene må vokte meget nøye på den hvalfangstpolitikk våre myndigheter vil følge og overveie omhyggelig hvilke disposisjoner som det til enhver tid er riktig å treffe hensyn tatt både til personell, økonomi og samfund.⁹³

Hensikten med dette kapittelet er å kartlegge hvordan representantene for hvalfangstnæringen opererte for å stanse de to landenes utbyggingsplaner. Denne saken er som nevnt tidligere en av hvalfangstpolitikkenes viktigste saker på 1950-tallet, og gir et godt bilde av hvordan næringen gikk frem for å få gjennomslag for sine interesser. I hvilken grad oppnådde næringen politisk innflytelse?

4.2 Det første initiativet

4.2.1 Næringens første forsøk på å stanse de sovjetiske utvidelsene

Hvalfangstnæringens første forsøk på å få myndighetene til å gripe inn overfor ekspansjonsplanene, fant sted cirka ett år før Bettum skrev den nevnte artikkelen. Dette skjedde gjennom et brev fra Norges Hvalfangstforbund til statsminister Einar Gerhardsen.

---

⁹³ *Norges Handels og Sjøfartstidende* 4/1-1957

Brevet er datert den 26. januar 1956 og signert av viseformann Peder G. Melsom og direktør i forbundet Einar Vangstein.⁹⁴ Det er den sovjetiske hvalfangsten som opptok forbundet i dette brevet. Det var nå kommet de norske hvalfangstselskapene for øre at russerne hadde planer om å utvide sin fangstflåte. På et nylig møte i Hvalrådet hadde blant annet en representant for Utenriksdepartementet meddelt at russerne sannsynligvis hadde et kokeri under bygging i Leningrad.⁹⁵ Dette var i henhold til den sovjetiske femårsplanen, som gikk ut på at det skulle bygges flytende kokerier og hurtiggående hvalbåter. Det går klart frem av brevet at en utvidelse av den sovjetiske fangstflåten etter forbundets mening ville være meget alvorlig for norsk hvalfangst. De nåværende 19 ekspedisjonene som var satt inn i fangsten i Antarktis var allerede for mange i forhold til den tillatte kvoten på 15,000 blåhvalenheter. Dette viste seg gjennom lav fangst og produksjon per ekspedisjon. En ny russisk ekspedisjon ville bety en reduksjon i den norske produksjonen av hvalolje med minst 10,000 tonn, noe som ville tilsvare cirka 17-18 millioner kroner. Gjennomsnittelig ville hver norske ekspedisjon tape cirka to millioner kroner. Dette ville kunne føre til at en eller flere norske ekspedisjoner måtte trekke seg ut av den antarktiske hvalfangsten, noe som ville få store følger for landet og spesielt hvalfangstdistriktene. Inneværende sesong var totalt 7574 nordmenn på fangst i Antarktis. Nordmenn ansatt i utenlandske ekspedisjoner var medregnet i dette tallet. Alt måtte derfor gjøres for å få Sovjetunionen til å oppgi sine ekspansjonsplaner.

Så sant det ikke kom til flere ekspedisjoner på feltet og den nåværende begrensningen av fangsten ble opprettholdt, ville det etter forbundets mening være gode muligheter for fortsatt norsk hvalfangst i mange år fremover. Mot slutten av brevet henstilte derfor forbundet statsministeren om å ta denne viktige saken opp med de sovjetiske lederne. Næringen håpet at Gerhardsen personlig ville ta seg av dette spørsmålet og gjøre alt for å få stoppet de planlagte utvidelsene. Slik forbundet så det kunne russernes ekspansjon være et ledd i den kalde krigen, og kun ment for å skade landet. Men siden Sovjetunionen de senere årene hadde vist en viss vilje til internasjonalt samarbeid, var det gode muligheter for å vinne frem hvis saken ble tatt opp på høyeste hold. Skulle det bli aktuelt, var representanter fra forbundet villige til å delta på en konferanse.

---

⁹⁴ Brev til statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund 26/1-1956. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, G.

⁹⁵ Brev til statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund 26/1-1956. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, G.

Norges Hvalfangstforbund hevdet altså at ekspansjonen kunne medføre at de norske hvalfangstselskapene måtte redusere sin deltakelse i den pelagiske hvalfangsten, noe som ville få store følger for landet. Hvorvidt det er riktig at følgende for landet ville bli store er derimot tvilsomt. Hvalfangstens bidrag til bruttonasjonalproduktet var i 1956 kun 0,7 prosent.⁹⁶ Sett fra en nasjonaløkonomisk synsvinkel hadde hvalfangsten en rolle i landets økonomi, men næringen var neppe stor nok til at følgene for landet ville bli alvorlige dersom hvalfangstselskapene nå måtte trekke en eller to ekspedisjoner ut av fangsten. Hvalfangstnæringens representanter overdrev trolig situasjonen og overvurderte sin egen nærings betydning for å lettere få statsministerens medhold. Siden de fleste hvalfangerne kom fra Vestfold, og mange var sysselsatt i næringer tilknyttet hvalfangsten, ville imidlertid følgene for fylket trolig bli store.

Den norske ambassaden i Moskva tok derfor senere på vinteren kontakt med de russiske myndighetene for å bringe på det rene om ryktene om de russiske ekspansjonsplanene var reelle. Samtaler med den russiske fiskeriministeren Isjkov gjorde det klart at Sovjetunionen hadde to kokerier under bygging.⁹⁷ I tillegg ville det senere bli bygget ytterligere et kokeri, da det i henhold til den sjette femårsplanen (1955-1960) skulle bygges i alt tre kokerier. De to kokeriene som nå var under bygging ville begge være ferdige våren 1959, og således være klare til sesongen 1959-60. Den russiske visefiskeriministeren Artemjev uttalte senere på våren at Sovjetunionen håpet å utkonkurrere de norske hvalfangstselskapene.⁹⁸ De norske henvendelsene i Moskva hadde dermed gitt svært negative svar sett med norske øyne. Dette er bakgrunnen til at Utenriksdepartementet i et brev til Industridepartementet den 7. mai 1956 uttalte at departementet støttet den norske ambassaden i Moskva i synet på at en ensidig henvendelse for å få stoppet russerne ville være hensiktsløs.⁹⁹

Hvalfangstnæringens brev til statsministeren levner ingen tvil om næringens ønsker. Saken var nå så alvorlig at det etter næringens mening var nødvendig at det ble tatt initiativ fra

---

⁹⁶ Historisk Statistikk 1968: 95.

⁹⁷ Brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund. 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

⁹⁸ Brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund. 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

⁹⁹ Brev fra Utenriksdepartementet til Industridepartementet 7/5-1956. Omtalt i brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund. 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

øverste hold. Som nevnt i kapittel to kan slike henvendelser defineres som lobbyvirksomhet. Det er ingen tvil om at næringen lyktes med sin lobbyisme gjennom dette brevet. Norges Hvalfangstforbund ønsket at det skulle bli tatt kontakt med de sovjetiske myndighetene, og regjeringen gjorde akkurat som næringen ønsket. Resultatet av samtalene med russerne ble derimot ikke det den norske hvalfangstnæringen håpet på.

4.2.2 Næringens første forsøk på å stanse de japanske utvidelsene

Hvalfangstnæringens første henvendelse til myndighetene med tanke på å stanse de utenlandske utvidelsene dreide seg som vi så om de sovjetiske ekspansjonsplanene. Noen måneder senere, i april 1956, ble et nytt brev sendt fra Norges Hvalfangstforbund. Denne gangen var brevet adressert til Utenriksdepartementet, og dreide seg om de japanske utvidelsesplanene. På dette tidspunktet var det klart at Japan ville overta Olympic Challenger-ekspedisjonen. Samtidig var det kommet rapporter om at det på japansk hold eksisterte planer om å ombygge en 13,000 tonns tankbåt til et flytende kokeri. I brevet anmodet derfor forbundet Utenriksdepartementet om å rette en offisiell forespørsel til den japanske regjeringen vedrørende utvidelsesplanene.¹⁰⁰ Hvis disse planene medførte riktighet ville det kunne få de alvorligste følger for norsk hvalfangstindustri. Departementet burde i så fall gjøre de alvorligste henstillinger til den japanske regjeringen om å få stanset de aktuelle planene. Hvis utbyggingen ble en realitet burde den norske legasjonen i Tokyo underrette de japanske myndighetene om at Norge ville vurdere sin stilling til Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen.

Det skinner igjennom at den norske hvalfangstnæringen var optimistisk med tanke på hvorvidt en norsk protest ville føre frem. Oversendte klipp fra pressen i Japan gjorde det klart at det ikke var noen hemmelighet at japanerne fryktet at utvidelsen ville føre til reaksjoner på internasjonalt hold. Sannsynligvis ville kraftige protester derfor kunne gi positive resultater sett fra hvalfangstnæringens ståsted. Forbundet var også av den mening at departementet i tillegg burde få regjeringene i andre land som drev pelagisk fangst i Antarktis til å protestere mot en eventuell japansk utvidelse. En tilsvarende henvendelse burde også rettes til de amerikanske myndighetene.

---

¹⁰⁰ Brev til Utenriksdepartementet fra Norges Hvalfangstforbund 18/4-1956. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

Brevet gjør det klart at den norske hvalfangstnæringen mente de hadde gode kort på hånden overfor japanerne. Da Japan startet med pelagisk hvalfangst i Antarktis sesongen 1933-34, var fangsten regulert ved frivillige avtaler mellom de enkelte selskaper, samt ved avtale mellom den norske og den britiske regjering. Japanerne sluttet seg ikke til noen av disse avtalene. Det ble i 1937 vedtatt en internasjonal hvalfangstavtale, men Japan valgte nok en gang å stå utenfor samarbeidet rundt hvalfangsten. Japanske hvalfangstselskaper kunne derfor før den annen verdenskrig drive fri fangst, mens de resterende landene var bundet av internasjonale fredningsbestemmelser. Denne fordelingen muliggjorde en enorm japansk ekspansjon i årene forut for krigsutbruddet. Sesongen 1934-35 hadde Japan en ekspedisjon i fangst. Fire år senere hadde den japanske hvalfangstflåten vokst til seks ekspedisjoner. Japan hadde i likhet med Norge mistet mye av fangstmateriellet under krigen. Nå var det mye som tydet på at det japanske målet var å komme opp på førkrignivået igjen, noe som ble oppfattet som fullstendig uberettiget av den norske hvalfangstnæringen. Den store japanske førkrigsflåten var som sagt et resultat av at japanerne kunne drive fri fangst i motsetning til sine europeiske konkurrenter.

I tillegg hadde de norske myndighetene og de norske selskapene i følge forbundet gått meget langt i å holde fangsten på et akseptabelt nivå. Under den siste sesongen før krigen drev 15 ekspedisjoner fangst under norsk ledelse. Kun ni ekspedisjoner var blitt gjenreist etter krigen. Anders Jahre hadde blant annet blitt nektet å bytte ut kokeriet Kosmos IV med det nye og mer moderne kokeriet Kosmos V.¹⁰¹ Et annet poeng var at de øvrige hvalfangstnasjonene heller ikke hadde gjenreist sine fangstflåter til førkrignivået. Det var derfor etter forbundets syn et berettiget krav at også Japan reduserte sin flåte i forhold til nivået før krigen. Forbundet foreslo derfor mot slutten av brevet at Utenriksdepartementet snarest instruerte den norske ambassaden i Tokyo om å ta kontakt med de japanske myndighetene og nedlegge protest dersom meldingene om de japanske planene skulle vise seg å stemme.

I mai 1956 henvendte den norske legasjonen i Tokyo seg til de japanske myndighetene og protesterte mot de planlagte japanske utvidelsene på fangstfeltet. Henvendelsen ble gjort på bakgrunn av en instruks utarbeidet av Utenriksdepartementet. Det ble der argumentert med at bestanden var overbeskattet og at det eksisterende materiell var mer enn stort nok til å ta den

---

¹⁰¹ Olstad 1997: 203.

fastsatte kvoten. Det var derfor etter Norges syn meget beklagelig om en utvidelse av fangstmateriellet skulle føre til at konvensjonen gikk i oppløsning, en formulering som forsiktig antydte at en norsk utmeldelse ville kunne bli aktuelt.¹⁰²

Japans endelige svar på den norske protesten lot vente på seg. Riktignok ble det først gitt et muntlig svar, som ikke overraskende var negativt. Først den 3. juli ble den norske ambassadøren i Tokyo, Hersleb Vogt, innkalt til et møte med den japanske viseutenriksministeren Kadowaki for å få det offisielle japanske svaret. Vogt ble på dette møtet overrakt et aide-memoire som inneholdt det japanske syn på saken.

Viseutenriksministeren bad innledningsvis om unnskyldning for det sene svaret på den norske henvendelsen. Han fortalte deretter at de stod fast ved de planlagte utvidelsene, på tross av at de norske argumentene var blitt studert meget nøye.¹⁰³ Hovedargumentet til japanerne var at det var viktig å utnytte så mye som mulig av hvalen ettersom bestanden minket. Dette var det ingen som gjorde bedre enn Japan.¹⁰⁴ Mens andre land stort sett interesserte seg for oljen, ble hvalkjøttet brukt som menneskeføde i Japan. Landet hadde store ernæringsproblemer og hvalkjøttet var derfor en viktig ressurs. Situasjonen ble heller ikke bedre av at Sovjetunionen foretok omfattende avsperringer av de nordlige hav, noe som førte til en sterk begrensning av det japanske fiske i disse områdene. Så sant konkurransen om hvalen ble drevet innenfor Den internasjonale hvalfangstkonvensjonens rammer, burde en slik konkurranse tillates. Japan ville derfor holde frem med sine utbyggingsplaner.

Samtidig som Norge henvendte seg til Japan, ble det fra norsk side også tatt kontakt med Storbritannia og USA med ønske om at også disse nasjonene protesterte mot den japanske ekspansjonen. Begge disse forespørslene skulle vise seg å bli resultatløse. Britene svarte at selv om de delte den norske bekymringen over den planlagte økningen av ekspedisjonene som skulle delta i den antarktiske hvalfangsten, ville den britiske regjeringen ikke rette noen henvendelse til de japanske myndighetene. Grunnen til dette var at det ikke fantes noen rettslig hjemmel til en slik protest, da konvensjonen er klar på at det ikke kan foretas reguleringer vedrørende materiell og antall nasjonaliteter på feltet.¹⁰⁵ Amerikanernes svar var

---

¹⁰² Tønnessen 1970: 337.

¹⁰³ Innberetning fra legasjonen i Tokyo til Utenriksdepartementet 3/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

¹⁰⁴ Japansk aide-memoire. Tokyo 3/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

¹⁰⁵ Brev fra Foreign Office til Ambassaden i London. 4/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

også negativt sett med norske øyne. Japan hadde store problemer med sin fiskeindustri på grunn av russernes inngrep. Samtidig ønsket USA å forebygge et kommunistisk Japan. De ønsket derfor å sikre seg en alliert motvekt til Sovjetunionen og Kina.¹⁰⁶ Uten støtte fra britene og amerikanerne ville det være nytteløst å ta saken videre til kommisjonens møte i London samme sommer. Utenriksdepartementet uttalte derfor i et brev til Industridepartementet at det fra norsk side ikke kunne tas ytterligere skritt for å stanse den japanske ekspansjonen.¹⁰⁷

De norske myndighetene hadde altså så langt fulgt den linjen som den norske hvalfangstnæringen gikk inn for. Det ble tatt kontakt med de japanske myndighetene for å undersøke om ryktene om de japanske utvidelsesplanene var reelle, samtidig som Storbritannia og USA også ble anmodet om å protestere mot flere japanske ekspedisjoner. Det at Norges Hvalfangstforbund så til de grader lyktes med sin lobbyisme, kommer tydelig frem i kravet om at Norge måtte revurdere sitt medlemskap i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen dersom det ikke skulle lykkes å stanse utvidelsene. Denne muligheten ble antydnet da ambassaden i Tokyo kontaktet de japanske styresmaktene en måned etter at forbundet skrev brevet.¹⁰⁸ Skulle et slikt utfall bli en realitet, ville det i så fall representere en helt ny linje i norsk politikk.¹⁰⁹ Kontakten med de japanske myndighetene gav imidlertid ikke de resultatene den norske hvalfangstnæringen håpet på. På samme måte førte brevet til statsministeren til at det gjennom ambassaden i Moskva ble tatt kontakt med de sovjetiske myndighetene. Det ble således brakt på det rene at Sovjetunionen hadde flere kokerier under bygging, og at landet på sikt hadde som målsetting å utkonkurrere den norske hvalfangstnæringen. Selv om regjeringen på alle punkt hadde fulgt næringens ønsker, var det blitt oppnådd lite for å stanse ekspansjonsplanene. Hvalfangstnæringens kampanje skulle derfor komme til å fortsette utover sommeren og høsten.

---

¹⁰⁶ Tønnessen 1970: 337.

¹⁰⁷ Brev fra Utenriksdepartementet til Industridepartementet 10/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

¹⁰⁸ Tønnessen 1970: 337.

¹⁰⁹ Referat fra møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

4.3 Hvalfangstnæringen krever sterkere virkemidler: Norge må ut av konvensjonen

Mine søk i arkivene har altså avdekket at hvalfangstnæringen i forbindelse med Sovjetunionens og Japans ekspansjon vinteren og våren 1956 sendte to forespørsler til myndighetene, henholdsvis til statsministeren og til Utenriksdepartementet. Den 16. juli samme år skulle IWC avholde sitt årlige møte. Fridtjof Bettum og Einar Vangstein var av Utenriksdepartementet den 29. juni blitt oppnevnt som rådgivere i den norske delegasjonen til møtet.¹¹⁰ I forbindelse med møtet i kommisjonen henvendte Norges Hvalfangstforbund seg nok en gang til myndighetene for å få stoppet den voldsomme økningen av fangstkapasiteten. De første norske forsøkene hadde vært resultatløse. Denne gangen ønsket hvalfangstnæringen at myndighetene skulle ta kraftigere virkemidler i bruk.

4.3.1 Forbundet tar på ny kontakt med Industridepartementet

Brevet ble sendt til Fangstkontoret i Industridepartementet den 11. juli 1956, samtidig som kopi ble sendt til Utenriksdepartementet. Avsenderne var Bettum og Vangstein.¹¹¹ Forbundet redegjorde i begynnelsen av brevet for situasjonen den norske hvalfangstnæringen befant seg i. Det var på dette tidspunktet klart at Sovjetunionen hadde hele tre kokerier under bygging. Den sovjetiske vise-fiskeriministeren Artemjev hadde som nevnt ovenfor i samtaler med representanter for den norske ambassaden i Moskva uttalt at russerne håpet å utkonkurrere de norske hvalfangstselskapene. Siden den russiske hvalfangsten ble drevet av staten, var ikke de norske hvalfangstrederne i tvil om at russerne ville lykkes med dette. Samtidig var det kjent at Japan kommende sesong ville sende fem ekspedisjoner til Antarktis. Mr. Hoketsu, presidenten i ett av de store japanske hvalfangstselskapene, hadde i tillegg under et besøk i Sandefjord kort tid i forveien uttalt at det fra japansk hold ikke kunne gis løfter om at ytterligere utvidelser ikke ville kunne skje. For hans hvalfangstselskap ville det snarere være aktuelt å sende ytterligere et kokeri til fangstfeltet.

Det går klart frem av brevet at de norske hvalfangstrederne nå mente at Norge måtte ta nye virkemidler i bruk hvis hvalfangsten skulle bli værende en varig norsk næringsgren. Ingen av

---

¹¹⁰ Foredrag til statsråd 29/6-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XX.

¹¹¹ Brev til Industridepartementet, Fangstkontoret fra Norges Hvalfangstforbund 11/7-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XX.

forsøkene på å nå frem til tilfredsstillende avtaler hadde ført frem. De utenlandske hvalfangstnasjonene viste etter forbundets mening ingen interesse for et samarbeid for bevaring av den stadig synkende hvalbestanden. Det eneste resterende våpen Norge hadde igjen var etter redernes syn en oppsigelse av medlemskapet i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. På et medlemsmøte i Norges Hvalfangstforbund den 10. juli 1956 ble det enstemmig vedtatt at Norge måtte gå til oppsigelse av medlemskapet, så sant Sovjetunionen og Japan gjorde alvor av sine planlagte utvidelser.¹¹² Samtlige hvalfangstselskaper, med unntak av Hvalfangstaktieselskapet Suderøy, var tilstede på møtet i forbundet. Bettum og Vangstein presiserte mot slutten av brevet at de var klar over at dette var en drastisk løsning, men at de under de nåværende forhold ikke fant andre svar på utvidelsesplanene.

En norsk oppsigelse ville medføre at de norske ekspedisjonene ikke var bundet av fredningsbestemmelsene og dermed kunne fange fritt. I en slik situasjon ville de norske hvalfangstselskapene kunne delta i konkurransen med de japanske selskapene og den statsstøttede sovjetiske hvalfangstindustrien. Hvis en totalkvote på 15,000 blåhvalenheter, samt en utvidelse av flåten ble en realitet, var de norske selskapene tvunget til å trekke seg ut av hvalfangsten og overlate fangstfeltet til japanske og sovjetiske selskaper. Dette er bakgrunnen til at næringens representanter mot brevets slutt skriver:

Vi må derfor på det alvorligste anmode det ærede departement om å gå inn for en slik linje i den norske hvalfangstpolitikk og pålegge de norske representanter ved Hvalfangstkommisjonen i London å opptre overensstemmende med denne linje.¹¹³

Forbundet mente derfor at fastsettelsen av totalkvoten kun måtte gjøres gjeldende for den kommende sesongen, samtidig som adgangen til oppsigelse av medlemskapet innen fristen den 1. januar 1957 ble holdt åpen. En eventuell oppsigelse ville da bli gjeldene fra den 30. juni 1957.

---

¹¹² Brev til Industridepartementet, Fangstkontoret fra Norges Hvalfangstforbund 11/7-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XX.

¹¹³ Brev til Industridepartementet, Fangstkontoret fra Norges Hvalfangstforbund 11/7-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XX.

4.3.2 Bettums innlegg på IWC-møtet

Kommisjonens årlige møte ble åpnet den 16. juli 1956. Møtet ble holdt i London, og varte til den 20. juli. Den norske delegasjonen ble som vanlig ledet av formannen i Hvalrådet, som på denne tiden var Gunnar Jahn. Normalt var det kun han som førte ordet under forhandlingene på møtene i IWC. Det var Jahn som var den norske kommisjonæren, og de andre personene i delegasjonen var med som rådgivere. Dette møtet skulle vise seg å bli annerledes i så henseende, da Bettum etter tillatelse fra Jahn, slapp til på talerstolen. Bettum gjorde i sitt innlegg rede for den nåværende situasjonen.¹¹⁴ De 19 ekspedisjonene som opererte på feltet forrige sesong utgjorde et materiell som samlet allerede var for stort til å ta kvoten. Den kommende sesongen ville 20 ekspedisjoner sette kursen sydover, samtidig som det var klart at flere ekspedisjoner var under bygging. Materiellet økte på tross av at det var nødvendig med en drastisk reduksjon av fangsten. Kommisjonen hadde imidlertid ikke adgang til å treffe bestemmelser vedrørende materiellet. Bettum poengterte videre at man ikke kunne vente at hvalfangstselskapene ville avholde seg fra å bruke sitt eksisterende materiell på den mest økonomiske måte eller la det ligge ubrukt hjemme, når andre nasjoner sendte nye ekspedisjoner sydover. Situasjonen var så alvorlig at den kunne føre til oppløsning av konvensjonen. Bettum avsluttet med å presisere at han så på det som sin plikt å poengtere nettopp denne mulige følgen, noe som var en nokså utilslørt trussel om at en norsk oppsigelse kunne bli aktuelt.

Det var kun to personer som ikke var kommisjonærer som slapp til på talerstolen under dette IWC-møtet. I tillegg til Bettum holdt FAO's observatør dr. D. B. Finn et innlegg.¹¹⁵ Det at Bettum på kommisjonens møte faktisk fikk tillatelse til å antyde at Norge kanskje ville si opp sitt medlemskap i Den internasjonale hvalfangstkongressjonen, viser hvilken posisjon den norske hvalfangstnæringen faktisk hadde. Formannen i Norges Hvalfangstforbund talte altså på Norges vegne, noe som er en god indikator på den norske hvalfangstnæringens sterke stilling overfor de norske myndighetene. Hvordan reaksjonene i IWC var på dette innlegget er usikkert. Jeg har dessverre ikke funnet noe om dette i litteraturen eller i kildene.

---

¹¹⁴ Bettums innlegg på IWC møtet i 1956. Gjengitt i brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

¹¹⁵ Tønnessen 1970: 316.

4.3.3 Nytt fremstøt overfor statsministeren

Som jeg har redegjort for tidligere tok Norges Hvalfangstforbund kontakt med statsminister Gerhardsen i januar 1956 for å få stanset russernes planer. Da de norske henvendelsene til de russiske myndighetene ikke gav de ønskede resultater, tok forbundet sensommeren 1956 på ny kontakt med Gerhardsen. Brevet ble sendt den 28. august, og ble foruten til statsministeren også sendt til utenriksminister Halvard Lange og industriminister Gustav Sjaastad. Bettum og Vangstein redegjorde i begynnelsen av brevet for den vanskelige situasjonen norsk hvalfangst befant seg i. Den kommende sesongen ville som kjent 20 ekspedisjoner drive fangst i Antarktis, i motsetning til forrige sesongs 19. Dette ville redusere det gjennomsnittlige fangstutbytte for alle ekspedisjoner med cirka fem prosent.¹¹⁶ En ytterligere japansk ekspedisjon i tillegg til de tre planlagte russiske, ville forverre situasjonen for norsk hvalfangst ytterligere. Dette ville føre til at den norske deltakelse i den antarktiske hvalfangst enten måtte oppgis, eller innskrenkes i sterk grad. Noe måtte derfor gjøres.

Skulle det lykkes å stanse de russiske og japanske utvidelsesplanene, måtte det etter forbundets mening skje før planene var kommet nærmere sin realisering. Det eneste virkemiddelet som nå kunne tenkes å være effektivt var at Norge meddelte at landet trakk seg ut av Den Internasjonale Hvalfangstkonvensjonen. Forbundet henstilte derfor mot slutten av brevet at regjeringen på ny måtte forsøke å stanse ekspansjonsplanene, og at henvendelsen denne gang ble gjort på bakgrunn av et mandat til å si opp landets deltakelse i Den Internasjonale Hvalfangstkonvensjonen.¹¹⁷

Som følge av de skuffende resultatene etter de første norske forespørslene til de japanske og sovjetiske myndighetene, var det altså nå ifølge den norske hvalfangstnæringen viktig å ta kraftigere virkemidler i bruk. Skulle norsk hvalfangst ha noen fremtid, var det som sagt tidligere i oppgaven av avgjørende betydning å stanse de to landenes bygging av materiell. Næringen mente at dette best kunne oppnås ved at Norge meldte seg ut av konvensjonen. Nå gjestod det å se om myndighetene fulgte hvalfangstredernes ønske.

---

¹¹⁶ Brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund. 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

¹¹⁷ Brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund. 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

4.4 Hvalrådets behandling av saken

Norges Hvalfangstforbunds forslag om norsk utmeldelse av konvensjonen ble behandlet i Hvalrådet den 15. oktober 1956. Hvalrådet var et typisk korporativt organ, en ordning som ble fylldig beskrevet i kapittel to. I tillegg til de faste medlemmene møtte blant annet Einar Vangstein og professor Johan T. Ruud. Bettum uttalte innledningsvis at Norges Hvalfangstforbund så på dette spørsmålet som et være eller ikke være for norsk hvalfangst.¹¹⁸ Det viste seg nå ifølge Bettum at situasjonen var enda mer alvorlig enn slik den var blitt fremstilt i det siste brevet til statsministeren. Forbundet hadde siden den gang mottatt opplysninger om at Sovjetunionen ikke hadde tre, men fire ekspedisjoner under bygging. Bettum hadde derfor laget et utkast til uttalelse som han la frem for formannen. Denne uttalelsen var delt inn i fire punkter. Punkt en gikk ut på at Hvalrådet gav sin tilslutning til den faktiske fremstillingen som var gitt til statsministeren i brevet fra slutten av august, og at spørsmålene som der var blitt reist var av fundamental betydning for norsk hvalfangst. Bettum foreslo videre i punkt to at det ble uttalt at Hvalrådet skulle henstille regjeringen om så hurtig som mulig å gjøre alt som kunne gjøres for å stanse ekspansjonen i russisk og japansk hvalfangst. Det neste punktet i Bettums forslag til uttalelse var det mest sentrale. Det ble der foreslått at Hvalrådet anbefalte at Norge skulle si opp sitt medlemskap i konvensjonen innen den 1. januar 1957, så sant man ikke oppnådde garantier mot videre ekspansjon. Forbundet anbefalte til slutt at Hvalrådet skulle be regjeringen å være spesielt oppmerksom på den meget alvorlige stillingen norsk hvalfangst befant seg i under sin behandling av disse spørsmålene.

Det utspant seg deretter en interessant diskusjon der økonomiske, politiske og biologiske synspunkt kom frem. Ingvald Haugen fra Norsk Sjømannsforbund erklærte seg enig med Bettum, og anbefalte at Hvalrådet gav sin tilslutning til forslaget om norsk utmeldelse av konvensjonen. Dette var nå den siste utvei man hadde. Professor Ruud tvilte derimot sterkt på at det ville være mulig å få regjeringen til å følge forbundets forslag. Hvis Norges hensikt var å bevare hvalbestanden, ville det ifølge han være direkte ulogisk å melde landet ut av Den Internasjonale Hvalfangstkonvensjonen. Så lenge det eksisterte en grense for den totale fangsten, hadde man en kontroll. En norsk utmeldelse ville føre til at landet for historien ble

---

¹¹⁸ Referat fra møte i Hvalrådet 15/10-1956. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

stående som ansvarlig for at konvensjonen ble veltet. Norge var forøvrig gjennom FN bundet til den internasjonale beskyttelse av naturrikdommene. Det måtte etter Ruuds mening være andre veier å gå.

Bettum uttalte videre at næringens menn forstod at regjeringen hadde mange ulike hensyn å ta. Likevel trodde han at det for regjeringen ikke var viktigere å drive naturfredning enn å løse problemene den norske hvalfangstnæringen nå stod opppe i. Ble det bekreftet at russerne ville virkeliggjøre sine ekspansjonsplaner, var det ifølge Bettum ikke noe å vente med. Norge måtte ut av konvensjonen.

Det var Hvalrådetets formann, Gunnar Jahn, som sterkest gikk imot forbundets forslag. Følgende av en norsk utmeldelse ville for Norges vedkommende være uberegnelige. Han kunne derfor ikke være med på punkt tre i Bettums forslag. De to første punktene var han derimot enig i. Formannen foreslo videre at Hvalrådet i stedet skulle henlede oppmerksomheten på forbundets forslag. Hvalrådet burde ikke etter Jahns mening uttale seg om forslaget før saken var blitt bedre gjennomarbeidet, noe som flertallet av Hvalrådetets medlemmer var enig i. I den offisielle uttalelsen fikk Bettum og hvalfangstnæringen dermed kun støtte for de to første punktene i forslaget. Det ble i Hvalrådetets uttalelse bare henvist til forbundets forslag om norsk utmeldelse. Det var bare representanten for sjømannsorganisasjonene, Ingvald Haugen, som støttet forbundets opprinnelige forslag til uttalelse.

Det er interessant å studere hvordan medlemmenes personlige motiver kom frem under diskusjonen på dette møtet. Bettum, som representerte hvalfangstnæringen, har tydelige kommersielle interesser å ivareta. Dette kommer spesielt frem når han uttaler at han regnet med at regjeringen ville prioritere hvalfangstselskapene fremfor å drive naturfredning. Ruud er på mange måter motstykket til Bettum og hvalfangstselskapene. Han var biolog, og representerte vitenskapen. Det er ikke vanskelig å se at han prioriterer bevaring av hvalbestanden fremfor å følge hvalfangstselskapenes ønsker. Det kan virke som om formannen, Jahn, ser problemene knyttet til hvalfangsten i et mer storpolitisk perspektiv. Han motsetter seg bestemt hvalfangstnæringens ønske om norsk utmeldelse da en slik handling kan få uante konsekvenser. Det lå således økonomiske, biologiske og politiske motiver bak disse tre medlemmenes argumentasjon.

Flere av hvalfangstredene uttalte seg i pressen i ukene etter Hvalrådets møte. *Dagbladet* skrev i en artikkel den 23. oktober at Anders Jahre var en av dem som arbeidet sterkest for å få fange noenlunde fritt. Underoverskriften lød treffende: ”Jahn vil finne internasjonal ordning- Jahre krever fangst på liv og død.”¹¹⁹ Jahre hevdet i intervjuet at det slett ikke var noen katastrofal nedgang i hvalbestanden, og at det var feil at Norge skulle være med i en streng fangstregulering når konkurrentene ikke respekterte avtalen. Denne høsten hadde Jahre også brukt ordet kvakksalvere om vitenskapsfolk som Ruud og Mackintosh.¹²⁰ Sistnevnte var lenge formann i den vitenskapelige komité i IWC. Ifølge Jahre var det ikke lenger noen vits å drøfte saken på internasjonalt hold. *Arbeiderbladet* skrev den 24. oktober at Norges Hvalfangstforbund hadde innledet et stormangrep mot den internasjonale hvalfangstavtalen.¹²¹ Avisen siterte Jahre fra et intervju i *Aftenposten* dagen i forveien der han fremholdt at Norge nå måtte si opp sitt medlemskap i konvensjonen. Jahn uttalte på sin side at han absolutt hadde tro på internasjonalt samarbeid i hvalfangsten.

4.5 Møtet i Utenriksdepartementet: Næringen krever nok en gang oppsigelse

Hvalrådets behandling av Norges Hvalfangstforbunds forslag om at Norge burde melde seg ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen førte altså ikke til noen konkret anbefaling. Hvalrådet henstilte at regjeringen så hurtig som mulig gjorde alt som kunne gjøres for å stanse ekspansjonen i russisk og japansk hvalfangst, og henviste i den forbindelse til forbundets forslag om oppsigelse av konvensjonen. Den 2. november ble saken behandlet på et møte i Utenriksdepartementet. Skulle en norsk oppsigelse av konvensjonen bli gjeldende fra den 30. juni 1957, måtte den notifiseres før utgangen av 1956. Fra myndighetene møtte blant annet utenriksminister Halvard Lange, handelsminister Arne Skaug, industriminister Gustav Sjaastad, kirke- og undervisningsminister Birger Bergersen og stortingspresident Oscar Torp. Bergersen hadde som nevnt tidligere gjennom en årrekke innehatt formannsvervet i Hvalrådet. Gunnar Jahn og flere av medlemmene av Hvalrådet var selvskrevne deltakere ved

---

¹¹⁹ Artikkel i *Dagbladet* 23/10-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

¹²⁰ Notat fra møtet i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Norges Hvalfangstforbund. Diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.

¹²¹ Artikkel i *Arbeiderbladet* 24/10-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

et slikt møte. Fra hvalfangstnæringen deltok rederne H. Winge Sørensen, Peder G. Melsom og Johan Rasmussen, samt Einar Vangstein og Frithjof Bettum fra Norges Hvalfangstforbund.¹²²

Det var i forkant av møtet blitt ytret ønske om at det skulle lages en oversikt over hvalfangstens nasjonaløkonomiske betydning. Denne oversikten skulle gjøre det enklere for myndighetene å fatte en riktig avgjørelse vedrørende hvalfangstnæringens forespørsel om en norsk oppsigelse av konvensjonen. Imidlertid viste det seg raskt at det ikke fantes noen analyse som gav et samlet bilde av hvalfangstens betydning for landet, verken i Statistisk sentralbyrå eller noe annet sted. Det var derfor kun tallene fra de ni norske kokeriene som ble presentert på møtet. La man sammen eksporten og salget innenlands, viste oversikten at hvalfangstnæringen sesongen 1955-56 hadde solgt olje for til sammen 224 millioner kroner. Cirka 140 millioner kroner dreide seg om eksport til utlandet.¹²³ Hvalfangsten var således en av landets store eksportnæringer. Produksjonen som ble solgt innenlands var et viktig råstoff for den norske margarinindustrien. Det ble videre i oversikten understreket at det var nødvendig å inkludere hvalfangstens tilknytning til andre næringer dersom man skulle få et riktig bilde av situasjonen.

I Fangstkontorets notat heter det altså at hvalfangsten var en av landets store eksportnæringer. Det er all grunn til å være kritisk til denne informasjonen. Norge eksporterte denne sesongen hvalolje til en verdi av 140 millioner kroner. Et søk i Historisk Statistikk, viser at Norge i 1957 eksporterte varer for cirka 5,9 milliarder kroner.¹²⁴ Grunnen til at jeg opererer med dette årstallet er at hvalolje og andre sjødyrprodukter levert direkte fra fangstfeltene ikke er med i statistikken før dette året. Hvis jeg tar utgangspunkt i at eksporten av hvalolje også i 1957 var cirka 140 millioner kroner, ville dette tilsvare cirka 2,4 prosent av landets eksportinntekter. At en næring som står for en så liten del av eksportinntektene karakteriseres som en av landets store eksportnæringer, er etter mitt skjønn merkelig. Fiskerinæringen stod dette året for cirka 13 prosent av eksportinntektene, mens jern og stålindustrien stod for hele 23 prosent.¹²⁵ Det ville etter min mening være mer riktig å heller karakterisere disse næringene som store eksportnæringer.

---

¹²² Referat fra møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

¹²³ Notat utarbeidet av Fangstkontoret 1/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

¹²⁴ Historisk Statistikk 1968: 251.

¹²⁵ Historisk Statistikk 1968: 267.

Møtet, som ble relativt kort, ble ledet av utenriksminister Lange. Bettum redegjorde innledningsvis for situasjonen norsk hvalfangst var havnet i på grunn av den sovjetiske og den japanske ekspansjonen. Han oppsummerte i den forbindelse de ulike skritt Norges Hvalfangstforbund hadde foretatt seg for å forsøke å stanse utbyggingen. Norges henvendelser til de japanske og sovjetiske myndighetene hadde som kjent vært mislykkede. Det var nå nødvendig med en oppsigelse av konvensjonen. Bettum presiserte at en eventuell oppsigelse av konvensjonen ikke var et mål i seg selv, men var å betrakte som et middel for å nå frem til tilfredsstillende forhold når det gjaldt fangstkapasiteten.¹²⁶ Trusselen om at Norge kommende sesong dermed kunne fange fritt ville tvinge de andre hvalfangsnasjonene til å få kvoteavtalen på plass.

Videre fortalte Bettum at Hvalrådet hadde behandlet saken, og støttet forslaget om en eventuell oppsigelse av konvensjonen med fem mot to stemmer. Denne uttalelsen kan synes underlig i og med at det i referatet fra Hvalrådets møte står at Hvalrådet bad regjeringen gjøre alt for å stanse de andre lands ekspansjon, og i den forbindelse henviste til forbundets forslag. Tønnessen omtaler Hvalrådets møte kort i sitt siste bind i *Den moderne hvalfangsts historie*, og også han tolker Hvalrådets uttalelse dit hen at Hvalrådet kun henviste til at forbundet hadde foreslått norsk oppsigelse av konvensjonen.¹²⁷ Om Bettums uttalelse skyldes at Hvalrådets uttalelse er upresis er vanskelig å si. Likevel gjør det faktum at Hvalrådets formann, som sterkest gikk imot forbundets forslag, ikke protesterte mot denne uttalelsen at Bettums tolkning sannsynligvis var legitim. I tillegg ble det i pressemeldingen i etterkant av møtet i Utenriksdepartementet fremholdt at Hvalrådet den 15. oktober med fem mot to stemmer hadde vedtatt å støtte forbundets forslag om oppsigelse av konvensjonen.¹²⁸ For meg ser det imidlertid ut som at det ikke er fullstendig samsvar mellom Hvalrådets referat og dokumentene fra den videre prosessen, noe jeg ikke har noen fornuftig forklaring på.

Haugen redegjorde så for fangstfolkenes syn. De tre sjømannsorganisasjonene, det vil si Norsk Sjømannsforbund, Norsk Styrmannsforening og Det Norske Maskinistforbund, støttet forslaget fra Norges Hvalfangstforbund. Hvis Sovjetunionen og Japan ønsket å utkonkurrere de norske ekspedisjonene var det bedre å bli med på en ubegrenset fangst for å få sin del av

---

¹²⁶ Notat fra møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Norges Hvalfangstforbund. Diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.

¹²⁷ Tønnessen 1970: 340.

¹²⁸ Pressemelding etter møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

denne så lenge det varte, fremfor å bli gradvis utkonkurrert. Hadde de norske forhandlerne fullmakt til å si opp konvensjonen, ville Norge etter Haugens mening ha et meget sterkt kort på hånden. Det ville også være en fordel hvis saken videre ble behandlet på regjeringnivå, og ikke via ambassadene i Tokyo og Moskva. Lange uttalte at regjeringen foreløpig ikke hadde tatt stilling til hvalfangstnæringens forslag. Frem til nå hadde regjeringens primære mål vært å bevare hvalbestanden for dermed å muliggjøre en fortsatt norsk hvalfangstindustri. Forslaget fra Norges Hvalfangstforbund representerte en helt ny linje fra norsk side. Dette var en vanskelig sak, og regjeringen ville måtte tenke seg om mange ganger før en avgjørelse kunne taes. Det var også nødvendig å utarbeide en grundig analyse for å belyse hvalfangstens nasjonaløkonomiske betydning. Møtet ble deretter hevet.

Det er verdt å merke seg at sjømannsorganisasjonene og Norges Hvalfangstforbund stod samlet i denne saken. Sjømannsorganisasjonene kan karakteriseres som arbeidstakerorganisasjoner, mens Hvalfangstforbundet var en arbeidsgiverorganisasjon. Det var altså en samlet hvalfangstnæring som nå krevde at regjeringen måtte si opp Norges medlemskap i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen.

4.6 Nytt fremstøt overfor de utenlandske konkurrentene

4.6.1 Ny kontakt med de russiske styresmaktene

Som vi husker tok forbundet på ny kontakt med statsministeren den 28. august 1956 der det ble bedt om at myndighetene igjen forsøkte å stanse de sovjetiske og japanske ekspansjonsplanene. Samme høst utarbeidet Utenriksdepartementet et aide-mémoire som den 13. november ble overlevert til den sovjetiske ambassadøren i Oslo av fungerende utenriksminister Skaug. Ambassaden i Tokyo var samtidig blitt instruert om å foreta en tilsvarende henvendelse overfor de japanske myndighetene. I det overleverte dokumentet ble det i innledningen redegjort for den nåværende situasjonen.¹²⁹ Japan hadde utrustet en ny ekspedisjon, slik at det den kommende sesongen ville delta 20 ekspedisjoner i den antarktiske hvalfangsten, i motsetning til de 19 foregående sesong. Samtidig var det på IWC-møtet i London sommeren 1956 blitt fastsatt en totalkvote på 14,500 blåhvalenheter. Forrige sesong

---

¹²⁹ Aide-Mémoire utarbeidet av Utenriksdepartementet overlevert den sovjetiske ambassadøren i Oslo 13/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

var kvoten blitt satt til 15,000 blåhvalenheter. Antall ekspedisjoner økte, samtidig som totalkvoten ble redusert. Den norske regjeringen hadde i tillegg informasjon om at Sovjetunionen hadde til hensikt å utvide sin deltakelse i hvalfangsten, noe som ville føre til enda mindre fangst for hver ekspedisjon. I tillegg ville likevekten mellom de deltakendes lands hvalfangstindustrier bli forskjøvet dersom planene ble realisert. Norge hadde alltid vist moderasjon og hadde blant annet nektet selskaper å utvide antallet ekspedisjoner etter krigen, slik at Norge nå hadde færre ekspedisjoner sammenliknet med førkrignivået. På bakgrunn av dette hadde den norske hvalfangstnæringen bedt regjeringen om å melde Norge ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjon dersom de foreliggende ekspansjonsplanene ble realisert.

I dokumentet heter det derfor avslutningsvis at den norske regjeringen i nær fremtid må ta stilling til forespørselen om at Norge bør si opp sitt medlemskap i konvensjonen. De sovjetiske myndighetene gjøres herved oppmerksomme på de alvorlige følger en utvidelse av hvalfangstflåten vil kunne få.

Møtet med den sovjetiske ambassadøren Gribanov ble åpnet ved at Skaug innledningsvis redegjorde for bekymringen som var oppstått i norske hvalfangstkretser vedrørende de russiske utvidelsesplanene.¹³⁰ Regjeringen hadde foreløpig ikke tatt standpunkt til den norske hvalfangstnæringens henstilling om oppsigelse av konvensjonen. Før en avgjørelse ble tatt ønsket regjeringen å få en ytterligere redegjørelse omkring de russiske og japanske planene. Når alle opplysninger var innhentet ville den norske regjeringen ta standpunkt til hva som burde gjøres. Hvis den sovjetiske regjeringen ikke hadde til hensikt å utvide, ville saken ikke by på særlige vanskeligheter for den norske regjeringen. Regjeringen ville da ikke se noen grunn til å si opp medlemskapet i konvensjonen. Skaug bad derfor Gribanov om å bringe på det rene hvilke planer Sovjetunionen hadde med hensyn til utvidelse av sin fangstflåte. Den russiske ambassadøren svarte at han ikke personlig kjente til de sovjetiske planene. Han ønsket også å vite hvilke kilder man i Norge hadde for opplysningene om Sovjetunionens utvidelsesplaner. Skaug uttalte at disse ekspansjonsplanene var omtalt både i norsk og utenlandsk presse. Videre påpekte han at den norske regjeringen var utsatt for stor pågang fra hvalfangstnæringens organisasjoner. Denne uttalelsen er interessant, da Skaug gir uttrykk for at lobbyvirksomheten hadde vært omfattende. For regjeringen var det derfor nødvendig å bli bedre kjent med planene før en avgjørelse ble tatt. Sovjetiske opplysninger ville derfor bli

---

¹³⁰ Notat fra møte i Utenriksdepartementet 13/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

mottatt med stor takknemmelighet i den norske regjeringen. Møtet ble avsluttet ved at Skaug understreket at en tilsvarende henvendelse ville bli rettet til de japanske myndighetene.

4.6.2 Ny kontakt med de japanske styresmaktene

Den 22. november 1956 ble en tilsvarende henvendelse gjort overfor de japanske myndighetene, da den norske ambassadøren i Tokyo oppsøkte den japanske viseutenriksministeren Kadowaki. Kadowaki ble her overlevert et aide-mémoire som var nærmest identisk med dokumentet som statsråd Skaug hadde overlevert den russiske ambassadøren noen dager i forveien.¹³¹ Det ble i dokumentet anmodet om opplysninger vedrørende de japanske hvalfangstplanene. Den norske regjeringen måtte snart ta stilling til næringens henstilling om norsk oppsigelse av konvensjonen.

Etter å ha lest aide-mémoiret spurte viseutenriksministeren hvilke opplysninger Norge hadde om at den japanske flåten skulle utrustes med nye ekspedisjoner.¹³² Vogt henviste da til diverse pressemeldinger om at to av de japanske hvalfangstselskapene skulle sende ut hver sin nye ekspedisjon sesongen 1957-58. Den ene ekspedisjonen var sannsynligvis den innkjøpte Abraham Larsen-ekspedisjonen, der selgerne hadde forpliktet seg til ikke å erstatte den solgte ekspedisjonen med en ny. Spørsmålet var om den andre ekspedisjonen var nybygd, og slik ville øke det totale antallet ekspedisjoner på feltet. Kadowaki bekreftet først at den ene ekspedisjonen var den nevnte Abraham Larsen-ekspedisjonen. Den andre ekspedisjonen dreide seg også om kjøp av en allerede eksisterende ekspedisjon, og også i dette tilfelle hadde selgerne forpliktet seg til ikke å erstatte denne med en ny. Viseutenriksministeren fortalte videre at han blant annet hadde forhørt seg med Landbruks- og skogbruksministeriet, som fiske og hvalfangst hørte inn under. Han kunne derfor avslutte møtet med å forsikre den norske ambassadøren om at Japan ikke hadde noen planer om å øke hvalfangstflåten ved nykonstruksjoner. Japan var derimot interessert i å kjøpe andre lands ekspedisjoner som allerede var i drift.

---

¹³¹ Aide-Mémoire overrakt den japanske viseutenriksministeren 22/11-1956. Vedlagt brev fra ambassaden i Tokyo til Utenriksdepartementet 22/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

¹³² Brev fra ambassaden i Tokyo til Utenriksdepartementet 22/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

Disse opplysningene ble mottatt med glede i Norge. Utenom den nye ekspedisjonen som skulle bli satt i fangst allerede neste sesong, dreide de fremtidige utvidelsene seg om kjøp av allerede aktive ekspedisjoner. Selv om japanerne fikk flere kokerier, ville altså ikke den samlede fangstkapasiteten øke. Japan hadde etter krigen lojalt fulgt kommisjonens fredningsbestemmelser. Slik var det bedre for Norge at ekspedisjonene var i hendene på japanske selskaper, fremfor andre som kanskje brøt kommisjonens bestemmelser. De norske hvalfangstselskapene var for eksempel ikke i tvil om at den sovjetiske Slava-ekspedisjonen brøt fangstbestemmelsene.¹³³

Hvalfangstnæringens lobbyisme hadde altså nok en gang de ønskede virkninger. Etter at forbundet på ny tok kontakt med statsministeren sensommeren 1956, tok myndighetene nok en gang kontakt med de sovjetiske og japanske myndighetene for å forsøke å stanse en eventuell kapasitetsutbygging. Mens det japanske svaret var positivt, da japanerne bortsett fra en ekspedisjon aktet å kjøpe allerede eksisterende ekspedisjoner, lot Sovjetunionens svar vente på seg. Da året nærmet seg slutten og en avgjørelse vedrørende Norges tilslutning til konvensjonen måtte tas, hadde man fortsatt ikke hørt noe fra russerne.

4.7 Regjeringens nei til norsk oppsigelse av konvensjonen

Det begynte nå å bli knapt med tid for den norske hvalfangstnæringen. Som jeg var inne på tidligere måtte regjeringen si opp Norges medlemskap i konvensjonen før utgangen av året skulle de norske ekspedisjonene kunne fange fritt den kommende sesongen. I en pressemelding den 21. desember ble det kjent at regjeringen dagen i forveien hadde besluttet å ikke si opp Norges medlemskap. Bettum beklaget regjeringens avgjørelse i en artikkel om hvalfangstens stilling ved årsskiftet publisert i *Norges Handels og Sjøfartstidende*. Det skinner tydelig igjennom at han var skuffet over at Norges Hvalfangstforbund ikke hadde fått noe svar på henstillingen til myndighetene.¹³⁴ Regjeringens beslutning var blitt kjent gjennom en pressemelding. En skuffet Bettum skriver videre at Norge dermed fremdeles var bundet av fredningsbestemmelsene, og at russerne nå sannsynligvis ville fortsette sitt byggeprogram innenfor hvalfangsten.

---

¹³³ Notat utarbeidet av Norges Hvalfangstforbund 12/11-1956. Norges Hvalfangstforbund. Saksarkiv 5 H-K, japansk og russisk ekspansjon.

¹³⁴ Artikkel i *Norges Handels og Sjøfartstidende* 4/1-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.

Et notat utarbeidet av Utenriksdepartementet den 20. desember gjør det klart at man på dette tidspunktet ikke hadde hørt noe fra russerne etter møtet med den sovjetiske ambassadøren den 13. november.¹³⁵ Dagen etter besluttet som sagt regjeringen å ikke si opp konvensjonen. Det er vanskelig å svare på om avgjørelsen kunne blitt en annen hadde det foreligget bedre informasjon om russernes planer. Men det er en mulighet for at regjeringen hadde valgt oppsigelse dersom det hadde blitt bekreftet fra høyeste hold at Sovjetunionen ville bygge disse nye kokeriene. Regjeringen ønsket trolig ikke å ta noen sjanse i spørsmålet om oppsigelse av konvensjonen med tanke på at det fortsatt var knyttet stor usikkerhet til russernes planer. Sa Norge opp sitt medlemskap ville andre nasjoner trolig gjøre det samme, og skylden for konvensjonens sammenbrudd ville bli lagt på Norge.¹³⁶ Den 15. januar 1957 ble det i et nytt notat pekt på at det nå var gått to måneder siden saken ble tatt opp med den russiske ambassadøren, og at tiden nå var inne til å ta saken opp på ny.¹³⁷ Først den 7. februar ble det sovjetiske svaret overlevert utenriksminister Lange. Sovjetunionen ville rette seg etter konvensjonens bestemmelser, men det ble pekt på at konvensjonen ikke inneholdt bestemmelser som begrenset antallet ekspedisjoner.¹³⁸ Det ble ikke gitt noe konkret svar på det norske spørsmålet om de sovjetiske ekspansjonsplanene.

En avskrift av Bettums nevnte artikkel i *Norges Handels og Sjøfartstidende* ble også sendt, sammen med et brev, fra forbundet til industriminister Gustav Sjaastad i begynnelsen av januar. I brevet henstilte forbundet at myndighetene fortsatt måtte gjøre alt for å stanse den sovjetiske utbyggingen.¹³⁹ Skulle det være håp om å stanse russerne var det etter hvalfangstnæringens mening nødvendig å handle hurtig og effektivt. Bettum og Vangstein anmodet samtidig om at hvalfangstpolitikken regjeringen nå aktet å følge så snart som mulig ble tatt opp til drøftelse med Hvalrådet og de interesserte organisasjoner. Skulle hvalfangstselskapene kunne treffe de riktige disposisjoner var det nødvendig å vite hvilken kurs regjeringen nå aktet å følge.

---

¹³⁵ Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 20/12-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.

¹³⁶ Referat fra møte i Hvalrådet 15/10-1956. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

¹³⁷ Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 15/1-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.

¹³⁸ Pressemelding fra Utenriksdepartementet 8/2-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 23.

¹³⁹ Brev til industriminister Gustav Sjaastad fra Norges Hvalfangstforbund 10/1-1957. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, I.

Kun fire dager senere fikk Norges Hvalfangstforbund svar fra Sjaastad. I brevet meddelte industriministeren at innholdet i forbundets brev snarest ville bli tatt opp til drøfting, og at Sjaastad ville sørge for at det ble innkalt til en konferanse angående spørsmålene som var reist i brevet.¹⁴⁰ Den 28. januar skrev industriministeren til utenriksminister Lange der han henviste til Hvalfangstforbundets brev og pekte på behovet for en konferanse med næringens representanter.¹⁴¹ Formelt sett var det utenriksministeren som skulle innkalle til konferansen.

Den 5. februar samme år møttes derfor representanter for hvalfangstnæringen og myndighetene til et møte i Utenriksdepartementet. Fra næringen møtte foruten Bettum og Vangstein mannskapsorganisasjonenes representant, Ingvald Haugen.¹⁴² Av statsråder møtte Halvard Lange, Arne Skaug og Gustav Sjaastad. Resten av møtets deltakere var stort sett de samme som deltok på den forrige konferansen som ble avholdt i Utenriksdepartementet den 2. november året før. Hvalfangstnæringen ønsket nå å få svar på regjeringens videre politikk, samt en begrunnelse for hvorfor forbundets forslag om norsk oppsigelse av konvensjonen ikke var blitt fulgt.

Bettum ønsket tidlig på møtet å gjøre oppmerksom på at næringens forslag om oppsigelse av konvensjonen ikke var ment som et ønske om fri fangst. En utmeldelse var etter næringens mening ment som en trussel som forhåpentligvis ville ha hatt effekt, spesielt på russerne. Mot slutten av møtet ønsket Bettum å få svar på om det lå andre grunner enn de som direkte knyttet seg til hvalfangsten bak regjeringens avgjørelse om ikke å melde Norge ut av konvensjonen. Utenriksminister Lange svarte at det ville vært et klart brudd med det som alltid hadde vært Norges oppfatning om regjeringen hadde fulgt hvalfangstnæringens ønske. Norge hadde alltid prioritert bevaring av havets rikdommer fremfor kommersielle interesser. Regjeringen ville imidlertid vurdere spørsmålet på nytt ettersom man nå hadde fått bedre forståelse av bakgrunnen for forbundets forslag. Dessverre fremgår det ikke av kildene hva den nye forståelsen dreide seg om.

Det er grunn til å problematisere både Bettums og Langes uttalelser på dette møtet. Bettum hadde også tidligere presisert at motivet bak forslaget om oppsigelse ikke var et ønske om fri

---

¹⁴⁰ Brev til Norges Hvalfangstforbund fra industriminister Gustav Sjaastad 14/1-1957. (Vedlagt brev fra Sjaastad til Lange 28/1-1959) Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.

¹⁴¹ Brev fra Gustav Sjaastad til Halvard Lange 28/1-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.

¹⁴² Referat fra møte i Utenriksdepartementet 5/2-1957. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.

fangst. Spørsmålet er om han mente dette? Svaret er trolig nei. Bettum uttalte nemlig følgende i et intervju i 1983:

Det var soleklart at vi ønsket å få mest mulig ut av flåten mens vi hadde den og dermed heller få en kort fangsttid enn at det skulle være en liten varig næring[...]Vi ville ut av hele samarbeidet med utlendingene for å bruke flåten mens den eksisterte den gangen.¹⁴³

Dette kunne selvfølgelig ikke Bettum gi uttrykk for overfor myndighetene. Et forsøk på å få regjeringen til å melde landet ut av Den internasjonale hvalfangstkonsensjonen på bakgrunn av disse motivene, ville trolig umiddelbart blitt avslått. Regjeringen ønsket en stabil næring for på den måten å sikre sysselsettingen og skatteinntekter. Utenriksministerens påstand om at Norge alltid hadde prioritert havets rikdommer fremfor kommersielle interesser, er også utvilsomt feil. Eksempelvis var de høye fangsttallene i sildefisket fra 1950 og fremover medvirkende til at bestanden av norsk vårgytende sild senere kollapset. Selv om bestanden på denne tiden var i sterk reduksjon, ble det fisket stadig mer.¹⁴⁴ Dette er et eksempel på at utenriksministerens uttalelse ikke var korrekt.

4.8 Oppsummering

Det var nå gått over ett år siden de norske hvalfangstselskapene startet kampen for å stanse Sovjetunionens og Japans bygging av materiell. Som vi har sett tidligere i kapittelet var Norges Hvalfangstforbund aktive i sitt forsøk på å overtale regjeringen til å følge den politikken som i størst mulig grad ivaretok hvalfangstselskapenes interesser. Som jeg beskrev i kapittel to faller denne virksomheten inn under betegnelsen lobbyvirksomhet. Hvalfangstnæringen jobbet også aktivt for å vinne frem med sine interesser i det korporative organet Hvalrådet, en ordning som også er bredt omtalt i kapittel to. Riktignok led næringen nederlag i kampanjen for å få Norge ut av Den Internasjonale Hvalfangstkonsensjonen, men som jeg har påpekt førte ofte forbundets henvendelser til handling fra myndighetenes side. Ser vi bort ifra kravet om å melde landet ut av konsensjonen, førte faktisk alle henvendelsene til at myndighetene fulgte næringens ønsker. Brevet til statsministeren i januar 1956 førte til at det ble tatt offisiell kontakt med de sovjetiske myndighetene. Senere på våren ble det etter ønske fra Norges Hvalfangstforbund protestert gjennom ambassaden i Tokyo, samtidig som

---

¹⁴³ Olstad 1997: 204ff.

¹⁴⁴ Tjoflaot 2005: 17.

det ble rettet forespørsel til USA og Storbritannia om at det var ønskelig at de gjorde det samme. Følger vi hvalfangstnæringens påvirkningsforsøk videre utover sommeren og høsten 1956, er mønsteret det samme. Regjeringen gjorde som Hvalfangstforbundet ville. Formannen fikk på kommisjonens møte til og med anledning til å antyde at Norge vurderte å si opp konvensjonen.

Hvalfangstnæringen fikk derimot ikke regjeringen med på å melde landet ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, det kanskje viktigste virkemiddelet for å stanse de planlagte utvidelsene. Fremtiden for norsk hvalfangst var med det fortsatt svært usikker. En ny idé for å løse problemene i den norske hvalfangsten ble lansert et par år senere. I neste kapittel skal vi følge næringens kamp for en ordning med nasjonale kvoter.

5. Hvalfangstnæringens kamp for en ordning med nasjonale kvoter

5.1 Innledning

Forrige kapittel dreide seg altså om hvalfangstnæringens kamp for å få stanset de japanske og de sovjetiske ekspansjonsplanene. Dette kapitlet er viet en gjennomgang av hvordan de norske hvalfangstselskapene kjempet for en ordning med nasjonale kvoter, der en norsk oppsigelse av konvensjonen var et ønsket virkemiddel for å oppnå dette. Hvordan gikk hvalfangstnæringens representanter frem, og i hvilken grad resulterte påvirkningsforsøkene i politisk innflytelse? Selv om jeg behandler disse to sakene separat, er det viktig å være klar over at de henger nært sammen. Bakgrunnen for at den norske hvalfangstindustrien nå ønsket en tildelt kvote var at de japanske og sovjetiske utvidelsene førte til et heseblesende kappløp på fangstfeltet. Fangstrisikoen ble større, samtidig som produksjonskostnadene ble dyrere enn nødvendig. Dette er med på å forklare hvorfor de norske hvalfangstselskapene så sterkt ivret for en ordning med nasjonale kvoter.

5.2 Næringens første initiativ overfor myndighetene

Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen bygger på prinsippet om havets frihet og om den frie konkurransen om en felles kvote. Likevel var ikke ideen om en egen kvote for hver nasjon ny da den ble lansert i slutten av 1950-årene. Dette prinsippet var blitt praktisert i avtalene mellom Norge og Storbritannia i 1930-årene, og tanken om en slik ordning var også blitt luftet på konferansene i forkant av krigsutbruddet i 1940. I tillegg ble dette diskutert under forberedelsen til Washingtonkonferansen i 1946. Tønnessen skriver at det var biologene som ivret mest for en slik ordning, da en konkurranse som ville være svært ødeleggende både for hvalbestanden og hvalfangstselskapene dermed ville unngås.¹⁴⁵ Likevel ble denne tanken både av praktiske og politiske grunner sett på som ugjennomførlig da et slikt prinsipp stred mot doktrinen om havets frihet. Enkelte nasjoner skulle ikke privilegeres, samtidig som det ville bli vanskelig å få de gamle nasjonene til å avgi deler av sine kvoter hvis nye nasjoner eventuelt skulle komme til på fangstfeltet. De etablerte hvalfangstnasjonene var etter krigen

---

¹⁴⁵ Tønnessen 1970: 353.

trygge på at det ikke ville bli flere deltakere i den pelagiske fangsten, samtidig som de stolte på sin faglige overlegenhet og den fordelaktige posisjonen krigens utfall hadde gitt dem. Det ble regnet som en selvfølge at selskapene ikke ville utruste ekspedisjonene med mer materiell enn det som gav det beste driftsresultatet.¹⁴⁶ Norge var derfor etter krigen motstander av en ordning med nasjonale kvoter. Formannen for den norske delegasjonen til Washington-konferansen betegnet en ordning med nasjonale kvoter som en katastrofe for landet, og ønsket ikke deltakelse av personer som kunne ha en annen oppfatning.¹⁴⁷

Få år senere var situasjonen en ganske annen. De gamle hvalfangstnasjonene, altså Norge og Storbritannia, maktet ikke å hevde seg i møte med den statsdrevne russiske fangsten og den japanske fangsten, som i tillegg til oljeproduksjon også hadde økonomisk basis i kjøttproduksjon. Fremtiden for norsk pelagisk hvalfangst var derfor avhengig av at hver nasjon fikk tildelt en andel av globalkvoten som landets ekspedisjoner kunne fange i fred og ro, med den mengden materiell som gav det beste driftmessige resultatet. Dette er bakgrunnen for at den norske hvalfangstindustrien nå ivret etter å få i stand en avtale med nasjonale kvoter.

En av hvalfangstnæringens første henvendelser til myndighetene i denne saken skjedde sommeren 1958, da Bettum den 7. juni sendte et brev til utenriksminister Lange. Bettum opplyste i brevet om den vanskelige situasjonen hvalfangstselskapene var kommet i på grunn av de sovjetiske utvidelsesplanene.¹⁴⁸ I tillegg slet hvalfangstnæringen med salget av hvalolje. Det viste seg nå at mer enn halvparten av siste sesongs hvaloljeproduksjon var usolgt. Dette skyldtes i stor grad nedgangen i etterspørselen etter margarin i Europa.¹⁴⁹ På bakgrunn av dette overveide nå hvalfangstselskapene ulike muligheter. De tenkelige løsningene hadde imidlertid sammenheng med Norges medlemskap i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Bettum bad derfor mot slutten av brevet om en samtale med utenriksministeren, for der å få en orientering om mulighetene for å melde landet ut av hvalfangstkonvensjonen.

---

¹⁴⁶ Tønnessen 1970: 353.

¹⁴⁷ Tønnessen 1970: 319.

¹⁴⁸ Brev fra Frithjof Bettum til utenriksminister Halvard Lange 7/6-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.

¹⁴⁹ Artikkel i *Dagbladet* 12/6-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.

Kun fire dager senere møttes Bettum og Lange til et møte i Utenriksdepartementet. Bettum meddelte innledningsvis at Norges Hvalfangstforbund var svært bekymret over utvidelsene i den sovjetiske hvalfangsten.¹⁵⁰ Bettum hadde selv nylig vært i Hamburg, og hadde der i en samtale med direktøren for Kieler-Howalts-Werke fått opplyst at Sovjetunionen hadde tre nye kokerier under bygging. I tillegg ble det arbeidet med ett eldre skip som også ville settes inn i fangsten. Utvidelsen i den sovjetiske hvalfangsten ville etter forbundets mening skape en ny situasjon som ville kreve en omlegging av fangstreguleringen. De norske hvalfangstselskapene hadde kort tid i forveien diskutert mulige løsninger på den vanskelige situasjonen. En mulig løsning var at totalkvoten ble delt opp i nasjonale kvoter. Bettum antydte overfor utenriksministeren en mulig fordeling der Norge fikk 40 prosent av fangsten, Japan 30 prosent, mens 18 prosent skulle gå til Storbritannia. Etter spørsmål fra Lange uttalte Bettum at Sovjetunionen var tiltenkt en kvote på cirka ti prosent. Forbundet hadde forhørt seg med de japanske hvalfangstselskapene, og hadde fått signaler om at de var interessert i å diskutere en slik ordning. Skulle en kvoteordning bli en realitet, ville det ifølge Bettum være mulig å bli værende i konvensjonen. Det kunne også være aktuelt å si opp konvensjonen, og at de interesserte regjeringene dannet en ny konvensjon som var bedre tilpasset de aktuelle forholdene.

Forbundet ønsket nå å vite om myndighetene mente det ville være noen hensikt å fortsette arbeidet med disse planene. Ville det være mulig å få de sovjetiske myndighetene med på en slik ordning? Utenriksministeren mente det var vanskelig å svare på dette, men mulighetene for å få russerne til forhandlingsbordet burde være gode sett i lys av at Sovjetunionen hadde sluttet seg til Nordsjø-konvensjonen, samt overenskomsten om selfangst. Møtet ble avsluttet ved at Bettum uttrykte ønske om et møte mellom norske hvalredere og regjeringens medlemmer, der disse spørsmålene kunne bli diskutert videre.

Det tok ikke lang tid før hvalfangstnæringens ønske om et møte med regjeringen ble innfridd. Møtet ble holdt den 2. juli 1958. Fra regjeringen møtte statsminister Einar Gerhardsen i tillegg til fem av statsrådene.¹⁵¹ Hvem som møtte på vegne av hvalfangstnæringen er noe uklart, da jeg ikke har funnet noen deltakerliste i kildene. Det er imidlertid på rene at det var formannen i Norges Hvalfangstforbund, Bettum, som førte ordet på vegne av hvalfangstselskapene.

---

¹⁵⁰ Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet fra møte mellom Bettum og utenriksminister Lange 11/6-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.

¹⁵¹ Tønnessen 1970: 358.

Bettum hadde på forhånd utarbeidet en oversikt over de problemene norsk hvalfangst stod overfor, som forelå som grunnlag for diskusjonen. Forbundet argumenterte i denne oversikten for at det nå var nødvendig å innføre en ordning med nasjonale kvoter.¹⁵² For å få et tilfredsstillende resultat var det nødvendig at ekspedisjonene stadig tok i bruk flere hvalbåter, ettersom japanerne og russerne utvidet sin deltakelse i hvalfangsten. Hadde ekspedisjonene en fastsatt kvote å forholde seg til kunne det benyttes betydelig færre hvalbåter, noe som ville gi et atskillelig bedre økonomisk resultat. Eksempelvis kostet driften av hver hvalbåt cirka en million kroner per sesong. For i det hele tatt å ha sjansen til å sikre seg stor nok andel av totalkvoten slik at ekspedisjonene gikk i overskudd, var det nødvendig at hvert kokeri brukte 12 hvalbåter. Fikk derimot de norske ekspedisjonene en fastsatt kvote å forholde seg til, ville antageligvis åtte hvalbåter være nok. Utgiftene ville dermed bli redusert med bortimot 20 prosent.¹⁵³

Når det nå var bekreftet at Sovjetunionen blant annet hadde tre nye kokerier under bygging, ville situasjonen bli enda mer prekær. Tanken om nasjonale kvoter var allerede blitt luftet overfor de britiske, japanske og det hollandske hvalfangstrederiet. Det store spørsmålet dreide seg om den sovjetiske hvalfangstnæringen. Bettum uttalte derfor at det var nødvendig at saken ble tatt opp på regjeringshold. Siden konvensjonen ikke fremmet en økonomisk forsvarlig utnyttelse av hvalen, mente Norges Hvalfangstforbund at Norge nå måtte gå til oppsigelse av sitt medlemskap.

Det ble på møtet besluttet at det skulle undersøkes hvorvidt det var mulig å få Sovjetunionen med på en kvoteavtale. Statsministeren uttalte at de norske representantene i samtaler med de sovjetiske myndighetene ikke måtte gi uttrykk for at Norge hadde til hensikt å gå ut av konvensjonen. Derimot måtte det understrekes at presset fra hvalfangstnæringen var så sterkt at regjeringens stilling ville bli meget vanskelig skulle det ikke lykkes å komme til en fornuftig løsning.¹⁵⁴ Det skulle også utredes om Norge burde si opp medlemskapet i konvensjonen skulle det ikke lykkes å få russerne med på kvoteavtalen.¹⁵⁵

---

¹⁵² *Hvalfangstens stilling og problemer* av Frithjof Bettum 1/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.

¹⁵³ *Hvalfangstens stilling og problemer* av Frithjof Bettum 1/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.

¹⁵⁴ Notat. Møte i regjeringens økonomiske utvalg 2/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

¹⁵⁵ Annet notat fra møte i regjeringens økonomiske utvalg 2/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

Statsministerens uttalelse mot slutten av møtet er meget interessant. Det at Gerhardsen uttalte at presset fra hvalfangstnæringen nå var så sterkt at regjeringens stilling ville bli meget vanskelig hvis ikke problemene ble løst, vitner om en særdeles sterk og viktig næring. Det kan imidlertid stilles spørsmålsteget ved om statsministerens uttalelse var korrekt. Som vi så i forrige kapittel spilte hvalfangsten en beskjeden rolle i landets økonomi. Næringens bidrag til bruttonasjonalproduktet i 1956 var kun 0,7 prosent.¹⁵⁶ Det er mulig Gerhardsen hadde konsekvensene en nedtrapping i hvalfangsten ville få for sysselsettingen i tankene, da han kom med denne uttalelsen. Som nevnt i forrige kapittel var totalt 7574 nordmenn på hvalfangst i sesongen 1955-56. Av disse var 4913 om bord på norske ekspedisjoner.¹⁵⁷ I tillegg var mange sysselsatt i næringer som var tilknyttet hvalfangsten. En reduksjon i den norske deltakelsen i hvalfangsten ville derfor trolig ha konsekvenser for sysselsettingen, som muligens er forklaringen på statsministerens uttalelse. En annen forklaring er at uttalelsen kun var et spill for russerne. Hadde de sovjetiske myndighetene inntrykk av at stillingen til den norske regjeringen ville bli meget vanskelig dersom ikke problemene ble løst, var kanskje utsiktene til å finne en løsning større.

5.2.1 Samtalene i Moskva: Russerne kritiske til det norske forslaget

Som vi husker ble det på møtet mellom hvalfangstnæringen og regjeringen besluttet at det skulle undersøkes hvordan de sovjetiske myndighetene så på muligheten for å innføre en ordning med nasjonale kvoter. Ambassaden i Moskva mottok derfor tidlig på høsten instruks om å rette en henvendelse til de sovjetiske myndighetene med anmodning om samtaler med visestatsminister Mikoyan.¹⁵⁸ På en regjeringskonferanse kort tid i forkant var det blitt besluttet at en statsråd ledsaget av Hvalrådetets formann, Gunnar Jahn, burde reise til Moskva for å drøfte saken med de sovjetiske myndighetene. Det går av brevet til ambassaden klart frem at regjeringens holdning til hvalfangstnæringens ønske om oppsigelse i stor grad ville være avhengig av hvilke planer russerne hadde når det gjaldt landets fremtidige deltakelse i hvalfangsten. Hvalfangstens viktighet for norsk næringsliv gjorde det nødvendig at disse spørsmålene ble diskutert så snart som mulig. Man var derfor fra norsk side beredt til å møte i Moskva i løpet av oktober. Jeg stiller meg igjen undrende til påstanden om hvalfangstens

---

¹⁵⁶ Historisk Statistikk 1968: 95.

¹⁵⁷ Historisk Statistikk 1968: 184.

¹⁵⁸ Brev til den norske ambassaden i Moskva fra Utenriksdepartementet 5/9-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

viktighet for norsk næringsliv. Som nevnt i kapittel fire stod hvalfangsten i 1957 for cirka 2,4 prosent av landets eksportinntekter. Ser på vi på bruttonasjonalproduktet var hvalfangstnæringens bidrag i 1958 kun 0,6 prosent. Fiskerinæringen stod dette året for 1,7 prosent, mens jordbruket bidro med 5,4 prosent.¹⁵⁹ Sett i lys av disse tallene var hvalfangstnæringens betydning for landet etter min oppfatning begrenset.

Det var industriminister Gustav Sjaastad som ledet den norske delegasjonen som ble tatt i mot av den sovjetiske fiskeriministeren Ishkov den 3. november 1958. Hvorfor ikke den sovjetiske delegasjonen ble ledet av visestatsministeren som anmodet fra norsk side, er uklart. Det ble totalt holdt tre møter under oppholdet i Moskva. De norske delegatene la tidlig frem de norske synspunktene på problemene man stod overfor i den pelagiske hvalfangsten. Det ble i den sammenheng pekt på den norske hvalfangstnæringens forslag om at Norge burde si opp sitt medlemskap i konvensjonen.¹⁶⁰ Ble situasjonen den at de ni norske ekspedisjonene fanget fritt, ville det gå få år før hvalfangsten i Antarktis var et avsluttet kapittel. Det kan synes noe underlig at de norske representantene pekte på muligheten for norsk oppsigelse i og med at statsministeren, som nevnt overfor, hadde påpekt at dette ikke burde nevnes i forhandlingene. Mye tyder imidlertid på at regjeringen ombestemte seg og valgte en annen strategi i tiden frem mot konferansen. Blant annet ble det i et notat utarbeidet av Utenriksdepartementet i forkant av samtalene i Moskva, understreket at trusselen om norsk oppsigelse av konvensjonen burde fremheves.¹⁶¹ På møtet ble det videre pekt på at man fra norsk side hadde forståelse av at Sovjetunionen planla en utvidelse av fangstmateriellet. Etter Norges mening var det nå nødvendig med en kapasitetsbegrensning, slett ikke en ekspansjon. Før regjeringen tok stilling til hvalfangstnæringens ønske om å si opp konvensjonen, ville man vite hvor langt russerne ville gå i sin ekspansjon, og hvordan den sovjetiske regjeringen så på problemene knyttet til hvalfangsten.

Den sovjetiske regjeringen var i utgangspunktet kritisk til en kvoteavtale, da den nåværende avtalen var den beste. Hvalfangsten ble drevet for å dekke eget behov for hvalprodukter, og regjeringen mente landet hadde krav på sin rettmessige andel av fangsten i Antarktis.

Fiskeriministeren nevnte at landet burde fange like mye som Japan og Storbritannia. På sikt

---

¹⁵⁹ Historisk Statistikk 1968: 95.

¹⁶⁰ Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 13/11-1958. Hvalfangstdrøftinger i Moskva. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

¹⁶¹ Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet (ingen dato). Den internasjonale hvalfangstkonvensjon. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

hadde derfor russerne planer om å utbygge flåten til fem ekspedisjoner som hver ville ha 20 hvalbåter. For øyeblikket var to nye kokerier under bygging. Denne opplysningen var sannsynligvis ikke riktig siden Bettum i samtaler med direktøren for verftet som bygget kokeriene hadde fått opplyst at Sovjetunionen hadde tre kokerier under bygging. Hvorfor det ble sagt at kun to kokerier var under bygging er uklart, men det kan ha vært et taktisk spill fra russernes side.¹⁶² På det siste møte i Moskva kom det derimot fram at Sovjetunionen kunne være interessert i å drøfte en begrensning i den planlagte ekspansjonen, dersom andre land var villig til å gjøre det samme. Det var enighet om at dette ville bli diskutert videre på det kommende møtet i London. Storbritannia hadde nemlig invitert de interesserte hvalfangstnasjonene til et møte der hvalfangstens problemer ville bli drøftet.

Det var nå gått flere måneder siden Bettum på vegne av den norske hvalfangstnæringen første gang tok kontakt med myndighetene i denne saken. På mange måter hadde regjeringen frem til nå fulgt den linjen Norges Hvalfangstforbund gikk inn for. Lobbyvirksomheten hadde gitt resultater. Som jeg skrev i kapittel to innebærer lobbyvirksomhet at interesseorganisasjoner opptrer som pressgrupper i uformelle, ikke-institusjonaliserte former, og at brevveksling mellom organisasjoner og myndighetsrepresentanter faller inn under betegnelsen. Eksempelvis ble det etter forbundets anmodning innkalt til et møte mellom rederne og regjeringens økonomiske utvalg, og forbundet fikk blant annet innvilget ønsket om at saken overfor Sovjetunionen ble tatt opp på regjeringsplan. Det later i den forbindelse til at regjeringen umiddelbart var enig med Norges Hvalfangstforbund i at en ordning med nasjonale kvoter var det beste for den norske hvalfangsten. Hadde russerne på møtet i Moskva sagt seg villige til å drøfte en ordning med nasjonale kvoter, ville veien frem til en realisering av hvalfangstnæringens store ønske vært betraktelig enklere. Nå ville det bli enda viktigere for forbundet å få regjeringen til å si opp Norges medlemskap i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, for dermed å tvinge de andre hvalfangstnasjonene til å bli med på en kvoteavtale.

---

¹⁶² De to sakene jeg har behandlet i denne oppgaven gir inntrykk av at det på denne tiden var mye forvirring rundt hvor mange kokerier Sovjetunionen til enhver tid hadde under bygging.

5.3 Mot oppsigelse av konvensjonen?

Kort tid etter konferansen i Moskva ble det holdt et nytt møte i Utenriksdepartementet mellom representanter fra næringen og myndighetene. Fra forbundet møtte Bettum og Vangstein, samt skipsreder Melsom.¹⁶³ Fra myndighetene deltok blant annet utenriksminister Lange og industriminister Sjaastad. Sistnevnte redegjorde innledningsvis for drøftelsene i Moskva, og kunne i den sammenhengen informere om at Sovjetunionen krevde en plass blant hvalfangstnasjonene som var dem verdig. Russerne var imot en kvoteavtale, men kunne tenkes å være interessert i å diskutere en begrensning av materiellet. Bettum tok så ordet og påpekte hvor stor betydning det kommende møtet i London hadde for hvalfangstens fremtid. Det var etter næringens syn viktig at regjeringen sendte en statsråd som formann for den norske delegasjonen. Skulle det lykkes å komme til enighet om en fordeling av totalkvoten, var det viktig at avtalen ble gjeldene for mer enn ett år. Bettum argumenterte videre for at Norge ville stå sterkt i forhold til de andre hvalfangstnasjonene dersom landet sa opp medlemskapet i konvensjonen. Skulle en eventuell oppsigelse bli effektiv fra juli 1959, var det nødvendig at regjeringen var forberedt på å si opp konvensjonen før utgangen av inneværende år. Skulle det vise seg at det ikke lot seg gjøre å få Sovjetunionen med på en ordning med nasjonale kvoter, så næringen for seg at det ble avsatt noen tusen blåhvalenheter til de russiske ekspedisjonene. Etter å ha trukket fra den russiske andelen, ville den resterende delen av totalfangsten kunne fordeles på de fire andre landene. Skulle russerne sette inn nye kokerier slik at totalfangsten oversteg den fastsatte kvoten på 15,000 blåhvalenheter, ville en eventuell overskuddsfangst komme på deres kappe.

Ikke overraskende støttet hvalfangstens arbeidstakerforeninger forbundets syn på problemene. Einar Haugen fra Norsk Sjømannsforbund uttalte at dersom det ikke lot seg gjøre å etablere en kvoteordning, måtte man fra norsk side utarbeide egne bestemmelser for hvalfangsten. Det han her trolig hadde i tankene var at Norge da burde melde seg ut av konvensjonen, for dermed selv å kunne utarbeide sin egen fangstregulering. Selv om Haugen uttalte at det måtte utarbeides egne bestemmelser for hvalfangsten, mistenker jeg han for å ønske noe annet. Vi husker fra kapittel fire at den daværende representanten for Norsk Sjømannsforbund, under et møte i Utenriksdepartementet høsten 1956, uttalte at det var bedre å bli med på en ubegrenset

---

¹⁶³ Referat fra møte i Utenriksdepartementet 13/11-1958. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.

fangst for å få sin del av denne så lenge det varte, fremfor å bli utkonkurrert litt etter hvert.¹⁶⁴ Problemene for norsk hvalfangst var ikke blitt forbedret siden den gangen, så sjømannsforbundet ønsket trolig fortsatt at de norske ekspedisjonene skulle kunne fange fritt. Haugen kunne imidlertid ikke gi uttrykk for dette, siden regjeringens ønske var en varig, stabil næring.

Sjaastad og Lange var begge av den mening at det under møtet i London kun måtte antydes at Norge overveide å si opp konvensjonen dersom det ikke ble enighet om en tilfredsstillende ordning. Dette går også klart frem av instruksene som ble utarbeidet to dager senere.¹⁶⁵ Industriministeren så riktignok for seg en fare for at en fordeling av hvalen ville kunne skape presedens for fiskerier på det åpne hav, og muligens også for skipsfarten. Likevel måtte hensynet til de tusener av mennesker som hadde hvalfangsten som levevei gå foran.

5.3.1 Konferansen i London: Et tilsynelatende gjennombrudd

Konferansen i London hadde som formål å finne frem til en bedre likevekt mellom antallet ekspedisjoner i Antarktis og den årlige globalkvoten. Utenriksministeren hadde i utgangspunktet vært negativ til Bettums forslag om at den norske delegasjonen burde ledes av en statsråd. Da det senere ble klart at flere av de andre landene aktet å gjøre nettopp dette, ble industriminister Sjaastad oppnevnt som leder for den norske delegasjonen. Jahn ble dermed viseformann. Med i delegasjonen var blant annet Bettum og Vangstein fra forbundet, mens Haugen representerte mannskapsorganisasjonene.¹⁶⁶ I de langvarige debattene kom det frem at Norge og Storbritannia ivret for en kvoteavtale, og at Norge ville si opp sitt medlemskap i konvensjonen hvis ikke en slik ordning ble etablert.¹⁶⁷ Nederland og Japan var mer skeptiske og kom stadig tilbake til den formelle siden av saken. I henhold til konvensjonen hadde ikke kommisjonen (IWC) adgang til å gi spesielle kvoter til enkelte ekspedisjoner. Konvensjonen bygget på prinsippet om den frie konkurransen om en felles kvote. De mente derfor at en eventuell avtale i så fall måtte bli en privat avtale mellom selskapene. Etter mye forhandlinger ble det likevel til slutt enighet om at 20 prosent av totalkvoten skulle være forbeholdt

---

¹⁶⁴ Referat fra møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

¹⁶⁵ Instruks til delegasjonen til hvalfangstkonferansen i London 19/11-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

¹⁶⁶ Deltakerliste til hvalfangstkonferansen i London. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 28.

¹⁶⁷ Tønnessen 1970: 362.

Sovjetunionen. Til gjengjeld forpliktet landet seg til ikke å sette mer enn tre nye kokerier inn i fangsten i den kommende syvårsperioden. Fiskeriminister Ishkov hadde nemlig uttalt at landet hadde tre nye kokerier under bygging, ikke to som kom frem under møtet i Moskva tidligere samme høst. I tillegg skulle det bygges ytterligere to kokerier.¹⁶⁸ Det lyktes ikke å komme til enighet om fordelingen av de resterende 80 prosentene, men det ble undertegnet en avtale om at denne fordelingen måtte være fullført innen den 1. juni 1959.

Det var altså industriminister Sjaastad som ledet den norske delegasjonen under forhandlingene i London. Når vi ser på hvilke synspunkter som ble presentert fra norsk side, er det tvilsomt om de norske argumentene i stor grad hadde vært annerledes dersom Bettum hadde ledet de norske forhandlingene. Den offisielle norske løsningen på hvalfangstproblemene var en kvoteordning, en ordning som Norges Hvalfangstforbund hadde foreslått og overbevist regjeringen om at var den beste løsningen. Videre krevde forbundet at Norge sa opp konvensjonen dersom det ikke lyktes å komme frem til en tilfredsstillende ordning, noe som også industriministeren påpekte på London-møtet. Det var også Bettum og forbundet som under møtet i Utenriksdepartementet den 13. november hadde foreslått at det ble avsatt noen tusen blåhvalenheter til de russiske ekspedisjonene dersom Sovjetunionen ikke gikk med på en kvoteavtale. De andre hvalfangstnasjonene ville så måtte fordele de resterende 80 prosentene seg i mellom. Som sagt ovenfor ble nettopp dette realiteten etter møtet i London. Regjeringen fulgte altså i stor grad hvalfangstnæringens ønsker i denne saken, noe som vitner om at næringen hadde suksess med sin lobbyisme. Det er derfor ikke underlig at Bettum i et intervju i *Dagbladet* noen uker senere uttalte at regjeringen hadde møtt hvalfangstnæringen med interesse og forståelse.¹⁶⁹

Kort tid etter forhandlingene i London møttes representanter fra myndighetene og hvalfangstnæringen til et nytt møte som denne gangen ble avholdt i statsrådssalen i Stortinget. Møtet ble ledet av fungerende utenriksminister Skaug. Resten av deltakerne var stort sett de samme som hadde deltatt på tilsvarende møter tidligere på høsten.¹⁷⁰ Industriminister Sjaastad uttalte at det ikke var noen grunn til å si opp konvensjonen dersom det var et berettiget håp om at det skulle lykkes å fordele kvotene innen 1. juni året etter. Skulle det vise seg at

---

¹⁶⁸ Hvalfangstens fremtid. Drøftinger i Moskva og London. Utarbeidet av Utenriksdepartementet. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 28.

¹⁶⁹ Artikkel i *Dagbladet* 16/12-1958.

¹⁷⁰ Referat fra møte i statsrådssalen, Stortinget 4/12-1958 vedrørende hvalfangstspørsmål. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 28.

Nederland fastholdt sitt krav om en kvote på åtte prosent, burde man etter statsrådets mening gå til en betinget oppsigelse. Sjaastad antydet videre at vi muligens ville stå sterkere i forhandlingene med Japan dersom Norge ikke lenger var tilsluttet konvensjonen. Ikke overraskende var Bettum enig dette. Han hevdet også at selv om Nederland gikk med på fem prosent, ville det av hensyn til forhandlingsposisjonen overfor Japan være nødvendig å melde landet ut av konvensjonen. Utenriksråd Ræder antydet at det var mulig å avvende situasjonen og eventuelt si opp konvensjonen fra 1. juni 1960. Dette var imidlertid ikke en ønskelig løsning sett fra næringens side. Bettum hevdet at det var av avgjørende betydning at man kom frem til en tilfredsstillende ordning innen juni neste år, tatt i betraktning den vanskelige stillingen norsk hvalfangst befant seg i.

Haugen fra Norsk Sjømannsforbund støttet Bettums syn på saken. Norge hadde etter hans mening strukket seg meget langt i forsøket på å komme frem til en kvoteavtale. På vegne av mannskapene anmodet han nå om at regjeringen sa opp Norges medlemskap i konvensjonen, for derved å stå sterkere i forhandlingene. Det var viktig at det fra norsk side nå ble satt mest mulig press bak saken. Det later altså til at mannskapsorganisasjonene var i harmoni med Norges Hvalfangstforbund i denne saken. Norsk Sjømannsforbund sendte blant annet en drøy uke etter dette møtet et brev til regjeringen der ønsket om norsk oppsigelse ble gjentatt.¹⁷¹ Det ble i brevet argumentert med at skulle Norge beholde sin posisjon innenfor hvalfangsten var det absolutt nødvendig at landet nå trådte ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Hvalfangsten som næringsvei var av så avgjørende betydning for Vestfold fylke og landet for øvrig, at alt måtte gjøres for å bevare hvalfangsten som en norsk arbeidsplass. Kun få dager senere mottok regjeringen et liknende brev fra Norsk Styrmandsforening der det ble erklært at foreningen var enig i innholdet i brevet som var sendt fra Norges Sjømannsforbund.¹⁷² Foreningen hadde siden 1956 vært for at regjeringen burde melde Norge ut av konvensjonen. Alt som hadde skjedd siden den gang hadde kun styrket foreningen i sin oppfatning. Det var med andre ord en samlet hvalfangstnæring som nå krevde at regjeringen tok affære og sa opp medlemskapet i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen.

---

¹⁷¹ Brev til Den norske regjering v/Industridepartementet fra Norges Sjømannsforbund 11/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.

¹⁷² Brev til Den norske regjering v/Industridepartementet fra Norsk Styrmandsforening 17/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.

5.3.2 Hvalrådetets behandling av saken

Den 17. desember ble det holdt møte i Hvalrådet. Møtet var sammenkalt for at Hvalrådet skulle ta standpunkt til om Norge skulle undertegne overenskomsten fra møtet i London noen uker i forveien.¹⁷³ Det var her oppnådd enighet om at Sovjetunionen de neste syv årene ikke skulle utvide sin flåte med mer enn tre nye kokerier, og at Sovjetunionen skulle være forbeholdt 20 prosent av totalfangsten. De fire resterende pelagiske nasjonene, som også forpliktet seg til ikke å utvide sine fangstflåter, skulle så forhandle om en fordeling av resten av totalkvoten. Det ble enstemmig vedtatt at Norge burde undertegne avtalen fra møtet i London. Hvalrådet hadde nå en annen vanskelig sak å ta stilling til. Norges Hvalfangstforbund hadde senest den 16. desember, altså dagen i forveien, sendt et nytt brev til regjeringen der ønsket om en norsk oppsigelse av konvensjonen igjen ble ytret.¹⁷⁴ Brevet fra forbundet gikk ut på at næringen var bekymret for at man ikke ville komme til enighet om en rettfærdig fordeling av de resterende 80 prosentene av totalfangsten. Selv om man i hvalfangstkretsene var tilfreds med russernes aksept av fordelingen og ekspedisjonsbegrensningen, var spesielt Nederlands kvotekrav bekymringsfullt. Hollenderne krevde åtte prosent av totalkvoten, som ville bety 1200 blåhvalenheter, noe landet aldri tidligere hadde fanget. Hvalfangstforbundet skrev i brevet at dette kravet var uakseptabelt. En tilfredsstillende avtale med Japan virket på samme tid fjern. Etter inngående drøfting medlemmene imellom, var forbundet enstemmig kommet til det standpunkt at Norge innen nyttår burde gå til utmeldelse av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Rederne truet med at hvis så ikke ble gjort, ville lederne av den norske hvalfangstindustrien frasi seg alt ansvar for den alvorlige situasjon som sannsynligvis ville følge næringen og alle som var knyttet til den.

Hvalfangstforbundet pekte i brevet på flere grunner til at en utmeldelse måtte skje umiddelbart. En viktig grunn var at Norge nå måtte bruke alle mulige midler for å få en kvoteavtale i havn mens Sovjetunionen ennå var villig til å akseptere 20 prosent. Trusselen om at Norge ville kunne stå utenfor konvensjonen fra 1. juli 1959, og dermed ikke være bundet av fangstreguleringene, ville tvinge de andre nasjonene til forhandlingsbordet med større vilje til å komme til enighet. En annen grunn var at Norges forhandlingsposisjon ville

---

¹⁷³ Møtekart fra Hvalrådet. Melding nr.7/1958

¹⁷⁴ Brev til den norske regjering v/industriminister Gustav Sjaastad fra Norges Hvalfangstforbund 16/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.

være sterkt svekket bare ett år frem i tid, da norsk materiell ville være falt ut grunnet den harde konkurransen. Hvalfangstredene mente Japan bevisst utsatte forhandlingene på grunn av dette. Skulle en utmeldelse bli effektiv fra 1. juli 1959, måtte dette også meldes til depositarmakten før 1. januar. Videre i brevet ble det presisert at forbundets hensikt ikke var en fri og uhemmet fangst, som ville være svært ødeleggende for hvalbestanden. Ønsket var å bevare hvalfangsten som en varig, norsk næringsgren. Oppsigelsens hensikt var først og fremst å betrakte som et middel til å bringe syvårsavtalen i havn. Ble det enighet om fordelingen av de nasjonale kvotene, noe rederne regnet som svært sannsynlig på det daværende tidspunkt, ville Norge trekke sin utmeldelse tilbake innen 1. juli 1959.

Igjen ble det fra hvalfangstnæringens representanter presisert at hensikten med oppsigelsen ikke var en fri og uhemmet fangst, men ønsket om en varig næring. Som nevnt tidligere i oppgaven er det grunn til å være skeptisk til om Bettum virkelig mente dette. Jeg viser i den sammenheng til Bettums uttalelser gjengitt i kapittel fire, der han i et intervju mange år senere innrømmet at hvalfangstnæringen ville ut av samarbeidet med de andre landene og at det var bedre med en kort fangsttid fremfor å ha en liten næring.¹⁷⁵ Bettum var en forretningsmann, noe som innebærer at han ønsket størst mulig profitt. Hvalfangstselskapene ønsket trolig å tjene mest mulig penger så lenge det var hval igjen, for senere å konsentrere seg om annen skipsfart. For lettere å oppnå dette sa Bettum akkurat det myndighetene ville høre, nemlig at hvalfangstnæringen ønsket at hvalfangsten skulle bli værende en varig, norsk virksomhet.

Referatet fra møtet viser at flere av Hvalrådetets medlemmer var skeptiske til en norsk oppsigelse.¹⁷⁶ Bestyrer Skjervoll uttalte under debatten at man ved å tre ut av konvensjonen løp den risiko at andre nasjoner også gjorde det samme. Selv om han prinsipielt var i mot en oppsigelse, kunne han likevel gå med på dette hvis adgangen til å gå inn igjen var åpen. En eventuell oppsigelse måtte gjøres på en slik måte at det var enkelt å trekke den tilbake. Byråsjef Rindal fryktet at en norsk utmeldelse ville medføre at flere av de andre pelagiske nasjonene også leverte sin oppsigelse. Han fryktet at skylden for konvensjonens sammenbrudd ville bli lagt på Norge. Hvalrådetets formann, Gunnar Jahn, var kanskje den som hadde størst betenkeligheter ved en eventuell utmeldelse. I Hvalrådetets uttalelse avgav formannen et særvotum der det kom frem at han så det som et meget alvorlig skritt å trekke seg ut av en internasjonal avtale. Konsekvensene dette ville få på andre områder måtte

---

¹⁷⁵ Se punkt 4.7

¹⁷⁶ Møtekart fra Hvalrådet. Melding nr.7/1958

overveies meget nøye. En hvalfangst som ikke ble regulert gjennom Den internasjonale hvalfangstkonsvensjonen ville ifølge Jahn føre til en økning av den samlede fangsten, og dermed forkorte tiden for lønnsom hvalfangst. Han avsluttet likevel særvotumet med å uttale:

Formannen kan være enig i en betinget utmeldelse av Den internasjonale hvalkonsvensjon, dersom man ikke finner at man av prinsipielle grunner ikke bør tre ut av en internasjonal konsvensjon og hvis man føler seg overbevist om at denne utmeldelse vil kunne føre til at forhandlingene om en kvotefordeling i løpet av våren vil gi et positivt resultat.¹⁷⁷

Uttalelsene, samt måten formannen ordlegger seg på i sitatet ovenfor, kan tyde på at han gav sin stemme mot sin overbevisning. Ble han presset av næringens representanter? Dette blir selvfølgelig bare spekulasjoner, men muligheten for at formannen følte presset fra næringen er absolutt tilstede. Melsom, som representerte hvalfangstnæringen, påpekte at norsk hvalfangst ikke kunne oppnå lønnsom drift innenfor den nåværende konsvensjonen. En gunstig ordning ville heller ikke kunne oppnås hvis ikke landet meldte seg ut nå. Slik Melsom så det hadde vi nå vår siste sjanse til å utrette noe. Selv om bestyrer Skjervoll og formannen stilte noen forutsetninger for sin tilslutning, resulterte møtet i at Hvalrådet enstemmig gav sin støtte til forbundets forslag om norsk utmeldelse av Den internasjonale hvalfangstkonsvensjonen. Bettum uttrykte mot slutten stor glede over at det ble en enstemmig uttalelse fra Hvalrådet.

Som jeg var inne på i kapittel to kan interesseorganisasjoner vinne mye på deltakelse i korporative organer. Hvalrådets behandling av denne saken er et godt eksempel på hvordan særinteresser kan vinne frem i slike organer. Hvalfangstnæringens representanter hadde nå Hvalrådets støtte i ryggen. Spørsmålet nå var i hvilken grad regjeringen ville ta hensyn til dette, og eventuelt melde Norge ut av konsvensjonen.

5.3.3 Norge ut av konsvensjonen

I Utenriksdepartementets foredrag til den kgl. res. av 22. desember ble det endelig klart at regjeringen ville følge hvalfangstnæringens ønske og melde landet ut av konsvensjonen.¹⁷⁸ Det ble der blant annet pekt på at den norske tilbakeholdenheten ved gjenoppbyggingen av fangstflåten etter krigen hadde ført til at utenlandske selskaper hadde kunnet utvide sine flåter. Selv om de nåværende ekspedisjonene hadde mer enn stor nok kapasitet til å fylle totalkvoten,

---

¹⁷⁷ Møtekart fra Hvalrådet. Melding nr.7/1958

¹⁷⁸ Foredrag til statsråd. Kgl. Resolusjon 22/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.

måtte man regne med at russerne de neste årene ville sette tre eller fire nye kokerier i fangst. Utenriksdepartementets undersøkelser hadde også avdekket at det ikke eksisterte andre traktater inngått etter 1946 som var avhengig av, eller bygde på hvalfangstkonvensjonens regler. En oppsigelse ville med andre ord ikke medføre betenkeligheter av rent folkerettslig art. Derimot var det å vente at en norsk oppsigelse ville bli møtt med sterk kritikk fra de andre medlemslandene. Antakelig ville flertallet av de som drev pelagisk fangst gjøre som Norge, og levere sin oppsigelse innen utgangen av året.

Selv om det på London-møtet var blitt tatt et langt steg i riktig retning, ville sannsynligvis enkelte lands forventninger til størrelsen på sin tildelte kvote skape vanskeligheter når kvoteforhandlingene skulle innledes. Dette gjaldt særlig Nederland, som krevde en kvote på åtte prosent. Skulle forhandlingene bryte sammen ville det være av største betydning at Norge stod fritt. Trusselen om at de norske ekspedisjonene ville kunne fange uavhengig av kommisjonens reguleringer, ville også øke mulighetene for at hvalfangstnasjonene kom til enighet om en fordeling av kvoten. Utenriksdepartementet sluttet seg derfor til Industridepartementet og anbefalte at Norge i henhold til overenskomstens Artikkel XI¹⁷⁹ gikk til en betinget oppsigelse av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Ble de involverte nasjonene enige om kvotefordelingen, ville den norske oppsigelsen bli trukket tilbake. Norges utmelding ble formelt notifisert 29. desember.

En viktig årsak til at regjeringen valgte å gå til det skritt og melde Norge ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, er trolig Hvalrådets anbefaling. Som vi så ovenfor fikk forslaget til Norges Hvalfangstforbund Hvalrådets fulle støtte. Jeg skrev i kapittel to at korporatismen på mange måter har endret forholdet mellom statsmakten og det sivile samfunn, siden skillet mellom det offentlige og det private blir visket ut. Korporatismen innebærer at suverenitet går fra statsmakten over i det sivile samfunn. Denne saken illustrerer dette poenget. Hvalfangstnæringen og staten fikk gjennom deltakelse i dette korporative organet en ny politisk arena som lå utenfor de tradisjonelle beslutningsarenaene. Næringens representanter presenterte sine interesser i Hvalrådet og fikk i dette tilfelle gjennomslag for dem, før de i neste omgang endte opp som vedtatt politikk.

---

¹⁷⁹ I henhold til Artikkel XI kan en kontraherende regjering trekke seg tilbake fra overenskomsten den 30. juni et hvilket som helst år ved senest 1. januar samme år å notifisere depositar-regjeringen.

Hvalfangstredene feiret altså jul vel vitende om at de overfor regjeringen i denne saken hadde fått gjennomslag for nær sagt alle sine ønsker. Den største aktøren av dem alle, hvalkongen Anders Jahre, uttalte til *Aftenposten* i tiden etter at regjeringen hadde gjort det eneste riktige da den fulgte industriens råd og meldte landet ut av hvalfangstkonvensjonen.¹⁸⁰ Resultatet ville i følge Jahre bli en mer økonomisk fangst. Man slapp nå det harde jaget på feltet, og selskapene kunne disponere materiellet mer fornuftig. Jahre så nå for seg en reduksjon av hvalbåtantalet, noe som ville bli kompensert med en lengre fangsttid. Det er viktig å være klar over at selv om næringen hadde lykket med å overtale regjeringen til å melde Norge ut av hvalfangstkonvensjonen, var det fortsatt mye som gjenstod før en ordning med nasjonale kvoter var på plass. Næringens arbeid for å oppnå dette skulle derfor fortsette utover vinteren og våren.

5.4 Spillet om hvalen fortsetter

Selv om det var blitt tatt et langt steg i riktig retning på møtet i London, var det altså fremdeles mye som gjenstod før en ordning med nasjonale kvoter var på plass. Som vi så tidligere i kapitlet ble forhandlingene i Moskva i november 1958 ført på regjeringsplan. Det var fra norsk side et ønske om at også de kommende kvoteforhandlingene skulle føres mellom regjeringsdelegasjoner. Ambassaden i Tokyo rettet derfor i begynnelsen av januar 1959 en offisiell forespørsel til de japanske myndighetene om Japan var villig til å sammenkalle til et møte mellom de fire nasjonene som nå skulle fordele de resterende 80 prosentene. Det japanske svar var imidlertid negativt sett med norske øyne. Konvensjonen var nemlig innarbeidet i det japanske lovverket. Siden konvensjonen bygde på prinsippet om konkurransen om en felles kvote, var den japanske loven til hinder for at myndighetene kunne underskrive en avtale om fordeling av nasjonale kvoter. Derimot ble det fra japansk hold ikke sett på som noen hindring at selskapene seg imellom inngikk en slik avtale. Heller ikke Storbritannia hadde noen innvendinger mot at det meste av forhandlingene ble ført mellom selskapene så lenge resultatet ble gitt offisielt stempel av de respektive regjeringene.¹⁸¹

---

¹⁸⁰ Artikkel i *Aftenposten*. (Dato ukjent.)

¹⁸¹ Tønnessen 1970: 369.

5.4.1 Forhandlinger selskapene imellom

Dette er bakgrunnen til Bettum den 5. februar 1959 forgjeves prøvde å få telefonisk kontakt med industriminister Sjaastad. Norges Hvalfangstforbund hadde nemlig mottatt en telegrafisk invitasjon fra det japanske forbundet om å komme til Tokyo for å diskutere hvalfangstspørsmål. Forbundets styre hadde besluttet at to representanter, Bettum og Vangstein, skulle reise til Tokyo og drøfte saken med representanter for den japanske næringen. Bettum forklarte i en telefonsamtale med byråsjef Rindal i Utenriksdepartementet at hensikten med reisen kun var å forhøre seg om hvilke tanker japanerne hadde rundt spørsmålet om kvotefordelingen.¹⁸² Sjaastad måtte bli meddelt at det ikke ville være aktuelt å innlate seg på forpliktende forhandlinger. Derimot ville det etter forbundets mening være nyttig å undersøke de japanske synspunktene før de egentlige forhandlingene tok til. Rindal understreket overfor Bettum at myndighetene mente at kvoteforhandlingene burde foregå på regjeringsplan. Bettum fikk videre beskjed om å understreke at Norge ikke ville godkjenne en kvoteavtale som kun var basert på enighet selskapene imellom. Rindal fremhevet at det ville være svært beklagelig om det ble truffet avtaler som ville kunne prejudisere de senere forhandlingene.

Bettum og Vangsteins samtaler med representantene for de japanske hvalfangstselskapene i tidsrommet fra 19.- 24. februar skulle vise seg å bli resultatløse. Bettum uttalte i etterkant at partene stod forholdsvis langt fra hverandre, og at det derfor slett ikke var sikkert at det lot seg gjøre å få i stand en kvoteavtale for kommende sesong.¹⁸³ Ambassadens tilbakemelding til Utenriksdepartementet gav også uttrykk for at næringens representanter, både på norsk og japansk side, var av den mening at det på det nåværende tidspunkt ville være lite hensiktsmessig å avholde en offisiell konferanse da muligheten for å komme til enighet var svært liten. Før de offisielle forhandlingene tok til var det nødvendig at de ulike lands selskaper gjennom nye diskusjoner nærmet seg hverandre.

Norges Hvalfangstforbund inviterte derfor noen uker senere japanske og britiske hvalfangstselskaper til en konferanse i Norge for å drøfte saken videre. Konferansen skulle foregå 24.-25. april. Alle var derimot ikke like fornøyd med at slike forhandlinger mellom

---

¹⁸² Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 5/2-1959. Kvotefordeling av de 80 %. Drøftinger i Japan. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.

¹⁸³ Brev fra ambassaden i Tokyo til Utenriksdepartementet 28/2-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.

selskapene skulle finne sted. Direktøren i Norges Hvalfangstforbund, Einar Vangstein, skrev nemlig et brev den 15. april til byråsjef Rindal i Utenriksdepartementet der han opplyste om at de japanske selskapene hadde akseptert innbydelsen til konferansen.¹⁸⁴ Vangstein skrev videre at Gunnar Jahn hadde ringt forbundet dagen i forveien, og at han var meget sint for at hvalfangstselskapene hadde sammenkalt til en slik konferanse. Forbundets direktør bemerket syrlig til dette at Jahn: ”..øyensynlig trodde at skal man komme til et riktig resultat må han selv lede forhandlingene.”¹⁸⁵ Også i sentralforvaltningen var det uttrykt skepsis til selskapenes forhandlinger. Rindal skrev blant annet noen uker i forkant et brev til ambassaden i London der han uttalte at det muligens var noe uheldig at selskapene seg imellom drev disse forhandlingene.¹⁸⁶ Men siden japanerne hadde vært svært negative til å føre forhandlingene på regjeringsnivå, var det vanskelig å gjøre det på noen annen måte. Møtet mellom hvalfangstselskapene førte imidlertid ikke til at partene nærmere hverandre, og selskapenes representanter måtte vende hjem med uforetett sak.

5.4.2 Næringens forsøk på å rydde det nederlandske kravet av veien

Det kanskje største hinderet for å bringe kvoteavtalen i havn var som nevnt tidligere det nederlandske kvotekravet. Nederland krevde åtte prosent av totalkvoten, en andel den nederlandske ekspedisjonen aldri hadde vært i nærheten av å sikre seg tidligere. Den norske hvalfangstnæringen foreslo derfor å kjøpe Nederlands eneste ekspedisjon, Willem Barendsz. Hvis dette lot seg gjøre ville man få det nederlandske kvotekravet ut av verden. Allerede 22. januar hadde forbundet fått beskjed av industriministeren om at næringen kunne regne med regjeringens støtte til kjøp av ekspedisjonen. En drøy uke senere, etter anmodning fra forbundet, skrev Sjaastad til den nederlandske fiskeriministeren der disse tankene ble luftet. Nederlandsk hvalfangst var avhengig av statlige subsidier, og industrien spilte i tillegg en liten rolle i landets økonomi. Industriministeren ønsket på bakgrunn av dette å forhøre seg om Nederland ville vurdere et salg til Norge.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Brev fra Vangstein til Rindal 15/4-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.

¹⁸⁵ Brev fra Vangstein til Rindal 15/4-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.

¹⁸⁶ Brev fra Rindal til ambassaden i London 28/3-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.

¹⁸⁷ Tønnessen 1970: 370.

Representanter fra de norske myndighetene, Norges Hvalfangstforbund og det nederlandske landbruksministerium møttes derfor til forhandlinger i Industridepartementet den 2. mars. Det ble her langt på vei enighet om betingelsene for kjøpet av Willem Barendsz-ekspedisjonen. Kjøpsforslaget, som innebar solid statlig støtte, ble også i etterkant godkjent av forbundets medlemmer.¹⁸⁸ Alt lå med andre ord til rette for kjøp, og dermed en eliminering av Nederland som deltaker i de vanskelige kvoteforhandlingene. Slik skulle det imidlertid ikke gå. Ledelsen for det nederlandske selskapet ble nemlig meget oppbrakt over ikke å være tatt med på råd tidligere da myndighetenes forhandlere returnerte med det norske tilbudet. Selskapet forlangte nå en vesentlig høyere kjøpesum, samtidig som de norske betingelsene ble avvist. Forbundet hadde satt som betingelse at man innen 1. juli var kommet til enighet om en tilfredsstillende kvoteavtale. Forbundet kunne imidlertid ikke gå med på et betingelseløst kjøp, samtidig som det ville være svært vanskelig å øke prisen. Forsøket på å kjøpe Willem Barendtz ble derfor mislykket. De norske selskapene forsøkte på det nevnte møtet mellom hvalfangstselskapene 24. – 25. april å få sine utenlandske kollegaer til å bli med på et samlet kjøp av ekspedisjonen. Som sagt ovenfor var denne konferansen resultatløs. Hadde dette kjøpet gått i orden ville veien frem til en enighet om kvotefordelingen sett betraktelig lysere ut. Nå var fortsatt situasjonen svært usikker.

Hvalfangstnæringen fortsatte altså å spille en viktig rolle i denne saken etter årsskiftet. Som vi har sett ble mye av forhandlingene overlatt til hvalfangstselskapene på grunn av det japanske lovverket, noe som ikke reduserte næringens mulighet til å øve innflytelse i saken. I tillegg stod næringen bak forsøket på å kjøpe den nederlandske ekspedisjonen. Sommeren nærmet seg med seg med stormskritt og det begynte å haste. Kvotefordelingen måtte være gjort innen utgangen av juni. Tiden var med andre ord i ferd med å renne ut.

5.4.3 Nye forhandlinger i Tokyo

Som jeg nevnte ovenfor ønsket Japan at selskapene skulle forhandle, og seg imellom bli enige om en fordeling av kvoten. Etter gjentatte oppfordringer fra Norge og Storbritannia gikk imidlertid Japan til slutt med på å arrangere en konferanse der både myndighetene og representanter fra selskapene var representert. Konferansen skulle finne sted i Tokyo 19. - 22.

---

¹⁸⁸ Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 13/3-1959. Forhandlinger om kjøp av Willem Barendtz. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.

mai, og formålet var å fordele de resterende 80 prosent mellom Norge, Nederland, Storbritannia og Japan. Det var 12,000 blåhvalenheter som skulle fordeles etter at den russiske andelen var trukket fra. Den norske delegasjonen, ledet av Gunnar Jahn, fikk instruks om å peke på hvilke følger det ville få for alle hvalfangstland, skulle det ikke lykkes å bli enige om en kvoteavtale.¹⁸⁹ En rettferdig fordeling måtte basere seg på landenes gjennomsnittelig fangst de siste sesongene. Statistikken for de tre siste sesongene ville da gi Norge en andel på 5231 blåhvalenheter. Instruksen gav delegasjonen tillatelse til å senke den norske kvoten til 5100 enheter. Delegasjonen kunne ikke gå med på en lavere kvote uten å konferere med de hjemmelige myndighetene.

Det viste seg raskt at det ville bli vanskelig å komme til enighet. Jahn erklærte at Norge var villig til å senke sitt krav til 5100 enheter, uten at de andre landene var villig til å komme med tilsvarende innrømmelser. De andre nasjonene la til grunn en femårs statistikk som beregningsgrunnlag, noe som gav Norge en kvote på 5032. For å få de andre landene med på å redusere sine kvotekrav, antydte Jahn til slutt en norsk kvote på 4850 blåhvalenheter. Dette var i strid med instruksen, som var tydelig på at de norske representantene ikke skulle gå lavere enn 5100 enheter. Men heller ikke dette ble godtatt av de andre hvalfangstnasjonene, som stod fast ved sine krav. Storbritannia krevde en kvote på 2250 enheter, Nederland 1200 mens Japan krevde 4900 blåhvalenheter, noe som ville gi Norge en kvote på 3650.¹⁹⁰ Før representantene reiste fra Tokyo ble det enighet om å møtes i dagene før kommisjonens møte i London i et siste forsøk på å få til en kvoteavtale. Hvis partene der lyktes med å komme til enighet, ville hvalfangstnasjonene kunne meddele kommisjonen at oppsigelsene var trukket tilbake. Nederland og Japan hadde nemlig fulgt Norges eksempel og levert hver sin betingede oppsigelse. Det var en pessimistisk norsk delegasjon som returnerte til Norge. Jahn uttalte til *Arbeiderbladet* at sammenbruddet i Tokyo-forhandlingene hadde ført til fare for at hvalen nå ville bli fullstendig utryddet.¹⁹¹ Bettum uttalte at han delte Jahns pessimisme, og at han hadde liten tro på at den planlagte konferansen i London ville føre frem.

Som jeg nevnte hadde Jahn under forhandlingene i Tokyo gått utenfor instruksene da han antydte en norsk kvote på 4850 blåhvalenheter. Dette gikk ikke upåaktet hen i hvalfangstkretsene. Kort tid etter konferansen mottok Industridepartementet et brev fra

---

¹⁸⁹ Instruks til den norske delegasjon til hvalfangstforhandlingene i Tokyo mai 1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 31.

¹⁹⁰ Tønnessen 1970: 374.

¹⁹¹ Artikkel i *Arbeiderbladet* 23/5-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 31.

forbundet der det ble klart at Jahns antydninger under forhandlingene hadde ført til kraftige reaksjoner blant forbundets medlemmer.¹⁹² Bettum skrev at forbundet var forferdet over dette, og tok sterk avstand fra Jahns forslag. Da hver blåhvalenhet gav olje til en verdi av cirka 30,000 kroner, ville en reduksjon av den størrelsesorden Jahn hadde foreslått kunne være avgjørende for om Norge var tvunget til å delta med færre ekspedisjoner kommende sesong. I tillegg ville Norges utgangsposisjon under de kommende forhandlingene i London nå være meget vanskelige. Bettum avsluttet brevet med å understreke at de som skulle forhandle på Norges vegne nå var i en meget vanskelig situasjon, spesielt den som selv hadde fremsatt forslaget. Vi kan her ane en gryende mistillit til Hvalrådets formann, en mistillit som senere skulle komme til å vokse.

Regjeringen ønsket nå en uttalelse fra Hvalrådet i forbindelse med de kommende møtene i London. Hvalrådets medlemmer ble derfor innkalt til et møte den 3. juni. Samtlige av medlemmene gikk inn for at den norske oppsigelsen skulle bli effektiv fra 1. juli dersom det ikke det var nådd frem til en kvoteavtale.¹⁹³ Bettum uttalte blant annet at det nå var utelukket å gå tilbake til konvensjonen igjen. Det var også enighet om at en kvote på 5000 blåhvalenheter var det absolutte minimumskravet for Norges vedkommende. Dette kravet var under forutsetning av en totalkvote på 15,000. Haugen fra Norsk Sjømannsforbund pekte imidlertid på det beklagelige i forslaget Jahn hadde kommet med under forhandlingene i Tokyo. Når kvoteforhandlingene nå skulle tas opp igjen, ville det være umulig å komme fra at et slikt tall hadde vært nevnt.

En drøy uke etter møtet i Hvalrådet var det sammenkalt til et møte i Industridepartementet for å drøfte retningslinjene for den norske delegasjonen i forbindelse med de forestående møtene i London. I tillegg til representantene fra Norges Hvalfangstforbund, møtte blant annet rederne Jahre, Winge-Sörensen og Melsom.¹⁹⁴ Industriminister Kjell Holler, som tidligere på våren hadde avløst Gustav Sjaastad, meddelte at regjeringen hadde besluttet at Norges utmeldelse ville gjøres effektiv fra 1. juli dersom det ikke var oppnådd enighet om kvotene. Han røpet at vedtaket var blitt fattet under tvil, og at Hvalrådets enstemmige uttalelse hadde veid tungt. Videre ble det klart at regjeringen også fulgte Hvalrådets anbefaling om at 5000

---

¹⁹² Brev til Industridepartementet fra Norges Hvalfangstforbund 29/5-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 31.

¹⁹³ Referat fra møte i Hvalrådet 3/6-1959. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0114, Hvalrådets karter og meldinger 1957-60.

¹⁹⁴ Notat fra møte i Industridepartementet 12/6-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3402, bind 32.

blåhvalenheter var det norske minimumskravet. Dette går også frem av instruksen som ble utformet rett før forhandlingene tok til.¹⁹⁵

Det er verdt å merke seg Hollers utsagn om at Hvalrådets uttalelse hadde veid tungt når regjeringen besluttet at den norske oppsigelsen skulle stå ved lag. Som vi så tidligere i kapittelet var flere av Hvalrådets medlemmer i utgangspunktet svært kritiske til en oppsigelse. Likevel maktet hvalfangstnæringens representanter å få en enstemmig uttalelse om at Hvalrådet støttet forslaget fra Norges Hvalfangstforbund. Dette er et godt eksempel på hvordan interesseorganisasjoners deltakelse i korporative organer, som ble fyldig omtalt i kapittel to, kan gi direkte utslag i politikken som blir ført. Politisk suverenitet går på den måten fra statsmakten over i det sivile samfunn

Det var nå gått nesten et år siden Bettum henvendte seg til myndighetene med forslaget om en ordning med nasjonale kvoter. De mange forhandlingene, både på industri- og regjeringsnivå, hadde frem til nå ikke gitt de ønskede resultater. Tiden for å få kvoteavtalen i havn var nå i ferd med å renne ut. Møtet mellom hvalfangstnasjonene etterfulgt av kommisjonens årlige møte var siste mulighet til å komme til enighet. Hvis så ikke skjedde ville hvalbestanden og hvalfangstnæringen gå en svært usikker tid i møte.

5.5. IWC- møtet i London. Siste mulighet til å redde kommisjonen?

Det årlige IWC- møtet skulle avholdes fra den 22. juni. Representanter fra hvalfangstnasjonene møttes i dagene fra 18. til 20. juni i et siste forsøk på å bringe kvoteavtalen i havn. Norske og utenlandske hvalfangstselskaper deltok også på disse møtene. Det ble tidlig klart at det ikke var mulig å komme frem til en avtale som sikret Norge en rimelig andel av en kvote på 15,000 enheter. Videre ble det ført uforpliktende diskusjoner om en fordeling av en totalkvote på 16,000 enheter. Heller ikke dette førte til at man kom nærmere en løsning. I etterkant av forhandlingene uttalte Jahn under en konferanse mellom representanter for regjeringen og delegasjonen, at forhandlingene ikke hadde ført frem på grunn av at Storbritannia, Nederland og Japan hadde stilt for høye krav.¹⁹⁶ Den norske

---

¹⁹⁵ Instruks til den norske delegasjon til hvalfangstforhandlingene i London juni 1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3402, bind 32.

¹⁹⁶ Notat fra konferansen 29/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.

delegasjonen hadde ikke, ifølge Jahn, forlangt mer enn det man burde ha hvis man la tidligere sesongers fangst til grunn. Forsøket på å komme til enighet før kommisjonens møte var altså mislykket, og situasjonen var fortsatt uavklart. Det forestående IWC- møtet skulle vise seg å bli det lengste og mest kritiske i kommisjonens historie.

5.5.1 Indre konflikter

Det er verdt og merke seg at det oppstod splid innad i den norske delegasjonen under møtene i London. Som nevnt tidligere var det blant næringens representanter etter forhandlingene i Tokyo i mai, oppstått en gryende mistillit til Hvalrådets formann. Mistilliten var nå vokst seg så stor at hvalfangstnæringens representanter faktisk forsøkte å fjerne Jahn som formann for delegasjonen. Under en middag med de russiske representantene i forbindelse med forhandlingene i forkant av kommisjonens møte, hadde nemlig Jahn sagt høyt på engelsk, slik at russerne hørte det, at det ikke var nødvendig å høre på Sjaastad.¹⁹⁷ Jahn hadde fortsatt med å kommentere at Sjaastad forgjeves hadde forsøkt å skyve han ut av Hvalrådet, samt ut av de nåværende forhandlingene. Senere under middagen hadde Jahn sagt på engelsk at Rindal, byråsjef i Utenriksdepartementet, ikke hadde noen rett til å snakke. Rindal hadde ikke sagt noe om hvalfangstspørsmål, kun kommet med noen alminnelige betraktninger for å holde samtalen i gang.

Disse hendelsene var trolig den utløsende årsaken til at Bettum forfattet et brev der ønsket om en ny arbeidsfordeling i delegasjonen ble uttrykt. Delegasjonen holdt den 22. juni et møte der brevet ble diskutert.¹⁹⁸ Jahn uttalte innledningsvis at han ikke var villig til å gå med på Bettums forslag, og han tilføyde at han hadde hatt inntrykk av at næringens representanter aldri hadde likt han. Bettum svarte benektende på dette, men forklarte at næringen var av den mening at Jahn ikke var den beste til å lede de vanskelige kvoteforhandlingene. Han begrunnet dette med at Jahn fort ble trett, og derav irritert og hissig. Jahn svarte at han hadde deltatt i en lang rekke internasjonale forhandlinger. Han hadde aldri opplevd et tilsvarende prestisjetap dersom han nå var tvunget til å gå. Bettum mente derimot at man måtte se bort fra personlige hensyn stilt overfor slike vanskelige, og ikke minst viktige forhandlinger. Det var

---

¹⁹⁷ Notat fra konferanse mellom representanter fra norske selskaper 22/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.

¹⁹⁸ Notat fra møte i den norske delegasjonen 22/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.

for mye å både være landets kommisjonær, og samtidig delta i møtene mellom de pelagiske nasjonene i forkant. Bettum henviste deretter til at både Storbritannia, Sovjetunionen og Japan hadde en arbeidsfordeling lik den han nå foreslo. Sjaastad uttalte at Jahn av regjeringen var oppnevnt som formann, og at det derfor ikke var anledning til å foreta den antydende arbeidsfordelingen. Næringen vant altså ikke frem med sitt ønske. Bettum uttrykte imidlertid på et møte i Norges Hvalfangstforbund noen dager senere at denne hendelsen ikke akkurat hadde skapt noen gunstig atmosfære mellom han og Jahn under de videre forhandlingene i London.¹⁹⁹

Kommisjonens møte varte fra 22. juni til 1. juli. For å gjøre en lang historie kort, lyktes det ikke å bringe kvoteavtalen i havn. Situasjonen virket fullstendig fastlåst. Muligheten for å sette totalkvoten til både 16,000 og 16,500 blåhvalenheter ble diskutert uten at partene kom nærmere en løsning. Etter flere dager med diskusjoner ble det enighet om å utsette fortsettelsen i tre dager slik at delegasjonene kunne forhøre seg med sine respektive regjeringer, og eventuelt innhente nye instruksjoner. Den norske delegasjonen reiste da direkte til Oslo, og møtte statsministeren samt flere av statsrådene til samtaler den 29. juni. Bettum bad inntrengende regjeringen om å følge den linjen som var fulgt til nå, selv om Norge ville kunne komme til å stå utenfor konvensjonen.²⁰⁰ Norge måtte ikke la seg presse. Samtlige land med unntak av Nederland var innstilt på en forholdsvis lav beskatning, slik at det ikke ville være på tale med noen rovfangst dersom Norge skulle bli stående utenfor konvensjonen. Bettum mente også at det ville være gode muligheter for senere å bli enige om en rettferdig fordeling av totalkvoten hvis Norge ikke lenger var tilsluttet konvensjonen.

Spenningen var stor da kommisjonærene møttes igjen den 30. juni. Japan erklærte tidlig at landet trakk sin utmeldelse tilbake, mens Nederland holdt fast ved sin. Jahn uttalte at Norge ville trekke sin oppsigelse tilbake under betingelse at totalkvoten ble satt til 15,000 enheter, og at 4850 av disse skulle tas av norske ekspedisjoner. Hvis dette ikke ble ordet samme dag, ville Norge fra midnatt ikke lenger være tilsluttet konvensjonen. Det er verdt å merke seg at regjeringen ikke tok hensyn til Bettums henstilling fra møtet dagen i forveien.²⁰¹ Han hadde under dette møtet inntrengende bedt regjeringen om ikke å la seg presse på det nåværende

---

¹⁹⁹ Notat fra møte i Norges Hvalfangstforbund 27/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.

²⁰⁰ Notat fra konferansen 29/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.

²⁰¹ Instruks sendt Gunnar Jahn 29/6-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3402, bind 32.

tidspunkt. Norge senket nå sitt kvotekrav i håp om å få en avtale i stand, men til ingen nytte. Den norske og nederlandske delegasjonen takket så for seg, og forlot møtet vel vitende om at sine respektive land ikke lenger var tilsluttet Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen. Norge satte sin kvote kommende sesong til 5800 blåhvalenheter.

Tønnessen skriver at hendelsene i 1959 i realiteten betydde et sammenbrudd for hvalfangstkonvensjonen.²⁰² Begivenhetene dette året resulterte i at det de neste tre sesongene ble fanget uten globalkvote, og den gjennomsnittelige fangsten disse sesongene hadde ikke vært større siden 1951-52 sesongen. Da det foran sesongen 1962-63 igjen ble satt en globalkvote var fire norske ekspedisjoner ute av den antarktiske hvalfangsten, samtidig som Sovjetunionens og Japans deltakelse i hvalfangsten til sammen hadde økt tilsvarende. Den norske andelen av fangsten i Antarktis var nå sunket fra 37 prosent i 1958-59 til kun 12 prosent.²⁰³ I ettertid kan vi med andre ord si at norsk hvalfangst ikke ble reddet ved at regjeringen meldte landet ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen.

5.6 Oppsummering

Vi har i dette kapittelet kronologisk fulgt den norske hvalfangstnæringens kamp for en ordning med nasjonale kvoter. Helt fra Norges Hvalfangstforbund tok det første initiativet i saken, fikk de stort sett regjeringen til å agere slik hvalfangstnæringen ønsket. Alle ønsker om møter og konferanser ble innfridd, og hvalfangstnæringens forslag om nasjonale kvoter ble også den offisielle norske politikken. Dette var tydelig under møtet i London i november 1958, der industriminister Sjaastad ledet den norske delegasjonen. Jeg tviler på om den norske argumentasjonen hadde vært vesentlig annerledes dersom for eksempel Bettum hadde ført ordet på Norges vegne. Som vi så tidligere i kapittelet var de norske løsningene på hvalfangstens problemer blitt foreslått av Norges Hvalfangstforbund. Videre gjorde det japanske lovverket at mye av forhandlingene vinteren og våren 1959 ble overlatt til selskapene, noe som plasserte næringens representanter i en svært fordelaktig posisjon med tanke på mulighetene til å påvirke politikken. Det at næringen fikk gjennomslag for sine krav kommer likevel klart til uttrykk gjennom regjeringens oppsigelse av Den internasjonale

---

²⁰² Tønnessen 1970: 379.

²⁰³ Tønnessen 1970: 370.

hvalfangstkonvensjonen. Dette representerte en helt ny linje i norsk politikk²⁰⁴, og vitner om en meget innflytelsesrik næring. Mye av dette skyltes at næringen lyktes med sin lobbyvirksomhet, noe som forklart i kapittel to innebærer at hvalfangstorganisasjonene opptrådte som pressgruppe, uten at de var integrerte parter i beslutningsorganer.

Samtidig som hvalfangstnæringen øvde innflytelse gjennom korrespondanse og møtevirksomhet med myndighetene, hadde næringen også stort utbytte av sin deltakelse i det korporative organet Hvalrådet. Som vi har sett tidligere var flere av Hvalrådets medlemmer, deriblant formannen Gunnar Jahn, svært skeptiske til en norsk oppsigelse av konvensjonen. Møtereferatene viser hvordan næringens representanter klarte å overtale skeptikerne, og dermed sørge for en enstemmig uttalelse som støttet næringens forslag. Viktigheten av dette viste seg da industriministeren i forkant av det avgjørende IWC- møtet sommeren 1959 uttalte at Hvalrådets uttalelse hadde veid tungt når regjeringen besluttet å la den norske oppsigelsen stå ved lag.

Selv om hvalfangstnæringen fikk gjennomslag for sine krav, og således spilte en viktig rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken, ble ikke målet om nasjonale kvoter oppnådd. Til det var uenigheten mellom hvalfangstnasjonene for stor. De norske ekspedisjonene fikk riktignok en kvote å forholde seg til, men den ble satt av regjeringen og samsvarte med de andre landenes estimerte fangst. Den samlede fangsten økte dermed kraftig, noe som bidro til at tiden for lønnsom hvalfangst ble forkortet. Kun få år senere var grunnlaget borte, og Norge var ikke lenger deltaker i den pelagiske hvalfangsten.

---

²⁰⁴ Notat fra møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Norges Hvalfangstforbund. Diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.

6. Hvalfangstnæringens politiske innflytelse sammenliknet med andre næringer

6.1 Innledning

Denne oppgaven har avdekket at hvalfangstnæringen spilte en sentral rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken. Blant annet førte henvendelser fra næringen til at myndighetene tok kontakt med andre nasjoners myndigheter. Regjeringens oppsigelse av Norges medlemskap i Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen gir kanskje det beste bilde på hvordan denne næringen lyktes med sine påvirkningsforsøk, og hvordan den fikk gjennomslag for sine ønsker.

Som jeg var inne på tidligere i oppgaven var ikke hvalfangstens interesseorganisasjoner alene om å søke politisk innflytelse. Andre næringers organisasjoner arbeidet også hardt for å vinne innpass hos beslutningstakerne. Jeg vil nå løfte blikket og sette problemstillingen inn i et større perspektiv, i den grad det er mulig å sammenlikne hvalfangstnæringens resultater når det gjelder politisk innflytelse med andre næringer. Jeg har i den sammenheng valgt ut jordbruksnæringen og fiskerinæringen. Det foreligger dessverre lite materiell når det gjelder næringers politiske innflytelse på den tiden hvalfangstnæringens organisasjoner opererte. Dette kan ha sammenheng med at politisk innflytelse er vanskelig målbare forhold. Sammenlikningsgrunnlaget er med andre ord beskjedent. Det har heller ikke lyktes meg å oppdrive litteratur som vurderer interesseorganisasjoners politiske påvirkning opp mot hverandre. Jeg har derfor studert litteratur som eksplisitt omhandler jordbruksnæringen og fiskerinæringen, for å forsøke å danne meg et inntrykk av hvordan disse næringene lyktes i sine påvirkningsforsøk, sammenliknet med hvalfangstnæringen.

6.2 Landbruket

Det norske landbruket er kjennetegnet av et godt utbygd system av interesseorganisasjoner. Størstedelen av landets bønder er medlemmer av en av de to faglige organisasjonene, nemlig Norges Bondelag eller Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Selv om de begge arbeider for å fremme bøndenes interesser, har de to organisasjonene ulike faglig-politiske profiler.

Forenklet kan vi si at Småbrukarlaget har en bygdeideologisk profil, mens Bondelaget er mer næringsorientert og konsentrerer seg sterkere om heltidsbøndene.²⁰⁵ Hilmar Rommetvedt skriver at landbruket er og har vært en av de mest korporativiserte sektorene vi har.²⁰⁶ Som jeg har beskrevet i kapittel to, og eksemplifisert i kapittel fire og fem, trekkes interesseorganisasjoner gjennom deltakelse i korporative organer inn i den politiske beslutningsprosessen. Vi har nettopp sett at hvalfangstnæringens deltakelse i Hvalrådet var svært verdifull for hvalfangstselskapene. Man kan spørre seg om interesseorganisasjonene ville deltatt i råd og utvalg hvis de ikke tjente på det. Svaret er nei. I og med at landbruket har vært, og fremdeles er en av de mest korporativiserte sektorene, har landbrukets organisasjoner trolig vunnet mye politisk innflytelse gjennom sin deltakelse i disse organene. Siden landbrukets organisasjoner deltok hyppigere i korporative ordninger sammenliknet med andre næringer, er det derfor nærliggende å tenke seg at de oftere fikk presentert sine synspunkter og krav, og derfor oftere fikk politisk gjennomslag. Arild Aurvåg Farsund skriver nettopp at den norske landbrukspolitikken helt fra 1930-tallet ble formet i et tett samspill mellom Landbruksdepartementet, Stortingets Landbrukskomité og landbrukets interesseorganisasjoner.²⁰⁷

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag fikk som nevnt i kapittel to, gjennom Hovedavtalen av 1950, rett til forhandlinger med staten.²⁰⁸ Dette forhandlingssystemet delte makten mellom jordbrukets organisasjoner og staten.²⁰⁹ De to organisasjonene hadde nå en ny kanal for innflytelse og påvirkning, mens forhandlingssystemet for regjeringen var et redskap for styring av blant annet den økonomiske politikken, fordelingspolitikk og inntektspolitikk. Organisasjonene ble på denne måten trukket tettere inn i samarbeid med staten, noe som bidro til å ytterligere institusjonalisere det korporative elementet i det politiske systemet. Likevel skriver Åsmund Arup Seip at Bondelaget, som var den viktigste av de to landbruksorganisasjonene, på 1950- og 1960-tallet først og fremst sikret seg politisk innflytelse gjennom utviklingen av et ekspertstyrt landbruksbyråkrati.²¹⁰ De samme personene hadde ofte stillinger i forvaltningen, samtidig som de hadde verv i organisasjonene. Som jeg skrev i kapittel to kan dette karakteriseres som indre korporatisme og har en klar parallell til

---

²⁰⁵ Rommetvedt 2002: 25.

²⁰⁶ Rommetvedt 2002: 25.

²⁰⁷ Farsund 2002: 65.

²⁰⁸ Espeli 1999: 134.

²⁰⁹ Seip 2002: 126.

²¹⁰ Seip 2002: 130.

Karl Evang og legenes inntog i helsedirektoratet.²¹¹ Jeg har ikke avdekket at representanter fra hvalfangstens organisasjoner hadde stillinger i sentraladministrasjonen på samme måte som for jordbruksnæringen. Det er kanskje ikke så underlig med tanke på at landbruket var en større næring og sysselsatte mange flere arbeidstakere sammenliknet med hvalfangstnæringen. Bondelaget hadde på 1950- og 1960-tallet alene rundt 60,000 medlemmer.²¹² Landbruksnæringen hadde et eget departement, mens hvalfangstsakene hørte inn under Industridepartementet. Dette viser igjen det problematiske i å sammenlikne ulike næringer når det gjelder politisk innflytelse.

En annen grunn til at det er vanskelig å sammenlikne landbruket med hvalfangstnæringen er det faktum at hval er en ikke-fornybar ressurs dersom fangsten overskrider bærekraften. Hvalfangstnasjonenes rovfangst førte som kjent til at den pelagiske hvalfangsten ikke ble en gammel industri. Det er dessuten et internasjonalt aspekt ved det å drive pelagisk hvalfangst sammenliknet med jordbruk. Hvalfangsten foregikk i internasjonale farvann og måtte samordnes med de andre hvalfangstnasjonene. Norsk jordbruk var mer et nasjonalt anliggende. Hvalfangstforbundets påvirkningsforsøk gjaldt ofte Norges stilling i internasjonale saker, mens landbruksorganisasjonenes henvendelser stort sett hadde nasjonal karakter. På grunn av vanskelighetene med å sammenlikne ulike næringers politiske innflytelse, må det her kun bli forsiktige antydninger.

Det er ingen tvil om at landbruksinteressene tradisjonelt har hatt en sterk stilling i norsk politikk.²¹³ Dette har blant annet sammenheng med at bøndene var en tallrik yrkesgruppe. I 1920 arbeidet eksempelvis 36 prosent av befolkningen med jord eller skog.²¹⁴ Bøndene var godt organiserte, og vant ofte frem med sine ønsker. Det finnes flere eksempler fra 1950-årene der landbrukets interesseorganisasjoner med suksess aksjonerte for å få gjennomslag for sine kampsaker. Melkestreiken i 1955 er et slikt eksempel.²¹⁵ Likevel er det usikkert om de seiret politisk like ofte som hvalfangstnæringens representanter. Selv om Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag ofte talte samme sak, var de to organisasjonene etter krigen flere ganger i opposisjon mot hverandre. Prisforhandlingene i 1947 er et eksempel på et slikt tilfelle. Småbrukarlaget var imot en ensidig prisøkning på produkter, noe som ville føre til at

---

²¹¹ Nordby 1993: 105ff.

²¹² Seip 2002: 129.

²¹³ Rommetvedt 2002: 28.

²¹⁴ Rommetvedt 2002: 28.

²¹⁵ Almås 2002: 156.

de største produsentene fikk mest. Organisasjonen ønsket heller å prioritere tilskudd til driften, billigere omsetning og bedre kredittordninger for småbruk. Bondelaget var derimot for en slik høyprislinje.²¹⁶ Dette er kanskje ikke så underlig med tanke på at Småbrukarlaget, som navnet tilsier, i større grad enn Bondelaget bestod av medlemmer med småbruk. De to organisasjonene gikk dermed til forhandlingene med ulike krav. Slike motsetninger innad i næringen bidro sannsynligvis til at den politiske innflytelsen var mindre enn den kunne ha vært dersom landbrukets organisasjoner hadde stått samlet. Reidar Almås skriver at de to organisasjonene først på 1960-tallet ble samkjørte når det gjelder arbeidsmåte og jordbrukspolitisk posisjonering.²¹⁷ Men fortsatt var det forskjeller mellom organisasjonenes medlemsmasser. En undersøkelse i 1966 avdekket at 76 prosent av Bondelagets medlemmer sympatiserte med Senterpartiet. For Småbrukarlagets vedkommende var medlemmene i større grad spredt over hele partiskalaen, men den største gruppen (28 prosent) sympatiserte med Arbeiderpartiet.²¹⁸ I tillegg drev Bondelagets medlemmer betydelig større bruk sammenliknet med Småbrukarlagets medlemmer.

Hvalfangstnæringen var på den annen side en mer homogen næring. Virksomheten var knyttet til et område og de ulike hvalfangstselskapene drev fangsten under like vilkår. Vi har sett i denne oppgaven at næringens representanter ofte fikk regjeringen til å reagere som de ønsket. Selv om de ikke fikk regjeringen med på å melde landet ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen i 1956, vant næringen frem i så godt som alt annet som ble fremmet ovenfor myndighetene. Makten ble tydelig da næringen to år senere fikk regjeringen til å levere den norske oppsigelsen. En av grunnene til at hvalfangstnæringen muligens oftere fikk gjennomslag for sine krav kan ha med internasjonale forhold og gjøre. Den pelagiske hvalfangsten bestod i etterkrigstiden av fem land som konkurrerte om en felles, begrenset ressurs. Det er ikke usannsynlig at frykten for å tape ansikt utad var medvirkende til at regjeringen ofte handlet etter hvalfangstnæringens ønske. Å bli utkonkurrert av de andre hvalfangstnasjonene kunne av mange bli oppfattet som et prestisjetap. Hvis Norge var ettergivende i forhandlingene om hvalen, kunne det også være en fare for at norske forhandlere ville komme på defensiven i forhandlinger knyttet til fiskerinæringen og andre fangstnæringer. I tillegg solgte Norge mesteparten av hvaloljen til utlandet og spilte således

---

²¹⁶ Almås 2002: 151ff.

²¹⁷ Almås 2002: 174.

²¹⁸ Almås 2002: 174.

en rolle i landets eksport.²¹⁹ Dette kan ha bidratt til at hvalfangstnæringen hadde stor politisk gjennomslagskraft.

6.3 Fiskerinæringen

Når det gjelder fiskerne fikk de sin landsomfattende interesse- og fagorganisasjon i 1926.²²⁰ Dette året ble nemlig Norges Fiskarlag stiftet. Fiskerne hadde frem til nå kun vært organisert på lokal- og fylkesnivå. Den nye organisasjonen skulle representere medlemmer over hele landet. Sammenliknet med andre næringer kom denne opprettelsen sent. På det tidspunktet Norges Fiskarlag ble dannet, hadde yrkesgrupper og næringer for lengst sine landsomfattende organisasjoner på plass. Fiskernes organisering kom 40 år etter at håndverk og industri gjorde det samme. Bøndene hadde organisert seg 30 år i forkant, mens skogbruket hadde vært organisert i 20 år.²²¹ Ikke nok med at fiskerne på landsbasis organiserte seg bemerkelsesverdig sent, det skulle gå ytterligere ti år før fiskerne hadde en noenlunde fungerende interesseorganisasjon.²²² Organisatorisk oppbygging tar nemlig tid.

På bakgrunn av dette blir det naturlig å spørre seg: Var det vanskeligere for Fiskarlaget å vinne politisk innflytelse sammenliknet med andre næringer med tanke på den sene organiseringen? Å lykkes med lobbyvirksomhet krever kunnskap og erfaring. Sjansen for å vinne frem med sine krav øker hvis vedkommende vet hvem man skal henvende seg til, og ikke minst, hvordan man går frem. Andre næringers organisasjoner hadde som sagt vært aktive i flere tiår da Fiskarlaget ble opprettet. I disse årene hadde organisasjonene etablert kontakter, og opparbeidet seg mye erfaring. På denne måten hadde Fiskarlaget trolig et lite handicap frem mot krigsutbruddet i 1940, i forhold til andre interesseorganisasjoner. Riktignok ble Norges Hvalfangstforbund også dannet sent. Denne organisasjonen så dagens lys i 1939. Men, som jeg skrev i kapittel en, ble søsterorganisasjonen Hvalfangerforeningen stiftet så tidlig som i 1912.

Om dette handicapet gjorde seg gjeldende på 1950-tallet, perioden jeg konsentrerer meg om, er heller tvilsomt. Fiskarlaget opplevde en voldsom medlemstilstrømning på slutten av 1930-

---

²¹⁹ Notat utarbeidet av Fangstkontoret 1/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.

²²⁰ Brochmann og Josefsen 1984: 200.

²²¹ Christensen og Hallenstvedt 2005: 12.

²²² Christensen og Hallenstvedt 2005: 41.

tallet, og hadde ved krigsutbruddet i 1940 cirka 22,000 medlemmer.²²³ Etter krigen fikk Fiskarlaget gjennomslag for flere viktige prestisjesaker. Et eget Fiskeridepartement, som fiskerne hadde kjempet for i flere år, ble opprettet i 1946. Kravet om et eget departement var en del av arbeidet med å reise fiskerstanden til en samfunnsklasse med respekt, og slik oppnå den samme samfunnsmessige og politiske posisjonen som andre næringer.²²⁴ To år senere ble det etter fiskernes ønske vedtatt en lov om kommunale fiskenemnder. Dette tilsvarte ordningen jordbruket hadde gjennom jordstyrene. Likevel tok det Fiskarlaget over ti år før det endelig ble vedtatt en lov om arbeidsforhold i fisket. De fleste andre yrkesgrupper hadde allerede et lovverk som skulle sikre forsvarlige arbeidsforhold, forebygge arbeidsulykker og så videre. Dette viser at næringen også led nederlag i sine kampsaker. På forsommeren 1964 ble hovedavtalen undertegnet mellom staten og Norges Fiskarlag.²²⁵ Fiskarlaget hadde nå den samme forhandlingsretten som landbrukets organisasjoner sikret seg i 1950.

Jeg skrev tidligere i kapittelet at hvalfangstnæringen gjennom reguleringen i regi av IWC hadde et internasjonalt aspekt i motsetning til landbruket, som hadde mer nasjonal karakter. Reguleringen av internasjonalt fiske etter den andre verdenskrig har mange fellestrekk med hvalfangstreguleringen. En voldsom økning i fangstkapasiteten etter 1945 gjorde at fiskebestandene var i fare for å bli overbeskattet. Dette er bakgrunnen for opprettelsene av NEAFC (North-East Atlantic Fisheries Commission) og ICNAF (International Commission for the North West Atlantic Fisheries).²²⁶ Når jeg nå ser komparativt på ulike næringers politiske innflytelse, burde Norges rolle i disse organene og Fiskarlagets eventuelle innflytelse bak de norske standpunktene vært tatt med. Et slikt perspektiv ligger dessverre utenfor denne oppgavens rammer. Det er etter min mening likevel mulig å si noe om fiskernæringens politiske innflytelse i forhold til hvalfangstnæringen.

Det er liten tvil om at Norges Fiskarlag var en stor interesseorganisasjon som fikk utrettet mye. Likevel er jeg, som for de to landbruksorganisasjonenes vedkommende, i tvil om Fiskarlaget lyktes i samme grad som Norges Hvalfangstforbund med sin politiske påvirkning. Selv om Fiskarlaget stod samlet i de fleste saker, later det til at det til tider har vært motsetninger innad i organisasjonen. Christensen og Hallenstvedt skriver for eksempel at

---

²²³ Christensen og Hallenstvedt 2005: 67.

²²⁴ Christensen og Hallenstvedt 2005: 142.

²²⁵ Brochmann og Josefsen 1984: 113.

²²⁶ Kolle 2005: 2.

lokallagene i sør, i en periode etter krigen, i visse saker stod mot lokallagene i nord.²²⁷ De nordlige lagene hadde tettere tilknytning til arbeiderbevegelsen, noe som i flere saker forsterket uenigheten. Ulike næringsbetingelser mellom regionene kunne også slå ut i ulike interesser og meninger. Kystfiske var det dominerende fiske i enkelte regioner, mens havfiske dominerte i andre.²²⁸ I tillegg hadde det faktum at det var byene på vestlandet som tradisjonelt hadde hatt den handelsmessige kontrollen over næringen, ført til at de nordnorske lagene var skeptiske til deler av næringen i denne landsdelen.²²⁹ Fiskerinæringen hadde trolig vært enda sterkere hvis den på denne tiden hadde talt med en stemme i alle saker. Hvalfangstnæringen hadde ikke slike problemer å hankses med. De aller fleste hvalfangstselskapene som drev pelagisk hvalfangst hadde tilholdssted i Vestfold. Denne næringen var derfor trolig mer homogen sammenliknet med fiskerinæringen, noe som medførte at den politiske gjennomslagskraften var stor.

Et annet moment dreier seg om de personlige egenskapene til næringenes representanter. Som jeg skrev tidligere i kapittelet er det viktig med kunnskap og erfaring hvis man skal lykkes med lobbyvirksomhet. Denne oppgaven har vist at hvalfangstnæringen hadde en dyktig representant i Frithjof Bettum. Han hadde lang fartstid i politikk og samfunnsliv, og hadde trolig opparbeidet seg et stort nettverk. Det later til at han ofte visste hvordan, og til hvem han skulle henvende seg for å lykkes. Som nevnt i kapittel en var Bettum blant annet Høyesterettsadvokat, stortingsrepresentant for Høyre den første perioden etter krigen, i tillegg til å inneha en rekke styreverv. Han hadde med andre ord alle forutsetninger for vinne politisk innflytelse på vegne av næringen han representerte. Jordbruksnæringen og fiskerinæringen hadde sikkert også dyktige representanter, men om de hadde den samme erfaringen og kompetansen som Bettum, er slett ikke sikkert.

6.4 Oppsummering

Som jeg var inne på tidligere i kapittelet er det store vanskeligheter knyttet til det å sammenlikne ulike interesseorganisasjoners politiske innflytelse. Mangelen på statistikk og tall gjør at sammenlikningsgrunnlaget er rett og slett er for dårlig. Det lar seg derfor vanskelig

---

²²⁷ Christensen og Hallenstvedt 2005: 145.

²²⁸ I nord var kystfiske mest utbredt siden man fisket etter torsk, mens havfiske var mest utbredt i vest på grunn av sildefiske.

²²⁹ Christensen og Hallenstvedt 2005: 145.

gjøre å komme med en klar konklusjon. Mitt inntrykk er likevel at Norges Hvalfangstforbund hadde stor politisk gjennomslagskraft sammenliknet med de to bondeorganisasjonene og Norges Fiskarlag. Det er i den sammenheng viktig å være oppmerksom på at de to sakene jeg har behandlet i denne oppgaven, og som danner det empiriske grunnlaget for konklusjonen, foregikk over et kort tidsrom. Hadde jeg fordypet meg i flere saker, spredt over flere år, kunne inntrykket vært annerledes.

Mens de andre interesseorganisasjonene hadde tusenvis av medlemmer, var medlemstallet for Norges Hvalfangstforbund mer beskjedent. Medlemmene kom fra de ulike hvalfangstselskapene, de fleste bodde i Vestfoldsområdet og mange av dem var venner privat. Fiskarlaget og de to bondeorganisasjonene var landsdekkende organisasjoner, noe som betydde at de huset regionale forskjeller. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det er vanskeligere å sørge for harmoni blant Bondelagets 60,000 medlemmer, enn tilfelle var for forbundets del. Et stort antall medlemmer er selvfølgelig normalt en styrke. Trusselen om å gå ut i streik blir for eksempel mer alvorlig jo flere arbeidstakere det er snakk om. En stor, heterogen medlemsmasse kan på en annen side også være en belastning dersom medlemmene ikke står sammen. Medlemmene i de omtalte organisasjonene stod nok stort sett sammen, men jeg har i dette kapitlet avdekket at de to bondeorganisasjonene kunne stå imot hverandre, samtidig som indre uoverstemmelser til tider kunne være et forstyrrende element i Fiskarlaget. Den manglende viljen til å stå sammen er nettopp en av forklaringene på at fiskerne organiserte seg så sent.²³⁰ Vi kan nok trygt si at hvalfangstnæringen var en mer homogen næring. Fiske foregår i mange ulike former. Hvalfangst er derimot en mer spesialisert næring. Ekspedisjonene i Antarktis drev fangsten på samme måte, og under de samme forholdene. Dette kan ha bidratt til å begrense innslaget av indre motsetninger i hvalfangstens organisasjoner. Det at næringen i 1958 fikk regjeringen til å bryte med all tidligere praksis og melde Norge ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen, vitner om en sterk næring, en næring som etter mitt syn hadde stor politisk gjennomslagskraft sammenliknet med de andre to næringene i denne perioden.

---

²³⁰ Christensen og Hallenstvedt 2005: 12.

7. Konklusjon

Gjennomgangen av hvalfangstnæringens kamp for å stanse Sovjetunionens og Japans ekspansjonsplaner, samt kampen for en ordning med nasjonale kvoter, gir et bilde av en meget sterk næring som tok alle tilgjengelige virkemidler i bruk for å vinne politisk innflytelse. Vi har sett at lobbyvirksomheten, særlig brevskrivning, gav resultater. Disse henvendelsene førte blant annet til at representanter fra næringen en rekke ganger ble invitert til møter med myndighetene. Slike møter var for hvalfangstnæringen en gunstig arena med tanke på å påvirke politikken. Næringen hadde i tillegg en annen påvirkningskanal gjennom sin deltakelse i det korporative organet Hvalrådet. Som vi har sett veide Hvalrådets uttalelser tungt når regjeringen skulle legge linjene for hvalfangspolitikken.

Helt ifra Norges Hvalfangstforbund skrev til statsministeren i slutten av januar 1956 med ønske om hjelp til å stanse Sovjetunionens ekspansjonsplaner, ble hvalfangstnæringen møtt med forståelse og velvilje fra myndighetene. Denne aktuelle henvendelsen førte eksempelvis til at det via ambassaden i Moskva ble tatt kontakt med de sovjetiske myndighetene. På samme måte ble stort sett alle henvendelsene innfridd. Likevel møtte Norges Hvalfangstforbund motgang senere denne høsten. Regjeringen gikk nemlig ikke med på å melde Norge ut av Den internasjonale hvalfangstkonvensjonen.

Problemene i den norske hvalfangsten var fremdeles uløste da Norges Hvalfangstforbund sommeren 1958 tok kontakt med myndighetene med forslag om en ordning med nasjonale kvoter. Også i denne saken førte næringens henvendelser til at myndighetene reagerte slik næringen ønsket. Denne tendensen går som en rød tråd gjennom hele denne saken, myndighetene gikk frem slik hvalfangstnæringen ønsket. Det kom blant annet klart frem under møtet i London høsten 1958. Som jeg skrev i kapittel fem ville neppe den norske argumentasjonen vært særlig annerledes dersom en representant for hvalfangstnæringen hadde ledet de norske forhandlingene. De offisielle norske løsningene på problemene var de samme som Norges Hvalfangstforbund hadde presentert for myndighetene i forkant. Denne høsten lyktes det også å få Hvalrådets anbefaling om at oppsigelse av konvensjonen var den beste veien å gå, noe også regjeringen valgte å gjøre. Det at hvalfangstnæringen fikk regjeringen til å gå til dette skritt sier mye om hvor sterk denne næringen faktisk var. Den norske oppsigelsen ville trolig føre til at andre land også sa opp sitt medlemskap og Norge ville

dermed trolig få skylden for at konvensjonen ble veltet, noe som trolig ville innebære en kraftig desimering av hvalbestanden. Likevel klarte næringens representanter å overbevise regjeringen om at dette var det beste for landet.

Selv om hvalfangstnæringen var svært toneangivende i utformingen av hvalfangstpolitikken var ikke innflytelsen ubegrenset. Kvoteforhandlingene i forkant av det avgjørende IWC-møtet i London i juni 1959 er et godt eksempel på det. Det var Hvalrådets formann, Gunnar Jahn, som under disse forhandlingene stod i veien for hvalfangstnæringen. Under forhandlingene gikk han flere ganger utenfor instruksene, og antydte en norsk kvote som var betydelig lavere enn det som i forkant var satt som et absolutt minstekrav. Også tidligere hadde Jahn på mange måter fungert som en bremsekloss for hvalfangstnæringen. Under Hvalrådets behandlinger av forbundets forslag om oppsigelse av konvensjonen, var det ved begge tilfeller Jahn som var mest kritisk og som argumenterte mot forbundets forslag. Som vi så i kapittel fire var det Jahn som foreslo at Hvalrådet ikke skulle støtte, men kun henviser til forbundets forslag, noe som trolig var medvirkende til at regjeringen valgte å ikke gå til oppsigelse.

Dette må likevel karakteriseres som enkeltepisoder og unntak det store bildet tatt i betraktning. Hvis vi ser bort ifra det mislykkede forsøket på å få regjeringen til å melde landet ut av konvensjonen i 1956, fikk hvalfangstnæringen regjeringens medhold i nær sagt alle krav og henvendelser. Spesielt kampen for de nasjonale kvotene avdekker en næring som nærmest dikterte myndighetenes fremgangsmåte. Selv om det er vanskelig å måle politisk innflytelse, har jeg inntrykk av at hvalfangstnæringen hadde stor politisk gjennomslagskraft i forhold til landbruket og fiskerinæringen.

Det er flere grunner til at hvalfangstnæringen hadde så stor politisk innflytelse. For det første var det trolig knyttet internasjonal prestisje til virksomheten i Antarktis. Hvalfangsten var på den måten en del av den norske ishavsimperialismen, og det å bli utkonkurrert av de andre hvalfangstnasjonene ble trolig oppfattet som et prestisjetap. Dette kan ha vært medvirkende til at regjeringen stort sett tok hensyn til hvalfangstnæringens ønsker. For det andre var tusenvis av mennesker sysselsatt i hvalfangsten og i andre næringer tilknyttet hvalfangsten. På 1950-tallet var det vanlig at menn var i arbeid og forsørget familien økonomisk, mens kvinner ofte var hjemmeværende. Siden hele familier ofte levde av mannens inntekt, ville antallet berørt av en nedtrapping i den norske hvalfangsten mangedobles. Da de fleste hvalfangerne kom fra

Vestfold ville en reduksjon i deltakelsen i den pelagiske hvalfangsten kunne få store konsekvenser for distriktet, noe som trolig bidro til at regjeringen imøtekom næringens krav. For det tredje var hvalfangstnæringen en homogen, godt organisert næring. Det var få innslag av indre motsetninger, noe som medførte at hele næringen stort sett stod samlet bak kravene som ble rettet til myndighetene. Mannskapsorganisasjonene stilte seg eksempelvis bak Norges Hvalfangstforbund i begge sakene jeg har konsentrert meg om i denne oppgaven. Som vi har sett var det flere tilfeller av indre motsetninger i landbrukets og fiskerinæringens interesseorganisasjoner. For det fjerde hadde næringen dyktige representanter. Frithjof Bettum, som var formann i Norges Hvalfangstforbund, hadde lang fartstid i samfunnsliv og politikk, og visste hvordan og til hvem henvendelsene skulle rettes.

Disse forholdene er, så vidt meg bekjent, ikke blitt beskrevet tidligere. Jeg kom under arbeidet i arkivene over unike dokumenter som bidro til å kaste lys over hvalfangstnæringens rolle i politikktutforming. Brev fra Norges Hvalfangstforbund til statsminister Einar Gerhardsen er ett eksempel på slike dokumenter. Tønnessen gir i *Den Moderne Hvalfangsts Historie* en detaljert skildring av utviklingen i den internasjonale hvalfangsten, og kommer i den anledning inn på de to sakene jeg har tatt for meg. Men hvalfangstnæringens rolle i politikktutforming er ikke vurdert, og har ikke vært et perspektiv Tønnessen har vært opptatt av. Jeg har heller ikke funnet annen litteratur som i nevneverdig grad tar for seg spillet bak hvalfangstreguleringen. Fenomener som lobbyvirksomhet og korporatisme blir som regel studert av forskere innenfor samfunnsvitenskapene. Arbeidet med denne oppgaven har imidlertid avdekket at det er gjort lite forskning på dette feltet før 1970. Denne oppgaven er derfor et godt eksempel på at historiefaget kan bidra til økt forståelse av interesseorganisasjoners politiske påvirkning, et felt som normalt hører inn under samfunnsvitenskapene.

Det er viktig å være oppmerksom på at hvalfangstnæringens uttalte mål ikke ble oppnådd selv om næringen fikk gjennomslag for sine krav overfor de norske myndighetene. Målene bak ønsket om å melde Norge ut av konvensjonen var først å stanse de to landenes kapasitetsutbygging, og dernest få på plass en ordning med nasjonale kvoter. Selv om hvalfangstnæringen på mange måter la premissene for den norske hvalfangstpolitikken, fikk denne politikken altså ikke internasjonalt gjennomslag. Dette skyldes blant annet liten vilje hos de andre hvalfangstnasjonene til å inngå kompromiss, noe som kom tydelig frem under forhandlingene om fordelingen av de nasjonale kvotene våren 1959.

Det er nå nesten 50 år siden Bettum, Vangstein og de andre representantene kjempet for hvalfangstnæringens interesser, og den pelagiske hvalfangsten er for lengst et avsluttet kapittel i norsk næringsliv. Dokumentene fra denne tiden gir et bilde av en svært aktiv og innflytelsesrik næring. Alt næringen oppnådde i disse årene står i dag som et glimrende eksempel på hva næringer og interesseorganisasjoner kan oppnå gjennom lobbyvirksomhet og deltakelse i korporative organer.

Litteratur og kilder

- Allen, Radway K.1980. *Conservation and management of whales*. Seattle.
- Almås, Reidar.2002. *Norges Landbrukshistorie IV 1920-2000. Frå bondesamfunn til bioindustri*. Oslo.
- Bakka Jr., Dag.1992. *Hvalfangsten. Eventyret tar slutt*. Larvik.
- Barthelmess, Klaus.1993: "A Century of German Interests in Modern Whaling, 1860s-1960s" i Basberg, Bjørn L. Ringstad, Jan Erik og Wexelsen, Einar: *Whaling & History. Perspectives on the Evolution of the Industry*. Sandefjord.
- Basberg, Bjørn L.2005. *In the Wake of Tønnessen and Johnsen: Trends in Whaling History Research after 1970*. Bergen
- Boye, Tore.2005. *Anders Jahres Pengebinge*. Arendal.
- Bregnsbo, Henning.1997. "Lobby" i Østerud, Øyvind, Goldmann, Kjell og Pedersen, Mogens N. (red.): *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo.
- Brochmann, Bjørn S. og Josefsen, Øystein.1984. *Fiskerinæringen*. Oslo.
- Bull, Edvard.1982. *Norgeshistorien etter 1945*. Oslo.
- Cherfas, Jeremy.1988. *The hunting of the whale. A tragedy that must end*. London.
- Christensen, Pål og Hallenstvedt, Abraham.2005. *I kamp om havets verdier. Norges Fiskarlags historie*. Trondheim.
- Dickinson, Anthony B. og Sanger C.W.1993. "The Origin and Development of North American Modern Shore Station Whaling: Newfoundland and the Norwegians, 1896-1916" i Basberg, Bjørn L. Ringstad, Jan Erik og Wexelsen, Einar: *Whaling & History. Perspectives on the Evolution of the Industry*. Sandefjord.
- Elstad, Åsa.2004. "Den første norske oljealderen" i Drivenes, Einar-Arne og Jølle, Harald Dag (red.): *Norsk polarhistorie 3*. Oslo.
- Elstad, Åsa og Finstad, Bjørn-Petter.2004. "Ein grådig fangstnasjon?" i Drivenes, Einar-Arne og Jølle, Harald Dag (red.): *Norsk polarhistorie 3*. Oslo.
- Espeli, Harald.1999. *Lobbyvirksomhet på Stortinget*. Oslo.
- Espeli, Harald.1998. *Protectionism, Lobbying and Innovation. Perspectives on the Development of the Norwegian Textile Industry, Especially Since 1940*. Særtrykk BI. No 1/1998. Oslo.
- Farsund, Arild Aurvåg.2002. "Skilleveier i norsk landbrukspolitik" i Rommetvedt, Hilmar (red.): *Matmakt. Politikk, forhandling, marked*. Bergen.

- Grønlie, Tore og Haaland, Torstein.1999. ”Tema, tradisjoner og perspektiver” i Grønlie, Tore (red.): *Forvaltning for politikk. Norsk forvaltningspolitikk etter 1945*. Bergen.
- Hallenstvedt, Abraham og Moren Jorolv.1975. ”Det organiserte samfunn” i N.R Ramsøy og M. Vaa (red.): *Det norske samfunn Bd.1*. Oslo.
- Headland, Robert K.1993. ”Geographical Discoveries in Antarctica by the Whaling Industry” i Basberg, Bjørn L. Ringstad, Jan Erik og Wexelsen, Einar: *Whaling & History. Perspectives on the Evolution of the Industry*. Sandefjord.
- Hernes, Gudmund.1985. *Økonomisk organisering*. Oslo.
- Historisk Statistikk 1968. Statistisk Sentralbyrå. Oslo.
- Hoel, Alf Håkon.1985. *The International Whaling Commission 1972-1984: New Members, New Concerns*. Hovedoppgave høsten 1985. Fridtjof Nansens Institutt.
- Husetuft, Beate.2007. *Likskap for lova? Den norske boikottlova mot Sør-Afrika og Namibia 1986/87*. Masteroppgave i historie, Universitetet i Bergen.
- Jacobsen, Alf R.1982. *Eventyret Anders Jahre*. Oslo.
- Kinze, Carl Christian og Buus Sørensen, Thomas.1986. *Oceaner af hvaler?* København.
- Kolle, Nils.2005. *Managing the high sea fisheries in the north east atlantic 1946-1976*. Paper presented at the 9th NAFHA-conference, Porto/Aveiro, Portugal 5-8th Desember 2005.
- Kvavik, Robert B.1976. *Interest Groups in Norwegian Politics*. Oslo.
- Mackintosh, N.A.1965. *The Stocks of Whales*. London.
- Niemi, Einar.1993. ”Modern Whaling on the Norwegian Artic Coast- Origin, Development and the Local Society” i Basberg, Bjørn L. Ringstad, Jan Erik og Wexelsen, Einar: *Whaling & History. Perspectives on the Evolution of the Industry*. Sandefjord.
- Nordby, Trond.1993. ”Det offentlige helsevesenet – en fagstyrets høyborg” i Nordby, Trond (red.): *Arbeiderpartiet og Planstyret 1945-1965*. Oslo.
- Nordby, Trond.1994. *Korporatisme på norsk. 1920-1990*. Oslo
- Nordby, Trond.1997. ”Korporatisme” i Østerud, Øyvind, Goldmann, Kjell og Pedersen, Mogens N. (red.): *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo.
- Nordby, Trond.2004. *I politikkens sentrum*. Oslo.
- Olden-Jørgensen, Sebastian.2001. *Til kilderne! Introduktion til historisk kildekritikk*. København.

- Olstad, Finn.1995. *Sandefjords historie. Bind 1.* Sandefjord.
- Olstad, Finn.1997. *Sandefjords historie. Bind 2.* Sandefjord.
- Petersson, Olof.1997. "Makt" i Østerud, Øyvind, Goldmann, Kjell og Pedersen, Mogens N. (red.): *Statsvitenskapelig leksikon.* Oslo.
- Rasch, Bjørn Erik og Rommetvedt, Hilmar.1999. *Makt og demokrati i norsk parlamentsforskning.* Rapport nr.2 fra makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Oslo.
- Rokkan, Stein.1987 [1975]. "Numerisk demokrati og korporativ pluralisme" i Rokkan, Stein: *Stat, nasjon, klasse.* Oslo.
- Rommetvedt, Hilmar.1997. "Næringslivets politiske påvirkning: Interesseorganisasjonene, Stortinget og forvaltningen." i Malmø, Morten (red.). *Politisk årbok 1997.* Oslo.
- Rommetvedt, Hilmar og Opedal, Ståle.1995. *Miljølobbyisme og næringskorporatisme? Norske miljø- og næringsorganisasjoners politiske påvirkning.* LOS-senteret Notat 9522. Bergen.
- Rommetvedt, Hilmar.2002. *Politikkens allmenngjøring og den ny-pluralistiske parlamentarismen.* Bergen.
- Rommetvedt, Hilmar.2002. "Matsystemet – et politisk-økonomisk system i endring" i Rommetvedt, Hilmar (red.): *Matmakt. Politikk, forhandling, marked.* Bergen.
- Rommetvedt, Hilmar.2005. "Norway: Resources count, but votes decide? From neo-corporatist representation to neo-pluralist parliamentarism." i *West European Politics*, Vol.28, No.4, 740-763, September 2005.
- Seip, Åsmund Arup.2002. "Fra marked til forhandlinger – utviklingen av forhandlingssystemet i jordbruket." i Rommetvedt, Hilmar (red.): *Matmakt. Politikk, forhandling, marked.* Bergen.
- Tjoflaat, Jorunn.2005. "Fra jakt til fiskevakt" *Forskere og forvaltere i utviklingen av et nytt forvaltningsregime i de norske fiskeriene rundt 1970.* Masteroppgave i historie, Universitetet i Bergen.
- Tønnessen, Joh.N.1967. *Den moderne hvalfangsts historie. Annet bind.* Sandefjord.
- Tønnessen, Joh.N.1969. *Den moderne hvalfangsts historie. Tredje bind.* Sandefjord.
- Tønnessen, Joh.N.1970. *Den moderne hvalfangsts historie. Fjerde bind.* Sandefjord.
- Økern, Bjørn.1993. *Makt uten ansvar.* Oslo.
- Østerud, Øyvind.1999. *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse.* Oslo.

Kilder

- Instruks for Hvalrådet, utferdiget 27/7-1937. Fiskeridepartementet, serie Db, L0129, XIX-6.
- Notat utarbeidet av Fangstkontoret 17/12-1964. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret, Serie Db, L0128, XIX-1C.
- *Norsk Hvalfangst-Tidende*. Nr 11. 1956
- Brev til statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund 26/1-1956. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, G.
- Brev til Utenriksdepartementet fra Norges Hvalfangstforbund 18/4-1956. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.
- Foredrag til statsråd 29/6-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XX.
- Brev til Industridepartementet, Fangstkontoret fra Norges Hvalfangstforbund 11/7-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XX.
- Innberetning fra legasjonen i Tokyo til Utenriksdepartementet 3/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.
- Japansk aide-mèmoire. Tokyo 3/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.
- Brev fra Foreign Office til Ambassaden i London. 4/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.
- Brev fra Utenriksdepartementet til Industridepartementet 10/7-1956. (Vedlagt sakliste til møte i hvalrådet, melding nr.7/1956.) Fiskeridepartementet. Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.
- Brev til regjeringen v/statsminister Einar Gerhardsen fra Norges Hvalfangstforbund. 28/8-1956. (Bilag til Kart 1 Melding nr.8/1956.) Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.

- Referat fra møte i Hvalrådet 15/10-1956. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0113, Hvalrådets karter og meldinger 1956.
- Referat fra møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Notat fra møtet i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Norges Hvalfangstforbund. Diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.
- Pressemelding etter møte i Utenriksdepartementet 2/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Artikkel i *Dagbladet* 23/10-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Artikkel i *Arbeiderbladet* 24/10-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Notat utarbeidet av Fangstkontoret 1/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Notat utarbeidet av Norges Hvalfangstforbund 12/11-1956. Norges Hvalfangstforbund. Saksarkiv 5 H-K, japansk og russisk ekspansjon.
- Aide-Mémoire utarbeidet av Utenriksdepartementet overlevert den sovjetiske ambassadøren i Oslo 13/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Notat fra møte i Utenriksdepartementet 13/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Aide-Mémoire overrakt den japanske viseutenriksministeren 22/11-1956. Vedlagt brev fra ambassaden i Tokyo til Utenriksdepartementet 22/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Brev fra ambassaden i Tokyo til Utenriksdepartementet 22/11-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3398, bind XXI.
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 20/12-1956. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.
- Artikkel i *Norges Handels og Sjøfartstidende* 4/1-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22
- Brev til industriminister Gustav Sjaastad fra Norges Hvalfangstforbund 10/1-1957. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, I.

- Brev til Norges Hvalfangstforbund fra industriminister Gustav Sjaastad 14/1-1957. (Vedlagt brev fra Sjaastad til Lange 28/1-1959) Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 15/1-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.
- Brev fra Gustav Sjaastad til Halvard Lange 28/1-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 22.
- Referat fra møte i Utenriksdepartementet 5/2-1957. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.
- Pressemelding fra Utenriksdepartementet 8/2-1957. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3399, bind 23.
- Hvalfangstens stilling og problemer av Frithjof Bettum 1/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.
- Brev fra Frithjof Bettum til utenriksminister Halvard Lange 7/6-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet fra møte mellom Bettum og utenriksminister Lange 11/6-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.
- Artikkel i *Dagbladet* 12/6-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 26.
- Notat. Møte i regjeringens økonomiske utvalg 2/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.
- Annet notat fra møte i regjeringens økonomiske utvalg 2/7-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.
- Brev til den norske ambassaden i Moskva fra Utenriksdepartementet 5/9-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 13/11-1958. Hvalfangstdrøftinger i Moskva. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet (ingen dato). Den internasjonale hvalfangstkonvensjon. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.
- Referat fra møte i Utenriksdepartementet 13/11-1958. Norges Hvalfangstforbund, diverse pakkesaker 26, 1956-1958, N.
- Instruks til delegasjonen til hvalfangstkonferansen i London 19/11-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 27.

- Deltakerliste til hvalfangstkonferansen i London. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 28.
- Hvalfangstens fremtid. Drøftinger i Moskva og London. Utarbeidet av Utenriksdepartementet. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 28.
- Artikkel i *Dagbladet* 16/12-1958
- Brev til den norske regjering v/industriminister Gustav Sjaastad fra Norges Hvalfangstforbund 16/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.
- Referat fra møte i statsrådssalen, Stortinget 4/12-1958 vedrørende hvalfangstspørsmål. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3400, bind 28.
- Brev til Den norske regjering v/Industridepartementet fra Norges Sjømannsforbund 11/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.
- Brev til Den norske regjering v/Industridepartementet fra Norsk Styrmandsforening 17/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.
- Foredrag til statsråd. Kgl. Resolusjon 22/12-1958. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 29.
- Artikkel i *Aftenposten*. (Dato ukjent)
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 5/2-1959. Kvotefordeling av de 80 %. Drøftinger i Japan. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.
- Brev fra ambassaden i Tokyo til Utenriksdepartementet 28/2-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.
- Notat utarbeidet av Utenriksdepartementet 13/3-1959. Forhandlinger om kjøp av Willem Barendtz. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.
- Brev fra Vangstein til Rindal 15/4-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.
- Brev fra Rindal til ambassaden i London 28/3-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 30.
- Instruks til den norske delegasjon til hvalfangstforhandlingene i Tokyo mai 1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 31.
- Artikkel i *Arbeiderbladet* 23/5-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 31.
- Brev til Industridepartementet fra Norges Hvalfangstforbund 29/5-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3401, bind 31.

- Referat fra møte i Hvalrådet 3/6-1959. Fiskeridepartementet, Fangstkontoret. Serie D, L0114, Hvalrådets karter og meldinger 1957-60.
- Notat fra møte i Industridepartementet 12/6-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3402, bind 32.
- Instruks til den norske delegasjon til hvalfangstforhandlingene i London juni 1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3402, bind 32.
- Notat fra konferansen 29/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.
- Notat fra konferanse mellom representanter fra norske selskaper 22/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.
- Notat fra møte i den norske delegasjonen 22/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.
- Notat fra møte i Norges Hvalfangstforbund 27/6-1959. Norges Hvalfangstforbund. Korrespondanse og bilag angående kvoteavtaler 1. 1956-1959.
- Instruks sendt Gunnar Jahn 29/6-1959. Utenriksdepartementets arkiv 1950-59, boks 3402, bind 32.

Andre kilder

- <http://www.ajhs.no/default.htm>
- <http://epos.stortinget.no/biografi.aspx?initialer=FRBE>
- <http://www.smabrukarlaget.no/medlem/hvem/>
- http://www.fiskarlaget.no/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=5
- Uttalelse av Arne Bjørge (Scientist Institute of Marine Research, Norway. Head of IWC Scientific Committee) på International Workshop arrangert av Hvalfangstmuseet i Sandefjord 22-23 juni 2007.
- Uttalelse av Graham Burnett (Professor History Department, Princeton University, USA,) på International Workshop arrangert av Hvalfangstmuseet i Sandefjord 22-23 juni 2007.
- Utstilling i Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord.
- Hvalfangstmuseets arkivkatalog av juli 1989

